

ΣΠΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ ΗΛΙΑΣ
Φοιτητής επί πτυχίω Μουσειοπαιδαγωγικής Εκπαίδευσης

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΕΛΕΥΣΙΝΑ

**Το Ιερό της θεάς Δήμητρας στην Ελευσίνα
Τα Μνημεία – Το Μουσείο**

Ο Μύθος – Η Λατρεία – Τα Μυστήρια – Ο Εξαγνισμός

ΕΠΟΠΤΕΥΟΥΣΕΣ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΕΣ
ΑΛΚΗΣΤΙΣ ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗ - ΤΑΣΟΥΛΑ ΤΣΙΛΙΜΕΝΗ
ΑΘΗΝΑ 2004

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ & ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 7762/1
Ημερ. Εισ.: 20-11-2009
Δωρεά: Συγγραφέα
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ – ΠΣΕ – ΜΕ
2004
ΣΠΗ

Στους πανεπιστημιακούς μου δασκάλους

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίδες
Προλεγόμενα.....	4 - 7
Εισαγωγή.....	9 - 14
Μύθος – Σύμβολα – Μυστήρια.....	16 - 24
Ομηρικός ύμνος στη Δήμητρα.....	25 - 36
Ελευσίνια Μυστήρια.....	37 - 39
Μικρά ή Ελάσσονα Μυστήρια.....	40 - 43
Μεγάλα ή Μείζονα Μυστήρια.....	44 - 53
Συμπερασματικός Αποσυμβολισμός των Μυστηρίων...	54- 57
Το Ιερό και τα μνημεία του.....	58 - 68
Το Μουσείο.....	69 – 71
Επίλογος – Οπτική θεώρηση του Αρχαιολογικού χώρου Της Ελευσίνας από τη σκοπιά του Μουσειοπαιδαγωγού.....	64 – 68
Βιβλιογραφία.....	77 - 78

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Άραγε, τι είναι μύθος; Τι είναι παραμύθι, μυθολογία, μυστήριο; Τι είναι αυτό που τρέφει τα παιδικά όνειρα, εξάπτει την φαντασία και την προτρέπει σε δημιουργική έρευνα; Τι είναι αυτό που δίνει ομορφιά στο όνειρο;

Θα έλεγα, πως είναι μέρος αναπόσπαστο από τις ρίζες μας, τα ήθη και τα έθιμα μας, την πολιτιστική μας κληρονομιά. Εμείς οι Έλληνες σαν λαός, αναμφισβήτητα, είμαστε πολύ τυχεροί. Σέρνουμε πίσω μας μια τέτοια κληρονομιά, που όποιοι την αξιοποιήσουν δημιουργικά, σίγουρα θα πετύχουν να γίνουν καλύτεροι άνθρωποι, να «διάγουν βίον ευτυχή», και με τη σειρά τους να μεταδώσουν τη γνώση του παρελθόντος στις επόμενες γενιές.

Όσοι λοιπόν καταφέρουμε και πλησιάσουμε τις μυθολογικές ρίζες μας, λουστούμε με το φως τους, «πιούμε νερό από την Κασταλία πηγή», τότε θα φανερωθεί μπροστά μας ένα γεγονός τόσο παγκόσμιο, όσο και η ίδια η φύση που μέσα της ζούμε.

Η σύγχρονη επιστήμη, είναι ασφαλώς εντελώς απαραίτητη και απόλυτα χρήσιμη σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης ζωής. Δουλεύει όμως βασιζόμενη στο χειροπιαστό, στο αυταπόδεικτο, «επί των τύπων των ήλων», σε ότι μπορεί να πιάσει, να νοιώσει, να δει, να αποδείξει. Δεν δέχεται να αισθανθεί με τα μάτια της ψυχής, να φανταστεί, να οραματιστεί, να αυτοσχεδιάσει. Εδώ όμως βρίσκεται η ομορφιά.

Επιστήμες όπως, η συγκριτική θρησκειολογία, η εθνολογία, η φιλολογία και η ιστορία του πολιτισμού, που εξετάζουν τις μυθολογικές ιδέες, πρέπει να προχωρήσουν στην αμεσότητα του βιώματος, στην άμεση εμπειρία. Αν δεν δουλέψουμε με αυτόν τον τρόπο, δεν θα μπορέσουμε να καταλάβουμε το πανάρχαιο και παραδοσιακό περιεχόμενο των μύθων, όπως αυτό εκφράζεται μέσα από τις ιστορίες των θεών, των ημιθέων και των ηρώων, τα ταξίδια στον Κάτω Κόσμο, και τις ηρωικές μάχες. Γιατί, αυτό το πανάρχαιο και παραδοσιακό περιεχόμενο ανυπολόγιστης ηλικίας,

δεν είναι τίποτα άλλο από την ίδια την ιστορία του ανθρώπινου γένους που μεταβιβάζεται από γενεά σε γενεά.

Αυτό συμβαίνει γιατί ο μύθος δεν είναι παρά ένα βίωμα. Είναι μια αυθεντική αποκάλυψη ασυνείδητων ψυχικών γεγονότων και φυσικών διαδικασιών, μια αφύπνιση της ζωντανής και βιώσιμης προσυνειδησιακής πραγματικότητας. Έτσι λοιπόν, οι μύθοι έχουν σαν κεντρική τους ιδέα τον ίδιο τον άνθρωπο, τον πυρήνα της ύπαρξής του.

Όταν όμως το ανθρώπινο γένος απομακρυνθεί από την μυθολογική κληρονομιά και την παράδοση του, δηλαδή τις ρίζες του, τότε πιστεύουμε πως κινδυνεύει να παρακμάσει.

Γιατί οι μύθοι, σύμφωνα με την αρχαία ελληνική αντίληψη και την Πυθαγόρεια Παράδοση, είναι πανανθρώπινες νομοτέλειες και διαδικασίες του ομαδικού ή συλλογικού ασυνείδητου, για τις οποίες το μόνο που μπορούμε να κάνουμε είναι να καθορίσουμε τον πυρήνα του νοήματος τους, λαμβάνοντας υπ' όψη το σύνολο του μύθου όπως είναι και όχι ίσως όπως θα θέλαμε να είναι για να τον παρουσιάσουμε όπως εμείς τον φανταζόμαστε.

Σήμερα, γνωρίζουμε πως οι αρχαίοι Έλληνες μπόρεσαν να διασώσουν την ιστορία των ηρωικών χρόνων. Και αυτό το κατάφεραν, κρατώντας και μεταφέροντας από γενιά σε γενιά π.χ, τη διήγηση μιας καταστροφής ή ενός κατακλυσμού, μιας αλλαγής διαμονής, μιας μακρινής αποστολής, την άφιξη ενός ξένου αρχηγού, τα κατορθώματα ενός ήρωα, μιας διαδοχής σε βασιλεύουσα οικογένεια ή στους κυβερνώντες μιας μικρής κοινότητας που μεταβιβάζονταν από γενιά σε γενιά. Το να διατηρήσουν τα ονόματα των προγόνων τους και την ανάμνηση από τα κατορθώματα τους, υπήρξε η μεγάλη έγνοια των αρχηγών της ηρωικής περιόδου. Τη δουλειά αυτή ανέλαβαν οι αοιδοί εκείνων των χρόνων, που περιέβαλαν τους αρχηγούς, με το να εξυμνούν τα κατορθώματα και τη δόξα τους, πολλές φορές ίσως μεγαλοποιώντας και ίσως ωραιοποιώντας τα πράγματα. Όλες αυτές όμως οι μυθικές ή ποιητικές εκφράσεις, στις οποίες ανήκουν και οι Ομηρικοί Ύμνοι εκ των οποίων διασώθηκαν περίπου τριάντα τρεις, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγεται και ο **Ομηρικός Ύμνος στη Δήμητρα**, δεν πρέπει να ξεχνάμε πως

αναπτύσσονταν μέσα σε ένα φόντο ιστορικής πραγματικότητας και διαιώνιζαν τη θύμηση ενός παρελθόντος που είχε πραγματικά υπάρξει.

Οι αρχαίοι ιστορικοί με τη σειρά τους, προσπάθησαν πρώτοι να βάλουν σε τάξη τα χρονικά εκείνων των μακρινών καιρών, έχοντας στα χέρια τους κάποια υλικά μέσα ελέγχου. Κατ' αρχάς, τους τάφους των βασιλέων και των μεγάλων αρχηγών, κατόπιν τα κυκλώπεια και πελασγικά τείχη που από τον τρόπο κατασκευής τους καταλάβαιναν τη χρονική περίοδο που είχαν γίνει, και τέλος τους ναούς τους αφιερωμένους στους διάφορους θεούς.

Έτσι, ιστορικά γεγονότα προγενέστερων αιώνων, καταγράφηκαν μέσω της παράδοσης και του προφορικού λόγου από μεταγενέστερους ιστορικούς, όπως οι Ηρόδοτος και Θουκυδίδης. Με τον ίδιο τρόπο, μέσω των θρυλικών παραδόσεων και των άλλων πηγών, έγινε η προσπάθεια να δοθεί εξήγηση στη δημιουργία και ύπαρξη των Ελλήνων θεών. Μία από αυτούς και μάλιστα από τους κορυφαίους ήταν η θεά Δήμητρα, που σύμφωνα με την άποψη που φαίνεται να υπερισχύει ανάμεσα σε σύγχρονους ερευνητές, πρόκειται για πελασγική θεά, που γεννήθηκε δηλαδή σε ελληνικό έδαφος, από τους πιο αρχαίους πληθυσμούς που κατοίκησαν τον τόπο.

Υπάρχουν βεβαίως και άλλες αιτιάσεις, όπως για παράδειγμα του διακεκριμένου γάλλου καθηγητή και ιστορικού ερευνητή Πολ Φουκάρ, που προσπαθεί με μεγάλο ζήλο να αποδείξει την γενετήσια σχέση της Δήμητρας και των Μυστηρίων της, με την λατρεία της θεάς Ίσιδος στην Αίγυπτο. Εμείς θα μείνουμε στις τοποθετήσεις Ελλήνων αρχαιολόγων που ασχολήθηκαν με τις ανασκαφές των Ελευσίνιων ιερών, και τοποθετούν την καταγωγή των Μυστηρίων στον ευρύτερο Ελλαδικό χώρο.

Έτσι, θα παρουσιάσουμε το **Ιερό της θεάς Δήμητρας στην Ελευσίνα** και θα αναφερθούμε στον **Μύθο, στην Λατρεία, στα Μυστήρια και στον Εξαγνισμό** των ανθρώπων που προέκυπτε από την μύηση σε αυτά, σεβόμενοι απόλυτα τις ομολογουμένως ελάχιστες πηγές της παράδοσης, με δεδομένο το

Από το ανάγλυφο του Λακρατεΐδη η Θεά, από το δίδυμο Θεός- Θεά

γεγονός ότι τα Μυστήρια είχαν περιβληθεί με πέπλο σιωπής μετά από θεική εντολή.

Επίσης θα παρουσιάσουμε τον Ελευσίνιο χώρο του ιερού όπως είναι σήμερα μετά την επέμβαση της αρχαιολογικής σκαπάνης, τα μνημεία του καθώς και το Μουσείο του.

**Θαρρείτε, μύσται του Θεού σεσωσμένου.
Εστία γαρ ημιν εκ πόνων σωτηρία.¹**

Σύμφωνα με την Ορφική Θεογονία και Κοσμογονία το ανθρώπινο γένος δημιουργείται από το αίμα και τη στάχτη των Τιτάνων, που κατασπάραξαν τον Διόνυσο και τους κατακεραύνωσε ο Δίας. Έτσι λοιπόν ο άνθρωπος έχει δύο φύσεις. Τη διονυσιακή και την τιτανική. Ο θείος σπινθήρας του πέφτει από το μέγα «θείον πυρ» στον κόσμο των γήινων υπάρξεων ενσαρκωμένος σε ανθρώπινο σώμα, που είναι ο τάφος του. Η ζωή του πάνω στη γη γίνεται έτσι θάνατος και ο θάνατός του ζωή, που εναλλάσσονται σε ένα αδιάκοπο κύκλο τον «Τροχό της Ανάγκης».

Ο σκοπός του σαν άνθρωπος είναι να εξαφανίσει το τιτανικό και να αναδείξει το θείο διονυσιακό του στοιχείο, λυτρωμένος έτσι από αυτόν τον κύκλο των συνεχών ενσαρκώσεων στη γη, μέχρι την τελική αποθέωση και οριστική ανάσταση του.

¹ Γεράσιμος Στουραϊτης. Ελευσίνα Μυστήρια. Αρχαία Ελληνικά Μυστήρια. 1994. σελ. 175..

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Ελευσίνα υπήρξε ένα από τα πιο σημαντικά πανελλήνια θρησκευτικά κέντρα της ανθρωπότητας. Στον ιερό της χώρο, άνθησε η λατρεία της Δήμητρας και της Περσεφόνης, μια λατρεία με πολλαπλούς αρχετυπικούς συμβολισμούς, δεμένη όμως πάντα στέρα με τη γη, τη βλάστηση και τη γονιμότητα, τον άνθρωπο και την καλύτερευση της πορείας της ζωής του πάνω στη γη. Μέσω των Μυστηρίων, ο άνθρωπος οδηγήθηκε στην προετοιμασία και αποδοχή εκ μέρους του με ηρεμία, γνώση και γαλήνη της μετά θάνατον ζωής.

Για το μύθο, βάσει του οποίου η πόλη της Ελευσίνας απέκτησε την εύνοια της θεάς, θα μιλήσουμε στην πορεία της εργασίας. Από αυτόν τον μύθο όμως γνωρίζουμε πως η θεά χάρισε στην ευνοούμενη πόλη της δύο πολύ μεγάλα δώρα. **Τη διδασκαλία της καλλιέργειας της γης και την εμπειρία των Μυστηρίων**, στα οποία μπορούσαν να πάρουν μέρος από ένα χρονικό σημείο και μετά, όλοι οι άνθρωποι, ανεξάρτητα από την ηλικία τους, το φύλο, την οικονομική και κοινωνική τους θέση, εκτός αυτών που δεν γνώριζαν την ελληνική γλώσσα, ή είχαν διαπράξει έγκλημα. **Αυτή η γνώση τους οδηγούσε σε μια ανώτερη πνευματική κατάσταση, καταλυτική για την επίγεια και ελπιδοφόρα για τη μεταθανάτια ζωή.**

Τα Μυστήρια της Ελευσίνας περιστρέφονται γύρω από την έννοια μιας θεότητας που προσείλκυσε την προσοχή του ανθρώπου από τα πολύ παλιά χρόνια. Στη Θεογονία του Ησίοδου λέγεται πως από το άμορφο Χάος, που στην αρχή πληρούσε τα πάντα, γεννήθηκε πρώτα η Γαία, από αυτήν δε, κατόπιν ο Ουρανός και οι άλλοι δαίμονες².

Αυτό ήταν λογικό να το σκεφτεί ο άνθρωπος, που έβλεπε με μεγάλη κατάπληξη και δέος από τη γη πάνω στην οποία

² Δημητρίου Γουδή. Τα Μυστήρια της Ελευσίνας. Τέταρτη έκδοση, 1999. Υποσημ. 1. 116. ήτοι μεν πρώτιστα Χάος γένετ, αντάρ έπειτα \ Γαία ευρύστερνος.... Και 126. Γαία δε τοι πρώτον μεν εγένεατο ίσον εαυτή \ Ουρανόν αστερόενθ'....

ζούσε, να αναφύονται δένδρα, φυτά διάφορα, να μεγαλώνουν, να του δίνουν τους καρπούς τους που του χρησίμευαν για τροφή και μετά, τα φυτά να μαραίνονται και να πεθαίνουν με τον κρύο καιρό, ενώ τα δέντρα να μαραίνονται και αυτά και να πέφτουν τα φύλλα τους πάνω στην παγωμένη γη.

Αυτές οι δύο θεμελιώδεις πράξεις της φύσης που βίωνε ο αρχέγονος άνθρωπος, δηλαδή, την βλάστηση και ζωή της φύσης από τη μία και από την άλλη τον μαρασμό και τον θάνατο της, τον οδήγησαν στη σκέψη πως η γη ήταν μία πολύ μεγάλη θεότητα, (ευρύτερη), θηλυκού γένους, με ανεξάντλητη γονιμότητα. Σαν θηλυκή θεά λοιπόν, φυσικό ήταν στην αρχή να λατρεύεται μόνο από γυναίκες, και ίχνη αυτής της γυναικείας λατρείας συναντάμε στον Κρητομυκηναϊκό πολιτισμό³. Γι' αυτόν τον λόγο η λέξη γη σε όλες σχεδόν τις γλώσσες είναι γένους θηλυκού.

Της έδινε ο άνθρωπος της θεάς διάφορα ονόματα, όπως Γαία, Ρέα, Κυβέλη, Μεγάλη Μήτηρ, πιθανότατα δε, και η θεά των Όφρων που λατρεύονταν στην Κρήτη, να ήταν η ίδια θεά.

Είναι η παγκόσμια Μητέρα που παράγει και τρέφει όλα τα πλάσματα. Όλα τα όντα έχουν βγει από εκείνη και επιστρέφουν σε εκείνη. Η γονιμότητα της είναι άναρχη και σχεδόν αυτόματη. Γεννά ακατάπαυστα, αδιάφορη για το καλό και το κακό, τους θεούς και τους Τιτάνες, τα τέρατα και τα χρήσιμα ζώα, τα καλά φυτά και τα δηλητήρια.

Το όνομα όμως της Γαίας, σιγά- σιγά με τον χρόνο υποχωρεί, και τη θέση του παίρνει το νέο όνομα της Δήμητρας, που πιθανώς σημαίνει γη μήτηρ (γη, κατά συναίρ. αντί γαία, που σημαίνει χώρα, έδαφος. Ετυμ. Γή, Δωρ. Γα, Κυπρ. Ζα, Ομηρ. Γαία, Ιων. Γέη. Προέρχεται από τη ρίζα γα-, γεν-, του ρ. γίγνομαι. Εδώ έχει μεταφορική έννοια της μητέρας – γης).

Η διαφορά της Δήμητρας από τη Γαία είναι, ότι έχει και αυτή την ιδιότητα της παγκόσμιας Μητέρας, αλλά Μητέρας του κόκκου, στην οποία δεν οφείλουν την ύπαρξη

³ Δημητρίου Γουδή. Τα Μυστήρια της Ελευσίνας. Τέταρτη έκδοση, 1999. Υποσημ 2. Γενικός η γη ως γεννώσα ζώα και φυτά καλλείται παμμήτωρ, Αισχ. Προμ. 90: πάντων γενέτειρα, μήτηρ πάντων. Ευρ. Απ. 839, 944, 1023 Ν2 .

τους όλα τα όντα, θεοί και άνθρωποι, αλλά μόνον ο κόκκος και μια μυστηριώδης κόρη, η Κόρη (Περσεφόνη)⁴.

Κανένα από τα στοιχεία του μύθου που αναφέρονται στη Δήμητρα, στη μητέρα του κόκκου, δεν είναι μυστικά. Ούτε η θλίψη της για την αρπαγή της Κόρης από τον Άδη, ούτε αργότερα η χαρά της για την επιστροφή της, ούτε το στάχυ, το δώρο της προς τους ανθρώπους.

Η Δήμητρα, όπως είπαμε, δεν είναι η Γη, ούτε κάποια μορφή της Γης. Ανήκει στις νεότερες θεότητες, που έχουν δική τους προσωπικότητα, ιστορία, συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και δύναμη της οποίας έχουν συνείδηση. Κατοικεί στον Όλυμπο, και όπως η Γαία έχει ως ιδιότητα την γονιμότητα, αλλά μια ευεργετική και συντονισμένη γονιμότητα. Μεταμορφώνει τα επιφανειακά στρώματα του εδάφους με την καλλιέργεια και δίνει ζωή στους χρήσιμους σπόρους που τους κάνει να μεγαλώνουν και να καρποφορούν.

Με την γη λοιπόν, σαν πρωταρχική θεότητα, και αργότερα με τη Δήμητρα, συνδέθηκαν όλοι οι παμπάλαιοι αγρότες της Ελλάδας, οι Προέλληνες, που ονομάζονταν Πελασγοί, ενώ οι φυλές που μετέπειτα κατέβηκαν στην Ελλάδα (Αχαιοί, Ίωνες, Δωριείς κ.λ.π.), λάτρευαν τους ουράνιους θεούς.

Οι μυστικές τελετές, φαίνεται πως ήταν μέρος της λατρείας των Πελασγών, κατοίκων της Αιγαίδος (χωρών περί το Αιγαίο Πέλαγος όπου αναπτύχθηκε ο Κρητομυκηναϊκός Πολιτισμός), των οποίων η θρησκεία περιστρεφόταν γύρω από τη γη και τους χθόνιους δαίμονες, τις μυστηριώδεις δυνάμεις τους, τα μυστήρια ζωής και θανάτου, καθώς και την μετά θάνατον ζωή.

Αφ' ότου κατέβηκαν στην Αιγαίδα οι Ελληνικές φυλές (Αχαιοί, Ίωνες κ.α.), που λάτρευαν όπως προαναφέραμε τους ουράνιους θεούς, οι Πελασγοί, για να προστατεύσουν τη λατρεία και τις θρησκευτικές τους παραδόσεις από βεβήλωση και αφανισμό εκ μέρους των κατακτητών, επέβαλλαν τα μυστήρια.

Τα Μυστήρια λοιπόν, όπως αναφέρεται από τον Ηρόδοτο καθώς και από τον Πausανία⁵, είναι η θρησκεία των

⁴ Γεράσιμος Στουραϊτης .Ελευσίνα Μυστήρια.1994. σελ 56.

Ο Δημήτριος Φίλιος.

Ο Ανδρέας Σκιάς.

Ο Ιωάννης Τραυλός.

Ο αρχαιολόγος Δ. Φίλιος αποκάλυψε το Τελεστήριο, το Καλλίχορο Φρέαρ και γενικά τα περισσότερα κτίσματα του Ιερού. Ο Α. Σκιάς ανέσκαψε τους προϊστορικούς οικισμούς και το γεωμετρικό νεκροταφείο. Ο αρχιτέκτων Ιωάννης Τραυλός ερεύνησε το Ιερό της Αφροδίτης στο Δαφνί, την Ιερά Οδό στους Ρειτούς και αποκάλυψε τη ρωμαϊκή γέφυρα του Ελευσινιακού Κηφισού. Σε αυτόν οφείλονται τα ακριβέστατα τοπογραφικά σχέδια του Ιερού, καθώς και οι αποτυπώσεις και οι προτάσεις αποκατάστασης των περισσοτέρων μνημείων.

κατακτηθέντων Πελασγών, αγροτική λατρεία της Δήμητρας και των χθονίων θεών, που από τον φόβο των επιδρομέων έγινε θρησκεία μυστική, μυστήρια, τελούμενη αρχικά ίσως μόνο από γυναίκες. Γι αυτό, όπως γίνεται φανερό και στον Ομηρικό Ύμνο, η θεά Δήμητρα στην Ελευσίνα επικοινωνήσε πρώτα με γυναίκες, την βασίλισσα Μετάνειρα, τις τέσσερις κόρες της, την Ιάμβη και τις άλλες γυναίκες των ανακτόρων του Κελεού, βασίλεια της Ελευσίνας.

Έτσι η θρησκεία των Πελασγών, αφού καταδιώχθηκε από τους κατακτητές, διασώθηκε και επέζησε τελικά μέσω των Μυστηρίων της Ελευσίνας, της Σαμοθράκης και της Μικράς Ασίας. Συγχρόνως όμως, από την ανάμιξη των φυλών με την πάροδο του χρόνου, πολλά στοιχεία των εκατέρωθεν θρησκειών επικράτησαν και αφομοιώθηκαν από τους κατακτητές και τους κατακτηθέντες.

Μπορούμε λοιπόν να πούμε πως λατρεία της θεάς Δήμητρας, αρχικά σαν χθόνια θεότητα των Πελασγών, εξαπλώθηκε σε όλο τον Ελλαδικό χώρο, πέρασε την θάλασσα και έφθασε στην Κρήτη. Είναι η θεά της γης, που με τις μυστηριώδεις δυνάμεις που έχει, κάνει να φυτρώνουν, να αυξάνονται και να τρέφονται με την θεία της ευλογία πλούσιοι καρποί, που ορισμένους από αυτούς τους ονόμασαν οι άνθρωποι **δημητριακούς**. Δίδαξε στους ανθρώπους την τέχνη της καλλιέργειας τους και τους φανέρωσε τα απαραίτητα εργαλεία, με τα οποία θα δουλευόταν η γη.

Επίσης η θεά φέρεται να προστατεύει και τα δέντρα, γιατί και αυτά από τη γη φυτρώνουν και δίνουν καρπούς στον άνθρωπο για να τραφεί.

Για τον ίδιο λόγο γίνεται προστάτης και της κτηνοτροφίας, γιατί με τους καρπούς που παράγει η γη τρέφονται τα ζώα και δίνει και σε αυτά γονιμότητα. Τους έδειξε επίσης πώς να εξημερώνουν τα ζώα που τους βοηθούν στις δουλειές τους και τους χρησιμεύουν άλλωστε και σαν τροφή.

⁵ Δημήτριος Γουδής. Τα Μυστήρια της Ελευσίνας. Τέταρτη Έκδοση. 1999. σελ. 23. Υποσημ. 9. Ηροδ. II 51. Η Δήμητηρ ελατρεύετο εν Άργει ως Πελασγίς, Πausan. II 21,1.

Μία άλλη επωνυμία της θεάς είναι «**Δημήτηρ Θεσμοφόρος**», προστάτιδα της οικογένειας και του γάμου. Όπως η μητέρα γη δεχόμενη τα σπέρματα των φυτών δημιουργεί φυτική ζωή, έτσι και η γυναίκα δεχόμενη το ανδρικό σπέρμα δημιουργεί ανθρώπινη ζωή. Από αυτή τη στενή σχέση και ομοιότητα, προέκυψε η θεά Δήμητρα, προστάτιδα του γάμου, αυτή που ευλογεί τα παιδιά, τα τρέφει και τα βοηθά να μεγαλώσουν. Στην γαμήλια τελετή ευχόντουσαν στο νέο ζευγάρι ευτεκνία στο όνομα της. Αυτή καλούσαν για βοήθεια και την ώρα του τοκετού.

Η Δήμητρα η Θεσμοφόρος λοιπόν, ήταν αυτή που νομοθετούσε και προστάτευε τους θεσμούς που ρύθμιζαν τη γυναικεία ζωή και το γάμο. Προς τιμήν αυτής και της Κόρης (Περσεφόνης), οι παντρεμένες γυναίκες στην Αθήνα γιόρταζαν **τα Θεσμοφόρια**, γιορτή αφιερωμένη στην γονιμότητα της γης και στον γάμο.

Ένας άλλος χαρακτηρισμός που της αποδίδεται είναι, **ειρηνοποιός θεά Δήμητρα**, μητέρα του πολιτισμού και προστάτιδα της ευρύτερης οικογένειας του ανθρώπου, της κοινωνίας. **Και αυτό, γιατί διδάσκοντας στους ανθρώπους την καλλιέργεια των καρπών της γης, τους οδήγησε στο να δημιουργήσουν μόνιμους τόπους διαμονής, τις πόλεις, απαραίτητη προϋπόθεση για τη γέννηση και ανάπτυξη κάθε τέχνης ή τεχνικής.**

Η Δήμητρα λοιπόν είναι μια θεά κατά βάση ειρηνική. Αυτό που την χαρακτηρίζει είναι η καλοσύνη και η έγνοια της για την ανθρωπότητα. Ανακαλύπτει και προστατεύει ό,τι μπορεί να κάνει τη ζωή των ανθρώπων πιο εύκολη και πιο ευτυχισμένη. Η αποστολή που αναθέτει στον Τριπτόλεμο, έχει σκοπό να διαδοθούν σε όλο τον κόσμο τα δώρα της, δηλαδή η γνώση της καλλιέργειας της γης και μέσω αυτής η επικράτηση και διάδοση του πολιτισμού στο γένος των ανθρώπων.

Παράλληλα η Δήμητρα είναι αυτή που έδωσε στους ανθρώπους την ελπίδα. **Ο Ισοκράτης λέει, «σαν ήρθε στην χώρα μας, μας έκανε δύο δώρα που είναι τα πιο μεγάλα, δηλαδή τους καρπούς για να μην ζούμε πια σαν θηρία και τα**

Μυστήρια, που δίνουν σε όσους συμμετέχουν γλυκές ελπίδες για το τέλος της ζωής τους και το τέλος του κόσμου»⁶.

Όμως, υπάρχει και κάτι άλλο που αποδίδεται στη θεά Δήμητρα. **Και με αυτό συμπληρώνεται ο κύκλος ζωής.** Η γη γίνεται συγχρόνως ο τάφος των δημιουργημάτων της αλλά και των ανθρώπων, γι αυτό και οι νεκροί χαρακτηρίζονται ως **Δημήτριοι**⁷ και αποδίδονται στην μητέρα γη. Εκεί, τις ψυχές δέχεται ο Άδης ή Πλούτων ή Πλουτεύς ή Πλούτος και Πλουτοδότης, σύζυγος της Κόρης Περσεφόνης, που και αυτός με τη σειρά του δίδει στον άνθρωπο καρπούς και άλλους θησαυρούς παρμένους από τα έγκατα της γης (μέταλλα, πολύτιμους λίθους κ.λ.π). **Έτσι έχουμε την Κόρη να συμπληρώνει τη μητέρα,** και με αυτόν τον τρόπο να συμπληρώνεται μέσα από τη λατρεία της Δήμητρας, της κόρης της Περσεφόνης και του Πλούτου, **ο κύκλος ζωής, η τροχιά των όντων.**

Η θεά Δήμητρα είχε ιερά στα οποία την λάτρευαν σε πολλά μέρη της Ελλάδας. **Το Ελευσίνιο ιερό όμως στο Θριάσιο Πεδίο αναδείχτηκε με τα χρόνια σε ένα από τα σπουδαιότερα λατρευτικά κέντρα της αρχαιότητας, γιατί η ελευσινιακή θρησκεία, βαθύτατα ικανοποιητική για την ψυχή, πρόσφερε στους πιστούς την ελπίδα για καλή καγαθή επίγεια αλλά και μεταθανάτια ζωή.**

Μερικοί στίχοι του ορφικού ύμνου προς τιμήν της Ελευσίνιας Δήμητρας, απαριθμούν όλα τα αγαθά που περίμεναν οι άνθρωποι από τη γλυκιά και ευεργέτιδα θεά. Τις πλούσιες σοδιές, την ειρήνη, μια καλά τακτοποιημένη ζωή, τον πλούτο και την υγεία.

⁶ Paul Foucart. Τα Ελευσίνια Μυστήρια. 5^η χιλιάδα. Ιστορικό Δοκίμιο. Εκδόσεις Ενάλιος. Κεφ. 3.υποσημ. 1. Ισοκρ., Πανηγυρικός, 28.

⁷ Δημητρίου Γουδή. Τα Μυστήρια της Ελευσίνος. Τέταρτη Έκδοση. 1999. Σελ. 12. Υποσημ. 13. Πλουτ. 28 V, σ. 465. Βερν: τους νεκρούς Αθηναίοι Δημητρείους ονόμαζον το παλαιόν.

**Ἐλθε μάκαιρ', αγνή, καρποῖς βρίθουσα θερίοις
ειρήνην κατάγουσα και ευνομίην ερατεινήν
και πλούτον πολύλβον, ομού δ' υγίειαν άνασσαν...**

(στίχοι Ορφικού Ὑμνου)

ΜΥΘΟΣ – ΣΥΜΒΟΛΑ – ΜΥΣΤΗΡΙΑ

Το ιερό της Ελευσίνας, υπήρξε για πολλούς αιώνες ένα από τα σπουδαιότερα λατρευτικά κέντρα της αρχαιότητας. Εκεί αναπτύχθηκε η λατρεία της **θεάς Δήμητρας (Δη = Γη = μήτηρ)** και της **Κόρης Περσεφόνης**, που την συναντάμε συχνότερα με την προσωνυμία **Κόρη**. Ήταν και οι δύο θεότητες, ίσως μάλιστα η ίδια θεότητα με την ωριμότερη και την νεανικότερη εκδοχή της, που συνδέονταν με την καλλιέργεια της γης και την ανάπτυξη των καρπών, ιδιαίτερα των σιτηρών, που ακόμη και σήμερα αποκαλούνται «**δημητριακά**».

Κοντά στην θάλασσα λοιπόν, στη μεγαλύτερη πεδιάδα της Αττικής, **στο Θρυάσιο Πεδίο**, στην πλαγιά ενός λόφου που αγναντεύει την Ανατολή, χτίστηκε προς τιμήν τους από ευσεβείς πιστούς ένα σεβάσμιο ιερό με πανελλήνια στην αρχή και με παγκόσμια μετέπειτα ακτινοβολία.

Η λατρεία της **Δήμητρας και της Περσεφόνης** είχε στην **Ελευσίνα** χαρακτήρα μυστηριακό, και προς τιμήν τους ετελούντο **τα Μικρά και Μεγάλα Μυστήρια**. Για την προέλευση των Μυστηρίων μιλήσαμε για λίγο στον πρόλογο της εργασίας μας.

Εκτός όμως των αρχικών αναφορών μας, έχουν διατυπωθεί και άλλες διάφορες υποθέσεις, που θεωρούν τόπο προέλευσης τους **την Αίγυπτο ή την Κρήτη**. Ειδικά για την Αίγυπτο, ένθερμος υποστηρικτής αυτής της θεωρίας είναι, όπως έχουμε προαναφέρει, ο διακεκριμένος Γάλλος ακαδημαϊκός **Πολ Φουκάρ**⁸.

Ο Γ. Μυλωνάς (καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών, ιστορικός, αρχαιολόγος με διεθνή αναγνώριση), από τους βασικούς ανασκαφείς του Ελευσίνιου χώρου, απέδωσε την καταγωγή τους **στην Θράκη**, επειδή από εκεί καταγόταν ο

⁸ Βιογραφικά στοιχεία παρμένα από το βιβλίο του, Τα Ελευσίνια Μυστήρια. Ιστορικό Δοκίμιο. 5^η Χιλιάδα. Μετάφραση Δέσποινα Παπαθανασοπούλου. Εκδόσεις Ενάλιος.2000. Γάλλος Ελληνιστής (1836 – 1926).

Στερεοσκοπική φωτογραφία στο ύψος των Μεγάλων Προπυλαίων
στις αρχές του αιώνα.

Εύμολπος, ο μυθικός γενάρχης του κύριου ιερατικού γένους της Ελευσίνας, των Ευμολπιδών.

Οι δύο κυρίαρχες οικογένειες των Μυστηρίων στην Ελευσίνα ήταν οι Ευμολπίδες και οι Κήρυκες⁹. Η καταγωγή τους έφθανε στους αρχαίους χρόνους, προτού η Ελευσίνα κατακτηθεί με πόλεμο από την Αθήνα. Τον 7^ο π.Χ. αι. έπειτα από πόλεμο ανάμεσα σε Αθηναίους και Ελευσίνιους, νικήθηκαν οι Ελευσίνιοι και η Ελευσίνα έγινε ένας από τους δήμους της Αττικής. Οι Αθηναίοι, ανέλαβαν τη διοίκηση και την εποπτεία των εορτών των Μυστηρίων, απέκτησαν το δικαίωμα να μετέχουν σε αυτά και ίδρυσαν κάτω από την Ακρόπολη το Ελευσίνιο Ιερό.

Η Ελευσίνα όμως παρέμεινε η κοιτίδα των Μυστηρίων, και τα ιερατικά καθήκοντα ασκούσαν μόνο τα βασιλικά γένη των Ελευσινίων. **Από το γένος των Ευμολπιδών προερχόταν πάντοτε ο Ιεροφάντης, και από το γένος των Κηρύκων καταγόταν ο Δαδούχος.**

Η οικογένεια των Ευμολπιδών διατήρησε το δικαίωμα της εκλογής του Ιεροφάντη από τα μέλη της, όλη την αρχαϊκή περίοδο, μέχρι και το τέλος των Μυστηρίων. Ο Ιεροφάντης ήταν δια βίου εκλεγμένος και διορισμένος από τη μοίρα. Το ίδιο και ο Δαδούχος, που ιερουργούσε μαζί με τον Ιεροφάντη, εκλεγόταν και αυτός από την οικογένεια των Κηρύκων δια βίου, ασκών κληρονομικό δικαίωμα¹⁰.

Αφ' ότου οι Αθηναίοι ανέλαβαν την επιμέλεια των Μυστηρίων, οι εορτές ελαμπρύνθησαν με επεκτάσεις των κτιριακών εγκαταστάσεων του Ιερού, πρώτα από τον Σόλωνα και τον Πεισίστρατο κατά σειρά, κατόπιν δε από τον Περικλή τον 5^ο π.Χ. αι. ώσπου, στα ρωμαϊκά χρόνια έφθασαν στο απόγειο της δόξας τους. Τότε πλέον, η φήμη της λατρείας του Ιερού της Δήμητρας και της Περσεφόνης στην Ελευσίνα και των Μυστηρίων τους είχε εξαπλωθεί παντού και από όλα τα μέρη του τότε γνωστού κόσμου συνέρεαν πιστοί και προσκυνητές.

⁹ Δημητρίου Γουδή. Τα Μυστήρια της Ελευσίνας. Σελ. 24. Υποσημ. 13. Πausan. I 5,2:

¹⁰ Paul Foucart. Τα Ελευσίνια Μυστήρια. Σελ. 189, σελ. 188.

Μία νεότερη άποψη, τοποθετεί την αφετηρία της λατρείας στην Βοιωτία¹¹, που υπήρξε ο σιτοβολώνας της προϊστορικής Ελλάδας. Εξ ίσου πιθανή όμως φαίνεται και η περίπτωση της αυτόχθονης ανάπτυξης της ελευσινιακής λατρείας, που ξεκίνησε αρχικά με ένα καθαρά αγροτικό και περιορισμένο χαρακτήρα και αργότερα, στα τέλη του έβδομου αιώνα π.Χ, προσέλαβε μια μεταφυσική διάσταση που οφειλόταν σε μια γενικότερη πνευματική αναζήτηση, χαρακτηριστική της αρχαϊκής εποχής.

Η μελέτη της Ιστορίας αποδεικνύει πως Μυστήρια λειτούργησαν σε όλο τον κόσμο. Στην Αίγυπτο, στη Συρία, στην Περσία, στη Φρυγία, στους Ρωμαίους, στη Θράκη, στην Κρήτη, και γενικά σε όλη την Ελλάδα, επίσης στην Ινδία και την Άπω Ανατολή, όπου ακόμη και σήμερα η επίσημη θρησκεία ορισμένων λαών είναι συνυφασμένη με την εσωτερική διδασκαλία (Ινδουισμός, Βουδισμός Ταοϊσμός).

Ο Γεράσιμος Στουραίτης, συγγραφέας του βιβλίου «Ελευσίνα Μυστήρια» αναφέρει στις σελ. 27 – 28.

« Όσο μακριά κι αν στρέψουμε τα βλέμματα μας προς τα αχανή βάθη των αρχαίων πολιτισμών θα διαπιστώσουμε ότι πάντα υπήρχαν πάνω στη Γη άνθρωποι, οι οποίοι αφού διέγνωσαν την Αλήθεια, προσπάθησαν να καταυγάσουν με το φως της Σοφίας τους και με το πυρ της αγάπης τους τις ανθρώπινες ψυχές.

Αυτά τα θεοφόρητα πνεύματα ίδρυσαν τα Μυστήρια που ήκμασαν σε κάθε εποχή και σε κάθε τόπο, με σκοπό την καθοδήγηση των ανθρώπινων ψυχών στην ατραπό της λύτρωσης μέσα από τη Σοφία κι απ' την Αγάπη. Στους οπαδούς και στους μαθητές τους δίδασκαν την παράλληλη ανάπτυξη της καρδιάς και του νου. Σκοπός τους ήταν:

1. Η ανάπτυξη των νοητικών ικανοτήτων των μελών τους με κρίση και ορθό λόγο, έτσι ώστε να μπορούν να διακρίνουν με διαύγεια πνεύματος και χωρίς προκαταλήψεις Το αληθινό από το ψευδές.

2. Η παράλληλη ενάσκηση της αρετής και της αγάπης προς τον πλησίον, της αυταπάρνησης και του καθήκοντος

¹¹Paul Foucart. Τα Ελευσίνα Μυστήρια. Κεφ. 2. σελ. 57.

απέναντι στην κοινωνία.

3. Η μύηση των μελών τους στο χειρισμό των φυσικών, ψυχικών και πνευματικών δυνατοτήτων του ανθρώπου και της φύσεως και

4. Η καθοδήγηση του μυημένου στην κορωνίδα όλης αυτής της εξελικτικής πορείας, **στον Φωτισμό και την Ένωση**, όπου φτασμένος πια εκεί ο απολυτρωμένος άνθρωπος μπορούσε να αντλεί από **την αιώνια εστία της Σοφίας και της Αγάπης** την ουράνια τροφή, για την απόκτηση της οποίας τόσο πολύ εμόχθησε».

Ποια είναι η ετοιμολογία της λέξης **μυστήριο**; Σύμφωνα με την πιο διαδεδομένη εκδοχή προέρχεται από τη ρίζα **μυ**, που παριστάνει **το κλειστό στόμα και συνεπώς τη σιγή**. Από αυτή τη ρίζα προέρχονται τα ελληνικά ρήματα **μύω** ή **καμύω** (μισοκλείνω το στόμα ή τους οφθαλμούς) και **μυείν**.

Οι λέξεις μύηση, μύστης, μύθος, η λατινική mutus (άφωνος), έχουν την ίδια ρίζα. Η νεοελληνική λέξη **μουρμουρίζω** (από τη λατινική **murmur**), είναι επανάληψη της ίδιας ρίζας **μυ** και σημαίνει τον ακατάληπτο ήχο.

Ο **Rudolf Otto**¹² παράγει τις λέξεις **μυστήριο, μύστης** και **μυστικισμός** από την σανσκριτική ρίζα **mus**, που σημαίνει ενεργώ κρυφά, ενεργώ με μυστικότητα.

«Η λέξη **μυστήριο**¹³ απαντά συνήθως κατά πληθ. παρ' Ηροδότω II 51 και δή περί των Μυστηρίων της Σαμοθράκης, ενώ, ό Ομηρικός ύμνος γιγνώσκει μόνον δρησμοσύνην ιερών και όργια, ιεροπραξίας, ιεροτελεστίας, αποτελούσας την ουσίαν, το περιεχόμενον των μυστηρίων».

Μυστήριο λοιπόν, είναι **το κάτι άλλο, το θάτερον** από εκείνο που νομίζει ο πολός ο κόσμος. Είναι εκείνο που προκαλεί την έκπληξη, εκείνο που βρίσκεται έξω από τις συνήθειες γνώσεις και παραστάσεις που είναι κατανοητές από όλους και κατά συνέπεια οικείες σε όλους. Πάνω σε αυτό το διαφορετικό στηρίζεται το Μυστήριο για να **«μιλήσει»** στην ψυχή του ανθρώπου, και έτσι, μέσα από αυτό, ο άνθρωπος **«θαμβούται και καταπλήσσεται»**.

¹² Γεράσιμος Στουραίτης. Ελευσίνια Μυστήρια. Εκδόσεις Ίαμος. 1994.σελ. 28.

¹³ Δημήτριος Γουδής. Τα Μυστήρια της Ελευσίνος. Σελ. 23. υποσημ. 1

Ποιες όμως άραγε ανάγκες οδήγησαν τον άνθρωπο στην ίδρυση των Μυστηρίων και ποια κενά ήθελαν να καλύψουν οι ιδρυτές τους;

Στον Ομηρικό Ύμνο προς τη Δήμητρα¹⁴, αυτοί που μυσούνται στα Μυστήρια αποκαλούνται «τρισόλβιοι» και «μάκαρες», γιατί «μετά θάνατον δεν θα έχουν τύχη ανάλογη μ' εκείνους που δεν τα είδαν». Ο Σοφοκλής¹⁵ αποκαλεί τρισόλβιους εκείνους τους ανθρώπους, οι οποίοι αφού μνήθηκαν στα Μυστήρια θα μεταβούν στον Άδη και μόνο εκείνοι θα επιζήσουν. Ο Πίνδαρος¹⁶ λέει πως «γιγνώσκουν το τέλος της ζωής, αλλά και την εκ του Διός διδομένην αρχήν».

Τα Μυστήρια δεν είχαν σαν επίκεντρο τους θεούς της εποχής τους, αλλά η προσοχή τους συγκεντρωνόταν στον άνθρωπο. Μελετούσαν ασφαλώς το σύστημα της πνευματικής ιεραρχίας, τις κοσμογονικές και θεογονικές παραδόσεις, όχι για να συγκεντρώσουν γνώσεις, αλλά για να γνωρίσουν καλύτερα τον άνθρωπο και να τον βοηθήσουν να απαλλαγεί από τον κλοιό των επηρειών του πεπρωμένου.

Από έργα κλασσικών συγγραφέων που έχουν διασωθεί, βγαίνει το συμπέρασμα, πως όποιος είχε περάσει τις διάφορες βαθμίδες των Μυστηρίων και είχε κριθεί άξιος να συμμετάσχει στις ανώτερες βαθμίδες της μύησης, απαλλασσόταν από το φόβο της μεταθανάτιας ζωής, και αποκτούσε τη βεβαιότητα της αθανασίας του πνεύματος και της επιβίωσης του μετά τον επίγειο, κοσμικό θάνατο.

Ο Πλάτωνας, μιλώντας στον «Φαίδρο» του για τους μνημένους στα Ελευσίνια Μυστήρια λέει¹⁷.

«...μνηθέντες εις τα Μυστήρια ταύτα, τα οποία αρμόζει να αποκαλέσωμεν τα θειότερα πάντων,...απηλλάγημεν των κακών που μας αναμένουν εις κάποιον μελλοντικόν βίον.

¹⁴ Ομηρικός ύμνος στη Δήμητρα. Στοιχ. 480. «Ολβιος ός ταδ' όπωπεν επιχθονίων ανθρώπων.

¹⁵ Γεράσιμος Στουραίτης. Ελευσίνια Μυστήρια. Σελ. 33. Δημήτριος Γουδής. Τα Μυστήρια της Ελευσίνας. Σελ. 98. υποσημ. 18. Σοφ. Απ. 753. εκ Τριπτόλεμου. Ω τρισόλβιοι...

¹⁶ Δημητρίου Γουδή. Τα Μυστήρια της Ελευσίνας. σελ. 98. υποσημ. 18. Πίνδ. απ. 137. Όλβιος όστις ειδών κειν' εις' υπό χθόνα. Οίδε μεν βίου τελευτάν, οίδεν δε διόσδοτον αρχάν.

¹⁷ Γεράσιμος Στουραίτης. Ελευσίνια Μυστήρια. Σελ. 34.

Ομοίως, και συνεπεία της θείας ταύτης μνήσεως, κατέστημεν θεαταί πλήρων, απλών, εξόχων και θείων οραμάτων, οντοτήτων πνευματικών, περιβαλλομένων υπό ανεσπέρου φωτός».

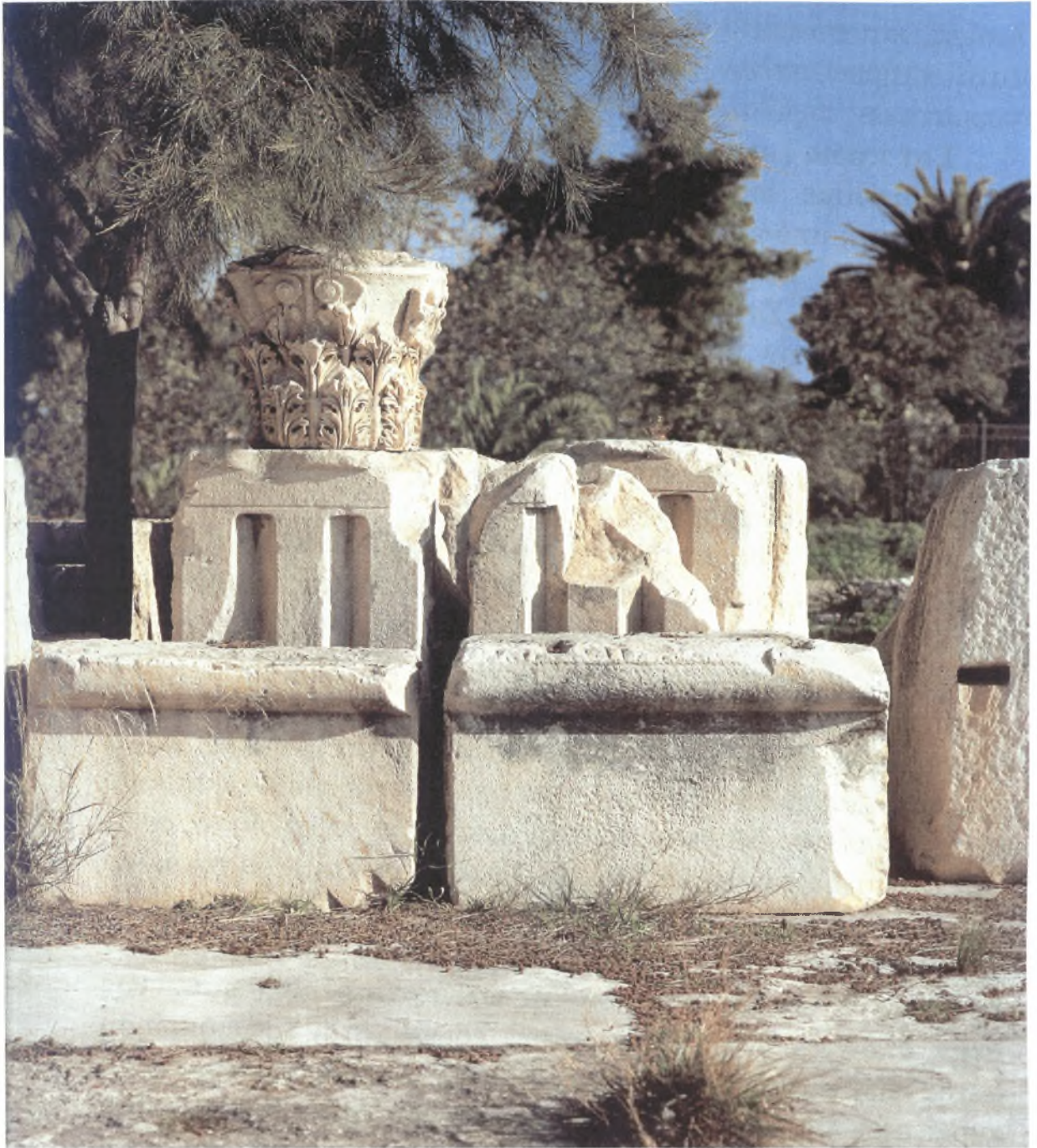
Σαν κύριο λοιπόν σκοπό των Μυστηρίων, μπορούμε να αναγνωρίσουμε ως πρώτη βαθμίδα, την μεθοδική και προοδευτική απόσπαση του ανθρώπου από τα δεσμά του με τον αισθητό κόσμο και την ανάταση του προς τον υπεραισθητό. Στη συνέχεια, ως δεύτερη βαθμίδα διακρίνουμε την καθοδήγηση του προς το τέλος της εξελικτικής τροχιάς, στη θέωση και στην ένωση, όπου πια ο τέλειος και απολυτρωμένος άνθρωπος θα μπορεί να μετέχει στη θεία μακαριότητα και να συνεργάζεται μέσα στο πλαίσιο του θείου Σχεδίου.

Αυτά τα δύο στάδια της μνητικής εξέλιξης ο Rene Guenon¹⁸, σύμφωνα με την αρχαία ελληνική Παράδοση, ονομάζει «Μικρά» και «Μεγάλα Μυστήρια».

- Πρέπει να αντιληφθούμε, ότι δεν υπάρχουν διάφορα είδη μνήσεως, αλλά στάδια και βαθμοί μιας και μόνης μνήσεως. Τα Μικρά Μυστήρια είναι προετοιμασία για τα Μεγάλα. Αυτό όμως δεν σημαίνει, ότι όλοι οι μνημένοι μπορούν να φτάσουν μέχρι το τέλος. Μερικοί από αυτούς είναι πιθανόν να είναι κατάλληλοι μόνο για τα Μικρά Μυστήρια και μάλιστα μόνο για ένα μικρό μέρος τους. Τα Μικρά Μυστήρια περιλαμβάνουν όλα όσα σχετίζονται με την ανάπτυξη των δυνατοτήτων της ανθρώπινης κατάστασης, θεωρούμενης στην ολότητα της. Καταλήγουν λοιπόν στην τελειοποίηση αυτής της κατάστασης, η οποία στην παγκόσμια παράδοση χαρακτηρίζεται σαν «αποκατάσταση στα πρωταρχικά δικαιώματα του ανθρώπου». Η κατάσταση αυτή, ανάγεται στην παραδεισιακή θέση του ανθρώπου, στη θέση δηλαδή εκείνη που είχε πριν από τη αποστέρηση της επαφής του με το θείο.

Τα Μεγάλα Μυστήρια αναφέρονται στην πραγμάτωση «υπερανθρωπίνων» καταστάσεων. Παραλαμβάνουν τον άνθρωπο από την κατάσταση που τον έφθασαν τα Μικρά Μυστήρια, τον οδηγούν πέρα από αυτήν την διάσταση και μέσα

¹⁸ Γεράσιμος Στουραίτης. Ελευσίνα Μυστήρια. Σελ.35.

Μαρμάρινα αρχιτεκτονικά μέρη από τα θριαμβικά τόξα στο ανατολικό και το δυτικό άκρο της Ρωμαϊκής αυλής, 2^{ος} αιώνας μ.Χ.

από υπερατομικές καταστάσεις, μέχρι σ' εκείνη την απεριόριστη κατάσταση, η οποία είναι ο τελικός σκοπός και ονομάζεται «**τελική απολύτρωση**» ή «**ύπατη ταύτιση**».

Το πρώτο στάδιο πραγματοποιεί τον «**Πρωταρχικό άνθρωπο**», ενώ το δεύτερο τον «**Παγκόσμιο άνθρωπο**». Ο ταοϊσμός χρησιμοποιεί αντίθετα τους όρους «**αληθινός**» και «**υπερβατικός**» άνθρωπος.

Συνεπώς, η καθαρά μεταφυσική γνώση αναφέρεται **στα Μεγάλα Μυστήρια**, ενώ η γνώση των παραδοσιακών επιστημών (εφαρμογή των παραδοσιακών αρχών), ανάγεται **στα Μικρά Μυστήρια**.

Κεντρικό και αναπόσπαστο μέρος των Μυστηρίων, είναι οι μύθοι και τα διάφορα σύμβολα.

Ο μύθος χαρακτηρίζεται σαν παραμύθι, με την έννοια μιας υποθετικής ιστορίας με ίσως λίγο ή πολύ ποιητικό χαρακτήρα. Υπάρχει η άποψη, πως όσοι ασχολούνται με τους μύθους και τα σύμβολα, απομακρύνονται στη σφαίρα του υπερβατού, από την διαρκώς εξελισσόμενη επιστήμη.

Ο καθηγητής **Carl Gustav Jung**¹⁹, με την **Ψυχολογία του Βάθους**²⁰, απέδειξε την σπουδαιότητα που έχουν τόσο τα σύμβολα, όσο και οι μύθοι στην ανθρώπινη ζωή.

Δύο είναι οι θεμελιακές θέσεις της αναλυτικής ψυχολογίας του Jung. Η μία αφορά την ψυχή και η άλλη το ασυνείδητο. Η ψυχή, προϋπάρχει της σκέψης και την επηρεάζει. Αποτελείται από συνειδητά και ασυνείδητα στοιχεία. Έχει πραγματική δομή από την οποία προκαλείται η ψυχική ενέργεια, το libido. Αυτό, εκφράζεται μέσα από σύμβολα, όπως είναι οι μύθοι, τα όνειρα, οι τελετουργίες. Το ασυνείδητο, το διακρίνει σε συλλογικό και ατομικό. Η θρησκεία, η ποίηση, τα παραμύθια και οι λαϊκές παραδόσεις εκφράζουν το συλλογικό ασυνείδητο, εν μέρει επηρεασμένο από το συνειδητό, την ψυχή.

Πέρα όμως από τις επιστημονικές υποδείξεις του **Jung**, πολλοί μύθοι, περιέχουν στην αρχική τους σημασία πολλές

¹⁹ Εκδοτική Αθηνών. Παγκόσμιο βιογραφικό λεξικό. Τόμος 3. Ελβετός ψυχολόγος και ψυχίατρος, μεταφροϊδικός με φιλοσοφική κατεύθυνση, ο ιδρυτής της αναλυτικής ψυχολογίας.

²⁰ Καρλ Γκούσταβ Γιούνγκ. Έγραψε το σημαντικότερο βιβλίο «Οι Ψυχολογικοί τύποι» (Psychologische Typen). 1921.

έννοιες, που με καλυμμένες εκφράσεις αναφέρονται στην παγκόσμια τάξη, στα κοσμικά γεγονότα και συνεπώς στον ίδιο τον άνθρωπο. Αυτό όμως που μας ενδιαφέρει, το σημείο από το οποίο ξεκινάμε είναι, το πώς ο μύθος, η μυθολογία, υπήρξε ένα συμβολικό διήγημα (η λέξη μύθος προέρχεται από τη ρίζα «μυ», που σημαίνει κλειστό στόμα, σιωπή), χρήσιμο στην επεξήγηση πραγμάτων απαγορευμένων να ειπωθούν.

Από τα προλεγόμενα βγαίνει το συμπέρασμα, πως ο μύθος έχει σχέση με πράγματα, τα οποία σύμφωνα με την πρωταρχική τους οντότητα είναι άρρητα και εν πάση περιπτώσει δεν μπορούν να μεταδοθούν με τη συνηθισμένη ομιλία.

Αυτό, μπορούμε να το δούμε για παράδειγμα σε έργα του Πλάτωνα, που χρησιμοποιεί μύθους όταν θέλει να παρουσιάσει καταστάσεις, αξίες, που υπερβαίνουν τις δυνατότητες της διαλεκτικής του. Πρόκειται για παραδοσιακούς μύθους και όχι για μύθους που ο ίδιος δημιούργησε, αλλά απλά τους εξέφρασε. Σε αυτή τη συμβολική του έκφραση, μπορούμε να διακρίνουμε το βάθος στη σκέψη του Πλάτωνα.

Η διαλεκτική παίρνει συχνά στα έργα του, μια μορφή που μοιάζει με παιχνίδι. Μόλις όμως ο Πλάτωνας αφήσει τη διαλεκτική και υπεισέλθει στον μύθο, τότε αντιλαμβάνεται κανείς πως υπεισέρχεται σε μία άλλη διάσταση που έχει ιερό χαρακτήρα.

Ο μύθος, δεν μας αποκαλύπτει άμεσα αυτό που θέλει να εκφράσει, αλλά έμμεσα, χρησιμοποιώντας τον συμβολισμό του.

Τόσο λοιπόν οι μύθοι όσο και οι συμβολισμοί που εμπεριέχονται σε αυτούς, περιγράφουν αφ' ενός την πορεία της ανθρώπινης ύπαρξης, αφ' ετέρου είναι μέσα με τα οποία μπορεί ο άνθρωπος να φθάσει στην κατανόηση της ύπαρξης και της εξέλιξης του είναι του.

Έτσι, μπορούμε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα πως ο άνθρωπος μέσα από τη μυθική του συνείδηση και τα βιώματά του, φθάνει δια μέσου των γενεών και των αιώνων, στη γνώση της δομής και της λειτουργίας του εαυτού του και της φύσης.

Το σύνολο όλων αυτών των πληροφοριών που συγκεντρώνει ο άνθρωπος μετά από αυτή τη γνωστική λειτουργία, συνιστά την έννοια αυτού που ονομάζουμε παράδοση.

Μέσα απ' αυτή την οπτική, θα προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε τον πυρήνα των Ελευσίνιων Μυστηρίων, τα οποία ορίζουμε, ως την ενεργητική απεικόνιση αρχετυπικών καταστάσεων, δια μέσου των οποίων ο άνθρωπος μπορεί να φθάσει στην Πηγή από την οποία προήλθε, να γνωρίσει τον ίδιο του τον εαυτό (εφαρμογή του Δελφικού «γνώθι σ' αυτόν»)²¹.

²¹ Γεράσιμος Στουραίτης. Ελευσίνα Μυστήρια. Σελ. 40.

ΟΜΗΡΙΚΟΣ ΥΜΝΟΣ ΣΤΗ ΔΗΜΗΤΡΑ

Δημήτριε ηύκομον σεμνήν θελαν άρχομ' αείδειν,
Αυτήν ηδέ θύγατρα τανύσφορον ζην Αϊδωνεύς
Ήρπαξεν, δώκεν δε, βαρύκτυπος ευρυόπα Ζευς,
νόσφιν Δήμητρος χρυσαόρου αγλαοκάρπου
παίζουσαν κούρησι συν Ωκεανού βαθυκόλποις,
ανθεά τα' αινυμένην ρόδα και κρόκον ηδ ία καλά
λειμων' αμ μαλακόν και αγαλλίδας ήδ υάκινθον
νάρκισσόν θ' όν φύσε δόλον καλυκώπιδι κούρη
Γαία Διός βουλήσι χαριζομένη πολυδέκτη
Θαυμαστόν γανόωντα, σέβας τότε πάσιν ιδέσθαι
Αθανάτοις τε θεοίς ηδέ θνητοίς άνθρωποι....

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Τη Δήμητρα την καλλίκομη σεμνή θεά αρχίζω να εξυμνώ,
αυτήν και τη λυγερόκορμη κόρη της που άρπαξε ο
Αϊδωνεύς,
αφού του την έδωσε ο βροντώδης παντεπόπτης Ζευς,
όταν έπαιζε μακριά από τη χρυσοδρέπανη ωραιόκαρπη
Δήμητρα
με τις βαθύκολπες κόρες του Ωκεανού,
κόβοντας άνθη, ρόδα, κρόκους κι όμορφους μενεξέδες
στον τρυφερό λειμώνα, όπου υάκινθο, σπαθόχορτα
και νάρκισσο βλάστησε για την κόρη ως δόλωμα
η Γη με βούληση του Δία χάρη του Πολυδέκτη,
θαυμαστό άνθος που θάμπωνε και δελέαζε όσους το έβλεπαν
είτε από τους αθάνατους θεούς, είτε κι από τους θνητούς
ανθρώπους.....

Η λατρεία της θεάς Δήμητρας υπήρχε σε πολλά μέρη της αρχαίας Ελλάδας. Τη σεμνότερη όμως λατρεία της θεάς τη συναντάμε στην Ελευσίνα, εκεί όπου την τραγωδία της φύσης, τη φυτική βλάστηση, το μαρασμό, το θάνατο και την ανάσταση την απέδωσαν με ένα πολύ ωραίο ύμνο.

Τη μυθολογική παράδοση για την ίδρυση της λατρείας **των Ελευσίνιων Μυστηρίων**, τη βρίσκουμε για πρώτη φορά πλήρως διαμορφωμένη στον λεγόμενο **Ομηρικό Ύμνο στη Δήμητρα**, άγνωστου ποιητή, σύνθεση που χρονολογείται στα τέλη του 7^{ου} αι. π.Χ, και έχει περίπου πεντακόσιους στίχους.

Οι μύθοι είναι ένα από τα μέσα με τα οποία προσπαθούμε να προσεγγίσουμε τα Ελευσίνια Μυστήρια, να εμβαθύνουμε όσο μπορούμε, **στο άρρητο**.

Σύμφωνα με αυτόν τον ύμνο, από την ένωση της **Δήμητρας**, της κόρης του Κρόνου και της Ρέας με τον Δία, γεννήθηκε η **Περσεφόνη**. Μαζί της ήταν συνδεδεμένο το άρρητο, το καθ' εαυτού μυστικό, η ίδια δε είναι γνωστή από την παράδοση με την ονομασία «**η άρρητος Κόρη**».

Ο Ύμνος διηγείται την ιστορία της θεϊκής δυάδας, της Δήμητρας και της κόρης της Περσεφόνης. Εκ των προτέρων δεν μπορούμε να αποκλείσουμε, αν στο άρρητο η δυάδα αυτή παρέμενε δυάδα ή αν κατέληγε σε μονάδα. Το μέρος του ζεύγους αυτού, που ήταν στραμμένο προς τα έξω, σίγουρα ήταν η Δήμητρα. Η υπόσταση του Ελευσίνιου ζεύγους τονίζεται σε μία επιγραφή της Δήλου ως εξής.

**Ιδιοκτησία της Δήμητρας,
Της Ελευσίνιας θεάς,
τόσο της κόρης,
όσο και της γυναίκας.**

Η κόρη και η γυναίκα είναι λοιπόν οι δύο ιδιότητες της Ελευσίνιας θεάς.

Η «**τανίσφυρος**» Περσεφόνη, με την ακτινοβόλα ομορφιά της θάμπωσε τον σκοτεινό και πανίσχυρο θεό του Κάτω

Η ρωμαϊκή Εσχάρα. Σε επίπεδο βαθύτερο από τη θεμελίωση της ρωμαϊκής Εσχάρας, η ανασκαφική έρευνα έφερε στο φως αρχαιότερα λείψανα,. Δηλαδή, ένα αρχαϊκό τοίχο κτισμένο με το χαρακτηριστικό για τον 6^ο αιώνα π.Χ. πολυγωνικό σύστημα, καθώς και τμήμα ενός αψιδωτού τμήματος του 8^{ου} αιώνα π.Χ.

Κόσμου, τον Πλούτωνα, που θέλησε να την κάνει γυναίκα του, βασίλισσα του Άδη.

Ήταν όμως βέβαιος πως η μητέρα της, η σεβαστή θεά Δήμητρα δεν θα συμφωνούσε, ζήτησε τη βοήθεια του άρχοντα των θνητών και των αθανάτων, του Κρονίδα αδελφού του, του Δία.

Έτσι, μια μέρα η Περσεφόνη έπαιζε και μάζευε λουλούδια σε ένα ανθισμένο λιβάδι το «**Νύσιον Πεδίον**», τόπο μυθικό, που ο ποιητής τον φανταζόταν κάπου στα πέρατα της γης, με συντροφιά της τις Ωκεανίδες, θυγατέρες του Πόντου και με άλλες νεαρές θεές, όπως την Αθηνά και την Άρτεμη.

Το Νύσιο Πεδίο πήρε την ονομασία του από το βουνό του Διονύσου, από τη Νύσα, που ήταν η πατρίδα και το λίκνο του θεού του οίνου και του κυρίου των άγριων ζώων.

(Υπάρχουν και άλλα μέρη που διεκδίκησαν την πατρότητα του κάμπου όπου έγινε η αρπαγή της Περσεφόνης, όπως η Ελευσίνα, το Άργος, η Ερμιόνη, η Λέρνα, η Κυλλήνη, η Κρήτη, οι Φίλιπποι της Μακεδονίας, η Κύζικος της Προποντίδας και η Σικελία)²².

Η Γη, για να κάνει το χατίρι του Πλούτωνα και του Δία, έκανε να φυτρώσει λίγο πιο μακριά από τη συντροφιά ένας νάρκισσος, πεντάμορφο λουλούδι, που η ευωδιά του πλημμύρισε τον τόπο. Βλέποντας το η Κόρη, το θαύμασε και χωρίς βέβαια να υποσιάζεται την παγίδα, έτρεξε να προλάβει να το κόψει πρώτη. Τότε όμως η Γη άνοιξε, πετάχτηκε από μέσα ο «**πολυδέγμων άναξ**» ο σκοτεινός γιος του Κρόνου ο Άδης (Πλούτωνα), πάνω στο χρυσό του άρμα και άρπαξε την νεαρή θεά, που παρ' όλες τις φωνές και τα κλάματα δεν την είδε ούτε την άκουσε κανείς, εκτός από τον Ήλιο που βρισκόταν ψηλά στον ουρανό και τη θεά Εκάτη.

Όσο το άρμα με τα αθάνατα άλογα έτρεχε πάνω στη Γη, η Περσεφόνη είχε την ελπίδα πως κάποιος θα άκουγε τις γοερές κραυγές της. Μόλις όμως όρμησε να εξαφανιστεί στον Κάτω Κόσμο, η απελπισμένη Κόρη άφησε μια τόσο δυνατή και σπαραχτική κραυγή, που ο αντίλαλός της έφτασε ως τα αυτιά της μάνας της. Λέγεται, πως η μετάβαση στο βασίλειο του κάτω Κόσμου έγινε στον Κηφισό ποταμό κοντά στην Ελευσίνα,

²² Εκδοτικοί Αθηνών. Ελληνική Μυθολογία. Τόμος 2^{ος}. Οι θεοί. Σελ. 137.

κάτω από μια άγρια συκιά. Σε αυτό το σημείο του Ύμνου, ο ποιητής αναπτύσσει με μεγάλη γλαφυρότητα τη μητρική αγωνία.

Ξέσκισε με τα χέρια της η θεά τα «κρήδεμνα», - τις ταινίες – των μαλλιών της, μαυροντύθηκε, και ξεχύθηκε σε στεριές και θάλασσες αναζητώντας το παιδί της, μάταια όμως.

Εννιά μέρες την έψαχνε ασταμάτητα (τόση ήταν η διάρκεια των Μεγάλων Μυστηρίων αλλά τόσο διαρκεί και η περίοδος της κυοφορίας της γυναίκας σε ηλιακούς μήνες), χωρίς να φάει ή να πει τίποτα, άλουστη, διψασμένη και νηστική, κρατώντας στα χέρια της αναμμένες δάδες (συσχετισμός με την φωτιά σαν ένα από τα στοιχεία της ανθρώπινης ύπαρξης).

Στο τέλος, συνάντησε την Εκάτη που την λυπήθηκε και της είπε για τις φωνές της Κόρης που άκουσε, χωρίς όμως να ξέρει τον άρπαγα. Μαζί έτρεξαν την δέκατη μέρα (αντιστοιχία με τη Δεκάδα των Πυθαγορείων, με την αρχή της ζωής, με το όριο μεταξύ ενός τέλους και μιας αρχής, με τη συνεχώς δημιουργούσα αρχή), στον παντεπόπτη Ήλιο, που με τη σειρά του της φανέρωσε ό,τι είχε δει.

Ο Ήλιος, προσπάθησε να της γλυκάνει τον καημό, θυμίζοντας της την καταγωγή και δύναμη του απαγωγέα. Όμως η Δήμητρα γεμάτη οργή και πόνο, αρνήθηκε να δεχτεί την αρπαγή της κόρης της και να γυρίσει στον Όλυμπο. Έτσι άρχισε να περιπλανιέται στη γη, ώσπου κάποια στιγμή κουρασμένη έφθασε στην «θυόεσσα», ευωδιαστή από φλισκούνι και άγρια μέντα Ελευσίνα, όπου βασίλευε ο Κελεός γιος του ομώνυμου ήρωα της πόλης του Ελευσίνα, μαζί με τους υπόλοιπους άρχοντες τον Τριπτόλεμο, τον Δίοκλο, τον Πολυξένο, τον Εύμολπο και τον Δόλιχο.

Εκεί, κάθισε να ξαποστάσει κάτω από τον ίσκιο μιας ελιάς, δίπλα σε ένα πηγάδι, το Παρθένιον (από όπου έπαιρναν νερό οι παρθένες της Ελευσίνας και γι' αυτό ο ύμνος το ονομάζει έτσι στο στίχο 99), ή καλλίχορον φρέαρ²³ (το νερό είναι το στοιχείο εκείνο απ' όπου προέρχεται η ζωή).

²³ Δημήτριος Γουδής. Τα Μυστήρια της Ελευσίνας. Υποσημ. Εισαγ. 18. Ούτως ονομάσθαι διότι εκεί ύστερον εχόρευσαν το πρώτον αι γυναίκες των Ελευσινίων προς τιμήν της Δήμητρος της ξενισθείσης εν Ελευσίνη, Όμ. Υ. 272, Ευρ. Ίων. 1074, Ίκ.329, 619.

Πηγαίνοντας να πάρουν νερό στο πηγάδι, την συνάντησαν εκεί οι τέσσερις κόρες του Κελεού (αντιστοιχία με την τετράδα των στοιχείων, δηλαδή με τη Φωτιά, με τον Αέρα, με το Νερό και με τη Γη - Χώμα), η Καλλιθόη, η Καλλιδική, η Κλεισιδική και η Δημώ. Η θεά, όταν την ρώτησαν ποια είναι, τους είπε πως ονομάζεται Δως²⁴ και τους παρουσιάστηκε σαν μία ταλαιπωρημένη γριά, λέγοντας μια φανταστική ιστορία πως τάχα την είχαν αρπάξει πειρατές από την Κρήτη για σκλάβο, όμως αυτή κατάφερε και τους ξέφυγε όταν αποβιβάστηκαν στο Θορικό μαζί με άλλους αιχμαλώτους. Πως περπατώντας, κατάφερε να φτάσει σε αυτή τη χώρα που δεν γνωρίζει όμως το όνομά της. Κατόπιν ζητάει από τα κορίτσια άσυλο και να της πουν αν ξέρουν κάποια οικογένεια που να χρειάζεται τροφό μικρού παιδιού ή υπηρέτρια για να εργαστεί και να ζήσει.

Σύμφωνα με μια άλλη εκδοχή, που πιθανά να είναι και η αρχαιότερη, η θεά κάθισε πάνω σε μία ακατέργαστη πέτρα. Εκεί, κάθισε ακούνητη, χωρίς να γελάει, πικραμένη και έτσι η πέτρα ονομάστηκε **αγέλαστη πέτρα**.

Πάνω στην **αγέλαστη πέτρα** σύμφωνα με τον μύθο κάθισε και ο **Θησέας** προτού κατεβεί στον Κάτω Κόσμο.

Οι Ελευσίνιοι γνώριζαν και έδειχναν τρεις εισόδους για τον Άδη. Μία δια μέσου της πηγής, μία δια μέσου της αγέλαστης πέτρας και μία δια μέσου της συκιάς στον ποταμό Κηφισό.

Τα κορίτσια την συμπάθησαν και σκέφτηκαν να την προτείνουν στον πατέρα και την μητέρα τους Μετάνειρα, για τροφό του μικρού τους αδελφού του Δημοφώντα, πράγμα που έκαναν ευθύς αμέσως. Οι γονείς τους δέχτηκαν να την δουν και να αποφασίσουν. Μόλις όμως η θεά πέρασε το κατώφλι του παλατιού, έλαμψε ο χώρος όλος και η βασίλισσα αυθόρμητα σηκώθηκε και της πρόσφερε το θρόνο της για να καθίσει, κρίνοντας πως ταίριαζε στην αρχοντική της εμφάνιση.

Η Δήμητρα δεν δέχτηκε να καθίσει στον θρόνο και στάθηκε απόμερα, όρθια, με κατεβασμένο και σκεπασμένο το θείο κεφάλι της ως το ύψος των ματιών, αμίλητη και αγέλαστη,

²⁴ Δημήτριος Γουδής. Τα Μυστήρια της Ελευσίνας. Εισαγωγή. Υποσημ. 20. Εντεύθεν παρά Θεσσαλοίς Δωμάτηρ, Δημήτηρ. Η παραδεδομένη γραφίς Δωίς είναι πλημμελής.

πικραμένη από τον άδικο χαμό της θυγατέρας της, μέχρις ότου μία σκλάβα, η Ιάμβη, λέγοντας της χωρατά καταφέρνει να την κάνει να χαμογελάσει και τότε της προσφέρει ένα απλό σκαμνί σκεπασμένο με μαλακή προβιά για να καθίσει.

Η θεά κάθεται και η βασίλισσα Μετάνειρα εντυπωσιασμένη από την επιβλητική παρουσία της, της δίνει στην αγκαλιά της τον μικρό της γιο και την παρακαλεί να αναλάβει την ανατροφή του υποσχόμενη πλούσια τροφεία. Η Δήμητρα δέχεται και υπόσχεται να το μεγαλώσει χωρίς να το αφήσει να αρρωστήσει, μα ούτε και να πάθει οποιοδήποτε άλλο κακό.

Τότε η βασίλισσα της προσφέρει ένα κύπελλο κρασί κόκκινο, γλυκό, μα η πικραμένη θεά δεν μπορεί να το δεχθεί, λέγοντας πως θα ήταν ενάντια στην τάξη της Φύσης αν έπινε από το κόκκινο κρασί. Τότε, η Ιάμβη της προσφέρει ένα ανάμεικτο ποτό, τον **κυκεώνα** (από το ρήμα κυκάω – ω : ανακατώνω), φτιαγμένο με οδηγίες της ίδιας της θεάς με νερό, κριθάλευρο και δυόσμο και η θεά το πίνει και δροσίζεται²⁵.

Η Δήμητρα, θέλοντας να ξεπληρώσει την αγάπη και την φιλοξενία που της έδωσαν, αποφασίζει να κάνει τον μικρό πρίγκιπα αθάνατο φυσώντας τον με τη θεϊκή της ανάσα, τρέφοντας τον με αμβροσία και κρατώντας τον τις νύχτες πάνω από τις φλόγες της εστίας του παλατιού, με σκοπό να κάψει τα θνητά του στοιχεία και έτσι να κερδίσει την αθανασία.

Το ίδιο, μέσα από τους μύθους γνωρίζουμε πως επιχείρησε να κάνει η θεά Θέτις στον Αχιλλέα²⁶.

Όμως, ο θαυμαστός τρόπος με τον οποίον το παιδί μεγάλωνε τόσο γρήγορα, κίνησε την περιέργεια της μάνας του και έτσι, ένα βράδυ αποφάσισε να παρακολουθήσει την τροφή. Βλέποντας το θέαμα του παιδιού πάνω απ' τις φλόγες και φοβούμενη για την ζωή του βάζει τις φωνές και διακόπτει το θείο έργο.

Αιώνες αργότερα, ο ποιητής Κ. Π. Καβάφης γράφει στο ποίημα του «**Διακοπή**».

²⁵ Ομηρικός ύμνος. Στίχοι 205 – 210.

²⁶ Απολλοδ. III 13, 6, 1 και 2.

**Το έργον των θεών διακόπτομεν εμείς,
τα βιαστικά και άπειρα όντα της στιγμής.
Στης Ελευσίνας και στης Φθίας τα παλάτια,
η Δήμητρα κ' η Θέτις αρχινούν έργα καλά,
μες σε μεγάλες φλόγες και βαθύν καπνόν. Αλλά,
πάντοτε ορμά η Μετάνειρα από τα δωμάτια
του βασιλέως, ξέπλεγη και τρομαγμένη,
και πάντοτε ο Πηλέας φοβάται κ' επεμβαίνει.**

Τότε η θεά αποφασίζει να αποκαλύψει τη θεϊκή της ιδιότητα, παίρνει την πραγματική της μορφή και παρουσιάζεται με όλο της το μεγαλείο. Εξηγεί στην φοβισμένη και άλαλη πια βασίλισσα τι ήθελε να πετύχει για το βρέφος και το τι χάθηκε με την άμυναλη παρέμβαση της, της λέει όμως συγχρόνως, πως αφού το κράτησε και το κοίμισε στην αγκαλιά της θα το προστατεύει πάντοτε και θα φροντίσει να έχει ευτυχισμένη ζωή.

Τα λόγια της θεάς δεν απευθύνονταν μόνο προς τη βασίλισσα, αλλά και προς όλη την ανθρωπότητα.

**«Χωρίς γνώση είσθε εσείς οι άνθρωποι και
απερίσκεπτοι! Δεν γνωρίζετε, αν σας πλησιάζει το καλό ή το
κακό!»²⁷**

Μετά, ζητά από τον βασιλιά Κελεό²⁸ και τους υπόλοιπους άρχοντες να της χτίσουν ναό και βωμό, και μάλιστα τους υποδεικνύει με ακρίβεια τη θέση, κάτω από το «αιπύ τείχος» (απόκρημνο τείχος), της ακρόπολης, εκεί που προεξέχει ο βραχώδης λόφος που δεσπόζει πάνω από το Καλλίχορο φρέαρ.

Τα λείψανα αυτού του πρώτου ναού της Δήμητρας βρίσκονται βαθιά μέσα στο Τελεστήριο και αποτελούν την πρώτη φάση του, γνωστή ως μυκηναϊκό μέγαρο. Η

²⁷ Γεράσιμος Στουραίτης. Ελευσίνα Μυστήρια.σελ. 70.

²⁸ Γεράσιμος Στουραίτης. Ελευσίνα Μυστήρια. Εισαγωγή. Υποσημ. 26. Λείψανα του πρώτου ναού ευρέθησαν στο Τελεστήριο.

Το Καλλίχορον Φρέαρ. Αποκαλύφθηκε το 1892 από τον Δ. Φίλιο. Η κατασκευή του τοποθετείται τον 5^ο αιώνα π.Χ.

αρχαιολογική σκαπάνη αποδεικνύει ακόμη μια φορά την αλήθεια του μύθου.

Ο Κελεός μαζεύει το λαό της Ελευσίνας και όλοι μαζί, χτίζουν πολύ γρήγορα ό,τι η θεά τους ζήτησε, στο μέρος που τους υπέδειξε.

Μέσα σ' αυτόν το ναό, η θεά κλείστηκε λυπημένη και θυμωμένη, αποφασίζοντας να εμποδίσει τη γη να βλαστήσει και να δώσει καρπούς. Μάταια οι άνθρωποι έσπερναν σπόρους στη γη και μάταια τα άροτρα τους διέσχιζαν τη γη.²⁹ Έτσι, δεν φύτρωνε πια ούτε ένα χλωρό κλαδί, τα ζώα και τα φυτά πέθαιναν καθημερινά και υπήρχε μεγάλος πια κίνδυνος να εξαφανισθεί από λοιμό το γένος των ανθρώπων, αλλά και οι αθάνατοι θεοί στερήθηκαν από κάθε θυσία και προσφορά.

Μπροστά σε αυτή τη καταστροφή οι υπόλοιποι θεοί ανησύχησαν. Με την παρέμβαση τους ο Δίας αποφάσισε και έστειλε τη χρυσοφτέρουγη Ίριδα στη Δήμητρα, να απαλύνει την οργή της και να την καλέσει να γυρίσει στον Όλυμπο, καθώς και όλους τους θεούς τον ένα μετά τον άλλο, χωρίς όμως να πετύχουν να εξευμενίσουν τη θεά. Τότε, αναγκάζεται πλέον μη βλέποντας άλλη λύση, να υποχωρήσει και να στείλει τον Ερμή στον σκοτεινό Άδη, ζητώντας από τον Πλούτωνα να γυρίσει την Περσεφόνη στην μητέρα της.

Ο Πλούτωνα, μη μπορώντας να κάνει αλλιώς, υπακούει στην εντολή του αδελφού του και βασιλιά των θεών, όμως με δόλο και πονηρία, λίγο πριν η αγαπημένη του ανέβει στο χρυσό άρμα του Ερμή για να επιστρέψει στη γη, της δίνει κρυφά να φάει ένα σπυρί από καρπό ροδιάς. Το ρόδι, που σύμφωνα με τις αρχαίες δοξασίες είχε νεκρική σημασία, δένει την Κόρη μαγικά, χωρίς να το καταλάβει με τον Κάτω Κόσμο. Συγχρόνως, ο καρπός με τα πολλά σπυριά που περικλείει, ήταν, όπως ακόμη και σήμερα είναι, ένα σύμβολο ευγονίας. Επομένως, το γεγονός ότι η Περσεφόνη έφαγε το ρόδι που της έδωσε ο Πλούτωνα, παρωδεί μια συμβολική τελετή γάμου.

²⁹ Ομηρικός Ύμνος. Στίχοι.305 – 310. Σε αυτούς τους στίχους φαίνεται πως οι άνθρωποι γνώριζαν την σπορά των σπερμάτων και την καλλιέργεια της γης με άροτρο. Και όμως σε παρακάτω στίχους θα μάθουμε πως τη σπορά και την καλλιέργεια της γης οι άνθρωποι την διδάχτηκαν από τον Τριπτόλεμο με εντολή της θεάς. Αρα υπάρχει μία αντίφαση στον ύμνο.

Έτσι, με τη συνοδεία του Ερμή, επιστρέφει η κόρη και συναντάται με την μητέρα της στην Ελευσίνα. Ο ποιητής του Ομηρικού Ύμνου περιγράφει με μεγάλη ζωνρότητα και συγκίνηση το πώς, σαν μαινάδα από τη χαρά της χύνεται η Δήμητρα και αγκαλιάζει την κόρη της. Στην χαρά τους έρχεται να συντρέξει και η «**λιπαροκρήδεμνος**» Εκάτη με τον αστραφτερό, πολυτελή κεφαλόδεσμο, που γίνεται πλέον «**πρόπολος**» της Περσεφόνης.

Η Δήμητρα, ρωτώντας την Κόρη αν έφαγε τίποτα στον Κάτω Κόσμο, μαθαίνει για το ρόδι και καταλαβαίνει την πονηρία του Πλούτωνα. Είναι όμως πλέον αργά, δεν μπορεί να κάνει τίποτα.

Τότε κατεβαίνει στο Ράριο Πεδίο, στην πεδιάδα της Ελευσίνας, η Σεβαστή Ρέα, μητέρα της Δήμητρας και των άλλων Ολύμπιων θεών, σαν μεσολαβητής για να πείσει τη Δήμητρα να δεχτεί τη μοιρασιά. Να μένει δηλαδή η Κόρη τα δύο τρίτα του έτους κοντά στη μητέρα της και τους άλλους θεούς στον Όλυμπο³⁰ και τους υπόλοιπους τέσσερις μήνες «**υπό ζόφον ηερόεντα**», κοντά στον σύζυγο της, κάτω στον Άδη.

Η πονεμένη μητέρα, αρχετυπική **mater dolorosa** της λογοτεχνίας και του μύθου, δέχεται αυτό που της προσφέρει ο Δίας. Όμως προτού επιστρέψει μαζί με την Περσεφόνη στον Όλυμπο, κάνει δυο πράγματα.

Πρώτα, επιτρέπει να φυτρώσουν οι καρποί: «**πάσα δε φύλλοισίν τε και άνθεσιν ευρεία χθων έβρισε**» (και γέμισε η γη φύλλα και άνθη).

Και δεύτερον, αποφασίζει να ανταμείψει τον τόπο που την φιλοξένησε. Καλεί λοιπόν τους Ελευσίνιους «**θεμιποστόλους βασιλείς**» τον Κελεό, τον Εύολπο και τον Τριπτόλεμο και τους διδάσκει την καλλιέργεια της γης. Επιδιώκοντας την ευημερία των ανθρώπων, στέλνει τον Τριπτόλεμο να την διαδώσει σε όλο τον κόσμο. Επίσης, η ίδια τους διδάσκει πώς να την λατρεύουν με σεμνές τελετές, τα Μυστήρια.

Όσοι επρόκειτο να μνηθούν σε αυτά, θα εξασφάλιζαν καλύτερη τύχη από τους υπόλοιπους θνητούς στη μετά θάνατον

³⁰ Δημήτριος Γουδής. Τα Μυστήρια της Ελευσίνας. Εισαγωγή. Υποσημ. 28. Η Δημήτηρ (γη) δια μεν την επιφάνεια αυτής ανήκει εις τους Ολυμπίους, αφ' ου και ο Όλυμπος είναι επί της γης, δια δε τα βάθη αυτής εις τους χθονίους.

ζωή. Όρισε ακόμη, πως δεν ήταν επιτρεπτό να τα παραβαίνουν και να τα κοινολογούν στους αμύητους, καθώς ο μέγας σεβασμός προς τους θεούς, οφείλει να κρατά κλειστό το στόμα των ανθρώπων. **« μέγα γαρ τι θεών σέβας ισχάνει αυδήν».**

Με τη θέσπιση λοιπόν των Μυστηρίων από την ίδια τη θεά και την απαγόρευση της κοινοποίησης τους σε αμύητους τελειώνει ο Ομηρικός Ύμνος. Ο ποιητής του Ύμνου γνωρίζει τη γλώσσα του έπους και ξέρει να διηγείται με χάρη, όπως π.χ. όταν παρομοιάζει τις κόρες του Κελεού με ελαφάκια που τρέχουν σε ανθισμένο λιβάδι, όταν ακόμα περιγράφει πως μ' ένα σήκωμα των φρυδιών χαμογέλασε ο Άδης – για μοναδική φορά στη λογοτεχνία - (**«μείδησεν δ' άναξ ενέρων Αϊδωνεύς οφρύσιν»**), όταν επινόησε το τέχνασμα με το ρόδι, για να δέσει μαζί του την Περσεφόνη. Επιπλέον, ο ποιητής παρουσιάζεται ικανός στο να απεικονίζει βαθύτερα συναισθήματα και ψυχικές καταστάσεις, όπως όταν μιλάει για τον σπαραγμό της Μετάνειρας, που χτυπιέται μόλις βλέπει το παιδί της πάνω από τις φλόγες (**« κώκισεν δε και άμφω πλήξατο μηρών»**) ή όταν περιγράφει πως όρμησε σαν μαινάδα η Δήμητρα να αγκαλιάσει την κόρη της που επιστρέφει.

Εμείς όμως θα σταθούμε ιδιαίτερα στην θρησκευολογική σημασία του ποιήματος. Και αυτό, γιατί το ποίημα μαρτυρεί άμεση γνώση της ελευσινιακής λατρείας και είναι σαφώς συνδεδεμένο με τα Μυστήρια, έτσι ώστε να θεωρηθεί ως η επίσημη ιερή ιστορία αυτού του σημαντικότετου λατρευτικού χώρου. Η νηστεία της Δήμητρας, που την διέκοψε πίνοντας τον κυκεώνα, η προβιά που έστρωσε στο κάθισμα η Ιάμβη, ο ακριβής τοπογραφικός καθορισμός της θέσης του ναού και τέλος η θέσπιση του απόρρητου των τελετών, όλα αυτά ερμηνεύουν έθιμα των Ελευσίνιων Μυστηρίων, στα οποία ο ποιητής του Ύμνου ήταν προφανώς μνημένος.

Ο Ύμνος μαζί με τα ανασκαφικά δεδομένα αποτελούν τις πιο αξιόπιστες πηγές πληροφόρησης για τα Μυστήρια. Αρκετά στοιχεία προέρχονται και από χριστιανούς συγγραφείς, αυτά όμως πρέπει να τα εξετάζουμε με κριτικό πνεύμα, λόγω του θρησκευτικού φανατισμού και του υπερβάλλοντος ζήλου ορισμένων εξ αυτών διότι απέβλεπαν στη γελοιοποίηση της

αρχαίας θρησκείας. Ας μην ξεχνάμε, πως με την εμφάνιση και την εξάπλωση του χριστιανισμού η λατρεία της Δήμητρας αρχίζει να την φθίνει, ώσπου το 170 μ. Χ. δέχτηκε μια πρώτη καταστροφή από τους βάρβαρους Κοστοβώκους, που ολοκληρώθηκε από τον Αλάρικο και τους φανατισμένους του Βησιγότθους το 395 μ. Χ. Αυτή ήταν και η τελειωτική καταστροφή.

Οι άνδρες με τα σκούρα ρούχα που συνόδευαν και προέτρεπαν τους βαρβάρους στο να μεταβάλλουν το περίφημο ιερό σε ερείπια, σβήνοντας από τον χάρτη την πιο συγκλονιστική λατρεία της αρχαιότητας, αλλά μη κατορθώνοντας να αλλοιώσουν και να εξαφανίσουν το μυστήριο της, ήταν μοναχοί.³¹

Εξ άλλου, οι πληροφορίες για τα Ελευσίνια Μυστήρια που προέρχονται από χριστιανούς συγγραφείς είναι νοθευμένες με στοιχεία από άλλες μυστηριακές λατρείες, αφού οι ίδιοι οπωσδήποτε δεν ήταν μνημένοι στην Ελευσίνα.

Η αυστηρή μυστικότητα που κατά την παράδοση επιβλήθηκε από την ίδια την Δήμητρα («**κανένας δεν πρέπει να ερευνά, ούτε να παραβαίνει, ούτε να κοινολογεί**») επεσήμανε ο μύθος), επικυρώθηκε αργότερα με νόμους της αθηναϊκής πολιτείας. Οποιοσδήποτε αποκάλυπτε κάτι σχετικό με τα Μυστήρια εδιώκετο με «**γραφή ασεβείας**». Διάσημα ιστορικά πρόσωπα, όπως ο μεγάλος Ελευσίνιος τραγικός ποιητής Αισχύλος, και ο ρήτορας Ανδοκίδης, κατηγορήθηκαν για κάτι τέτοιο, αλλά τελικά απέφυγαν την τιμωρία. Ένα από τα πιο γνωστά περιστατικά δίωξης ήταν η περίπτωση του Αλκιβιάδη, που ενώ βρισκόταν στη Σικελία επικεφαλής του εκστρατευτικού σώματος των Αθηναίων, καταδικάστηκε ερήμην σε θάνατο και δήμευση της περιουσίας του, γιατί διακωμώδησε τα Μυστήρια με φανταστικές αναπαραστάσεις των ιερών δρώμενων σε σπίτια φίλων του.

Το αποτέλεσμα αυτής της μυστικότητας είναι πρωτοφανές. Τα Ελευσίνια Μυστήρια μετά από λειτουργία

³¹ Δημήτριος Γουδής, Τα Μυστήρια της Ελευσίνας, Σελ. 114. Ευνάπ.βι. σοφ., σ.52 κε.

δεκαπέντε αιώνων και χιλιάδες πιστούς, κατάφεραν να κρατήσουν τα μυστικά τους μακριά από τους μη μυημένους.

Για τον λόγο αυτό, θα αρκεστούμε στην περιγραφή του τυπικού της λατρείας και των εξωτερικών του γνωρισμάτων, για τα οποία υπάρχουν αρχαίες μαρτυρίες.

Υπόγεια ρωμαϊκή δεξαμενή.

ΕΛΕΥΣΙΝΙΑ ΜΥΣΤΗΡΙΑ

Στην κορυφή της ιεραρχίας όλων των αρχαίων ελληνικών Μυστηρίων ήταν τα Ελευσίνια Μυστήρια. Πολλοί φιλόσοφοι και συγγραφείς της αρχαιότητας, αλλά και σύγχρονοι επιστήμονες, έχουν μιλήσει γι' αυτά³².

Λέει **ο Πίνδαρος**.

«Ευτυχής είναι όποιος είδε τα Ελευσίνια Μυστήρια...»

«Ολβιος όστις ιδών, κειν εισίν υπό χθόνα. Οίδε μεν βίον τελευτάν, οίδε δε διόσδοτον αρχάν».

Συμπληρώνει **ο Ευριπίδης**.

«ευτυχείς και ευδαίμονες είναι εκείνοι, που γνωρίζουν τα μυστήρια των θεών, οι οποίοι καθαγιάζουν τη ζωή τους».

Συμφωνεί και **ο Σοφοκλής**, που θεωρεί πως μόνο στα Μυστήρια είναι η ζωή.

Ο χορός των μυστών **στον Αριστοφάνη** διακηρύσσει, ότι μόνο για τους μύστες είναι ο ήλιος το δώρο του φωτός, γιατί αυτοί τηρούν τους κανόνες της αρετής.

Ο Ισοκράτης καθορίζει τα Μυστήρια σαν «εκείνο το πράγμα, του οποίου προ παντός έχει ανάγκη η ανθρώπινη φύση».

Κατά **τον Στράβωνα**, «ο μυστικός εορτασμός των Μυστηρίων διασώζει τη μεγαλοπρέπεια, που οφείλεται στη θεότητα».

³² Γεράσιμος Στουραίτης. Ελευσίνια Μυστήρια. Σελ. 43 –44.

Ο Κικέρων αναφέρεται στις – όπως τις χαρακτηρίζει – ιερές και σεβαστές διδασκαλίες της Ελευσίνας, οι οποίες είναι, όπως λέει, η αρχή μιας ζωής ορθού λόγου και αρετής.

Ο Αριστείδης ορίζει την Ελευσίνα σαν «τον κοινό Ναό της γης».

Ο Διόδωρος ο Σικελιώτης έγραψε, πως όσοι συμμετείχαν στα Μυστήρια γίνονταν ευσεβέστεροι, δικαιότεροι και καλύτεροι από πρώτα.

Ο Άγιος Αυγουστίνος μιλάει με θαυμασμό για τα Ελευσίνια Μυστήρια που καθάριζαν τον άνθρωπο από την αμαρτία και τον απελευθέρωναν από τη δεισιδαιμονία και την αμάθεια.

Ο Θέων τέλος υποστηρίζει πως το πνευματικό κέρδος των μνημένων ήταν η φιλία και η εξοικείωση τους με το θείο.

Εκτός όμως από τους αρχαίους φιλοσόφους, και πολλοί νεώτεροι ερευνητές ασχολήθηκαν με τα Ελευσίνια Μυστήρια, όπως οι **Kerenyi, Kreuzer, Renan, Foucart**.³³

Το τέλος της ιστορίας της αρχαίας Ελευσίνας είναι γνωστό. Μας το περιγράφει ο ιστορικός **Ευνάπιος** στη βιογραφία του **Νεοπλατωνικού Μάξιμου**, τον 5^ο αιώνα μετά Χριστό με τη μορφή μιας προφητείας, που πραγματοποιήθηκε το έτος 396 μ.Χ. με την εισβολή του ηγεμόνα των Γόθων **Αλάριχου** στην Ελλάδα, όπως έχουμε προαναφέρει.

Ο Ευνάπιος³⁴ μνήθηκε από τον τελευταίο κανονικό Ιεροφάντη, τον Νεστόριο, στα Μυστήρια της Ελευσίνας.. Μετά από αυτόν τον Ιεροφάντη, την εξουσία και τον τίτλο του κατέλαβε παράνομα, υποκλέποντας τον, κάποιος άλλος, ένας

³³ Δημήτριος Γουδής. Τα Μυστήρια της Ελευσίνας. Σελ. 27. σημ. 10. Ο Foucart στο βιβλίο του «Τα Ελευσίνια Μυστήρια», προσπαθεί με κάθε τρόπο να αποδείξει την αιγυπτιακή καταγωγή τους. Οι Κρήτες υσχυρίζοντο ότι τα Μυστήρια προήρχοντο από την Κρήτη.

³⁴ Ευναπ. Βι. Σοφ. σ. 52.

άνδρας από τις Θεσπιές, που είχε το βαθμό του Πατρός στα Μιθραϊκά Μυστήρια. Την καταστροφή του Ιερού χώρου προέβλεψε παρουσία του Ευνάπιου, ο Νεστόριος, που προφήτευσε, εκτός από την μελλοντική καταστροφή των Ιερών, και την πτώση όλης της Ελλάδας, γιατί και αυτοί οι Εθνικοί (ειδωλολάτρες) θα είχαν απομακρυνθεί πλέον από την πίστη και ευσέβεια προς τους αρχαίους θεούς. Ο δεσμός του Ελληνισμού με τα Μυστήρια αποδείχθηκε ολοκάθαρα στο κοινό τους πεπρωμένο.

Αν και το ιστορικό τέλος των Ελευσίνιων Μυστηρίων είναι γνωστό, δεν είναι εξακριβωμένο, ούτε πότε ιδρύθηκαν τα Μυστήρια, ούτε και σε ποιο τόπο έγινε αυτό. Υπάρχουν πολλές, αντικρουόμενες απόψεις. Ένα γεγονός είναι σίγουρο. Πως από το 395μ.Χ., το Ελευσίνιο Ιερό έπαψε να υπάρχει. Τα επισκίασε η χριστιανική θρησκεία. Η φωνή του Ιεροφάντη πνίγηκε από τα κύματα της διδασκαλίας του Ναζωραίου.

Τα αρχαιολογικά ευρήματα αποδεικνύουν την ύπαρξη οικισμού και στους Μυκηναϊκούς χρόνους (1600 π. Χ.).

Η ονομασία **Ελευσίς** (παραγόμενη από το ρήμα ελεύσομαι = έρχομαι), σημαίνει τον τόπο της άφιξης και αναγνωρίζεται σαν το τέρμα της ανθρώπινης ζωής παραβολικά, χάρη των Μυστηρίων.

Θεωρείται μάλλον βέβαιο, πως τα **Ελευσίνια Μυστήρια** είναι συνέχεια των **Ορφικών Μυστηρίων**. Στον ορφικό ύμνο προς τις **Νεράιδες**, λέγεται, ότι οι Νεράιδες ήταν αυτές που δίδαξαν για πρώτη φορά τα Ιερά Μυστήρια, τα Μυστήρια του «ιερού **Βάκχου και της αγνής Περσεφόνης**».³⁵

³⁵ Γεράσιμος Στουραίτης. Ελευσίνια Μυστήρια. σελ. 51.

ΜΙΚΡΑ Η ΕΛΑΣΣΟΝΑ ΜΥΣΤΗΡΙΑ

Η μύηση στα Μυστήρια γινόταν σε δύο στάδια. Στο πρώτο στάδιο γινόταν η προπαρασκευαστική μύηση. Τα Μικρά ή εν Άγραις ή Ελάσσονα Μυστήρια.³⁶

Γίνονταν κάθε χρόνο το μήνα **Ανθεστηριώνα** (Φεβρουάριο), την εποχή της βλάστησης, στην Αθήνα. Το ιερό της Δήμητρας και της Κόρης, βρισκόταν στην **Άγρα**, προάστιο των Αθηνών, στο λόφο του Αδρηττού, εκεί όπου σήμερα βρίσκεται το Παναθηναϊκό Στάδιο. Στα αρχαία χρόνια, προτού προσαρτηθεί η Ελευσίνα από την Αθήνα, υπήρχε εκεί αυτοτελές Ιερό των δύο θεών. Όταν οι Αθηναίοι κατέλαβαν την Ελευσίνα, τα Μυστήρια του εν Άγραις Ιερού έγιναν υποτελή και προεόρτια των μεγάλων Ελευσίνιων Μυστηρίων.

Ήταν η προβαθμίδα των Μεγάλων Μυστηρίων, όπου γινόταν η κατήχηση των υποψηφίων μυστών και ονομαζόταν προπαρασκευαστική, υποχρεωτική, Μύηση. Αυτή η προετοιμασία γινόταν αποκλειστικά και μόνο από τους θρησκευτικούς αξιωματούχους των δύο θεών, τους Ευμολπίδες και τους Κήρυκες.³⁷

Όσοι ήθελαν να μνηθούν, όφειλαν να προσέλθουν στο ιερό σε ορισμένο χρόνο και να ζητήσουν από μέλος των ιερών οίκων των θρησκευτικών αξιωματούχων να τους μυήσουν, τον κάθε ένα μόνο του. **Ο μυών ονομαζόταν μυσταγωγός, η πράξη μύηση ή μυσταγωγία και ο κατηχούμενος μύστης.³⁸**

Για το πώς γινόταν η μύηση ελάχιστα είναι γνωστά. Εξ όσων γνωρίζουμε, ο μύστης υποβαλλόταν σε καθάρσεις, εξαγνισμούς λουόμενος στον Ιλισό νηστείες και θυσίες, καθοδηγούμενος πάντα από τον μυσταγωγό, που σαν

³⁶ P. Foucart. Τα Ελευσίνια Μυστήρια. Σελ. 297.

³⁷ Δημητρίου Γουδή. Τα Μυστήρια της Ελευσίνος. Σελ. 31. υποσημ. 2. Πλάτ. Γοργ. 497. Σχολ. Αριστοφ. Πλουτ. 845.

³⁸ Δημητρίου Γουδή. Σελ. 32. υποσημ. 5.

παιδαγωγός τον παρακολουθούσε και τον δίδασκε το τι έπρεπε να κάνει για να γίνει δεκτός στα Μεγάλα Μυστήρια.³⁹

Σύμφωνα με τη μυθική αιτιολόγηση της, η γιορτή αυτή θεσπίστηκε, προκειμένου να μνηθεί ο **Ηρακλής**, που δεν είχε δικαίωμα εκείνο τον καιρό ως μη Αθηναίος να λάβει μέρος στα Μυστήρια της Ελευσίνας. Αυτά, αρχικά απευθύνονταν αποκλειστικά στους πολίτες της πόλης – κράτους των Αθηνών όπου ανήκε και η πόλη της Ελευσίνας. Με τον καιρό όμως ανοίχθηκαν, πήραν πανελλήνιες διαστάσεις, ώσπου στα ρωμαϊκά χρόνια έφθασαν στο ζενίθ της δόξας τους.

Η διαδικασία των προετοιμασιών του Ηρακλή για τη Μύηση του στο συνοικισμό Άγρα παριστάνεται σε μια τεφροδόχο, που είναι γνωστή σαν **Urna Lovatelli** (Ρώμη, Museo Nazionale delle Terme). Αυτή η τεφροδόχος φανερώνει τα βήματα της μύησης στα **Μικρά ή Ελάσσονα εν Άγραις Μυστήρια**.⁴⁰

Όποιος ήθελε να πάρει μέρος στη μύηση των Μικρών εν Άγραις Ελευσίνιων Μυστηρίων, έφερνε μαζί του ένα ζώο για θυσία, ένα **χοιρίδιο** (μικρό γουρουνάκι), που έπρεπε να είναι τόσο καθαρό, όσο και ο υποψήφιος που πλησίαζε το Ιερό. Ο **Πλούταρχος**⁴¹ περιγράφει, πως ένας μύστης λούζεται μαζί με το χοιρίδιο του στη θάλασσα για να καθαρθεί. Μαζί, έφερνε και ένα δίσκο με τα ιερά, στρογγυλά γλυκίσματα της Δήμητρας, **τους πελανούς**.

Αυτές οι θυσίες, συμβόλιζαν τον αντιπροσωπευτικό θάνατο του μύστη (**έκαστος δε των μουμένων υπέρ εαυτού έθυεν**). Με αυτή τη θυσία του ζώου έχουμε τον πρώτο μνητικό θάνατο του μνημένου, αφού προκειμένου να κατέβει ο μύστης σαν ψυχή στον Άδη, έπρεπε πρώτα να απαλλαγεί, αλλά και να γνωρίσει τη νομοτέλεια που διείπε τη φυσική του εκδήλωση, όπως αυτή φανερωνόταν από το φυσικό του σώμα, και από τα στοιχεία που το διείπαν (**Πυρ, Αήρ, Ύδωρ και Γη**).

³⁹ Δημήτριος Γουδής. Τα Μυστήρια της Ελευσίνας. Σελ. 32. υποσημ. 7.

⁴⁰ Δημήτριος Γουδής. Σελ. 32. Πίνδαρος III 2.υποσημ 10. Απολλοδ. II 5, 12.2

⁴¹ Γεράσιμος Στουραϊτής. Ελευσίνα Μυστήρια. Σελ. 102.

Σιροί εποχής Περικλέους (5ος αι. π.Χ.).

Το ύδωρ είχε στην Ελευσίνα σχέσεις με τις θεές που δεν κατονομαζόντουσαν. Είναι γνωστό από παραστάσεις, πως μία από τις θεές ράντιζε με νερό αυτόν που διάλεγε για τη Μύηση.

Έτσι, ο υποψήφιος μνούμενος, έπρεπε πριν από τη μύηση του να καθαρθεί με πυρ με ύδωρ και με αέρα.

Χρησιμοποιούσαν λοιπόν **θειάφι**, που είναι καθαρτικό στοιχείο από μόνο του, πήρε δε την ελληνική ονομασία «**θείον**» από την ομοιότητα της οσμής που έχει όταν καίγεται, με τον κεραυνό, με το ουράνιο πυρ.

Με νερό ράντιζαν τον μνούμενο και τον **αέρα** τον δημιουργούσαν κουνώντας τον **λίκνο**. Το τι ήταν ο λίκνος θα αναφερθεί στη συνέχεια της περιγραφής των δρώμενων της μύησης.

Στο μύθο της Ελευσίνας, η **θυσία του χοίρου**, ερμηνεύεται με την αρπαγή της Περσεφόνης από τον Άδη και με την κάθοδο της στο βασίλειο των νεκρών, που με αυτόν τον τρόπο αποκτά την βασίλισσα του.

Και αυτή ακριβώς, η βασίλισσα είναι η ψυχή του ανθρώπου, της οποίας η πορεία διαγράφεται όπως θα δούμε στα Ελευσίνα Μυστήρια. Μια πορεία που, για τους ανθρώπους άρχιζε με τον πρώτο μνητικό θάνατο όπως ήδη προαναφέρθηκε.

Στη συνέχεια της μύησης, ο μνούμενος παρουσιάζεται με σκεπασμένο το κεφάλι και το πρόσωπο από ένα μεγάλο κομμάτι ύφασμα (συμβολισμός της κατάστασης του σκότους που επικρατεί κατά τον θάνατο).

Τότε, μία Ιέρεια εκτελεί μία λεπτότερη κάθαρση. Στην Ελευσίνα υπήρχαν δύο ανώτερες Ιέρειες. Μία για τη Μητέρα και μία για την Κόρη. Η Ιέρεια της Δήμητρας, κρατάει πάνω από το καλυμμένο κεφάλι του υποψήφιου ένα κόσκινο με σιτηρά (σύμβολο καθαρμού και θείας ευλογίας), **ένα λίκνο**, που υπονοεί την κατάσταση της κάθαρσης στην οποία πρέπει να φθάσει ο υποψήφιος προκειμένου να θεωρηθεί άξιος να μνηθεί.

Η θεά, τόσο στον Άγρα, όσο και στην Ελευσίνα, κατά την διάρκεια της μύησης, είναι στραμμένη προς τα έξω και η θέση της είναι μπροστά από τα μυστικά. Κάθεται δε, πάνω σε ένα μεγάλο καλάθι, **τη Μυστική Κύστη.**

Σε αυτή, φυλάσσονταν τα αντικείμενα της Μύησης, που επιδεικνύονταν στον υποψήφιο που καθάρθηκε και προετοιμάστηκε. Κατόπιν ο υποψήφιος έπαιρνε μέρος στη μνητική διδασκαλία.

Στην τεφροδόχο Louvatellipou, που απεικονίζεται η μύηση του Ηρακλή από τον Εύμολπο,⁴² ο Ηρακλής στην κεντρική απεικόνιση, φαίνεται να κάθεται σε ταπεινό σκαμνί, ξυπόλητος, με σκυμμένο, καλυμμένο κεφάλι, λυπημένος και σιωπηλός, κρατώντας δάδα και πατώντας λεοντή, ενώ η ιέρεια φέρει τον λίκνο πάνω από το κεφάλι του.⁴³

Αυτό περιληπτικά, ήταν το προκαταρκτικό αλλά συγχρόνως και υποχρεωτικό στάδιο από όπου έπρεπε να περάσει ο υποψήφιος Μύστης, που αν προκρινόταν, τότε και μόνο τότε θα αποκτούσε το δικαίωμα να ακολουθήσει το επόμενο στάδιο, που ήταν το φθινόπωρο της ίδιας χρονιάς, δηλαδή, τη μύηση στα Μεγάλα Μυστήρια της Ελευσίνας και στη συνέχεια, μετά την παρέλευση ενός έτους, την προαγωγή στην ανώτατη βαθμίδα, τη λεγόμενη «εποπτεία».

⁴² Γουδής Δ. Τα Μυστήρια της Ελευσίνας. Σελ. 32. υπ. 10. Απολλοδ. II 5, 12,2: (Ηρακλής) μέλλων επί τούτον (τον Κέρβερον) απιέναι ήλθε προς Εύμολπον εις Ελευσίνα βουλόμενος μνηθῆναι.

⁴³ Γουδής Δ. Τα Μυστήρια της Ελευσίνας. Σελ. 33. υπ. 12. Προς κατανόηση των τελετουργικών σχημάτων της μύησης ανάγκη να έχουμε προ οφθαλμών την στάση της Δήμητρος κατά την περίοδο του πένθους επί τη απωλεία της Κόρης, ως εκτίθεται εν τω Ομηρ. Ύμνω στ. 191 – 200. Το ανυπόδυτον του Ηρακλέους είναι δείγμα ευλαβείας και ταπεινοφροσύνης, ως πράττουν σήμερα και οι Μουσουλμάνοι εισερχόμενοι στα Ιερά αυτών Τεμένων. Έχει κεκαλυμμένη την κεφαλήν προς απομόνωση εκ του βεβήλου κόσμου και ψυχικήν συγκέντρωσιν, όπως οι ορθόδοξοι Κληρικοί αποθνήσκοντες έχουν κεκαλυμμένον το πρόσωπον ως απαρνηθέντες τον υλικόν κόσμον. Αλλά την κάλυψιν της Δήμητρος και των μυστών δυνάμεθα να αποδώσωμεν εις την κρατούσα εν τη αρχαιότητι και σήμεραν έτι συνήθειαν αι πενθούσαι να καλύπτονται δια πέπλου. Πάντως ο βαθύτερος λόγος καλύψεως της κεφαλής είναι, ο εξωτερικός κόσμος να μην απασχολεί τους πενθούντας και να τους αφήνει απερίσπαστους να συγκεντρώνονται στο πένθος τους.

ΜΕΓΑΛΑ Η ΜΕΙΖΟΝΑ ΜΥΣΤΗΡΙΑ

Τα **Μεγάλα ή Μείζονα Μυστήρια** διαρκούσαν **εννέα ημέρες**, όσο ήταν και η περιπλάνηση της Δήμητρας που έψαχνε την Κόρη (και όση είναι η διάρκεια της εγκυμοσύνης της γυναίκας σε ηλιακούς μήνες). Γιορτάζονταν μια φορά το χρόνο, το φθινοπωρινό μήνα **Βοηδρομιώνα**,⁴⁴ που αντιστοιχεί στους μήνες Σεπτέμβριο – Οκτώβριο του γρηγοριανού ημερολογίου. Η επίσημη έναρξη του εορτασμού γινόταν την **15^η Βοηδρομιώνος**, όμως, ήδη από την παραμονή στις 14, γίνονταν οι πρώτες ενέργειες.

1^η ημέρα, 14^η Βοηδρομιώνος. Αφού γινόταν στην αρχή μια μεγάλη θυσία στην **Εσχάρα** ξεκινούσε η πομπή από το **Πομπείον**, με προπορευόμενο το ιερατείο που το συνόδευε μια τιμητική φρουρά εφήβων, δηλαδή νέων που εκτελούσαν τη στρατιωτική τους θητεία. Οι ιερείς μετέφεραν από την Ελευσίνα όπου φυλάσσονταν όλο το χρόνο, **τα Ιερά αντικείμενα** στην Αθήνα. Τι ακριβώς ήταν τα Ιερά δεν είναι γνωστό.

Οπωσδήποτε, δεν ήταν βαριά λίθινα αγάλματα, διότι οι ιερείς τα μετέφεραν μέσα στις **κίστες** (ειδικά κυλινδρικά σκεύη που χρησίμευαν για τη μεταφορά). Ο Γ. Μυλωνάς⁴⁵ διατύπωσε την υπόθεση πως τα **Ιερά ήταν μικρά πήλινα μυκηναϊκά ειδώλια, που είχαν διαφυλαχθεί ως κειμήλια δια μέσου των αιώνων**. Η πομπή ακολουθούσε την πορεία μέσω Σκαραμαγκά, Δαφνιού και Βοτανικού και οι πιστοί έφθαναν αργά το βράδυ κατάκοποι στους πρόποδες της Ακρόπολης της Αθήνας, όπου βρισκόταν **το Ελευσίνιο το εν άστει**, κάτι σαν παράρτημα του ιερού της Ελευσίνας. Εκεί κατέθεταν τα **Ιερά**, που μετέφεραν

⁴⁴ Γουδής Δ. Τα Μυστήρια της Ελευσίνας. σελ. 45. υπ. 1. Πλουτ. Δημ. 26:Τα δε μεγάλα του Βοηδρομιώντος (ετελούντο).

⁴⁵ Παπαγγελή Κ. Ελευσίνα. Ο Αρχαιολογικός χώρος και τι Μουσείο. Σελ.45.

μέσα στην **Ιερή Κίστη αι παναγείς ιέρειαι**⁴⁶, προπορευόμενοι της πομπής.

Στο ύψος του σημερινού Σκαραμαγκά, η πομπή έπρεπε να διασχίσει δύο μικρές λίμνες που βρίσκονταν εκεί. **Τις λίμνες των Ρειτών**,⁴⁷ αφιερωμένες στις δύο θεές της Ελευσίνας, όπου στα νερά τους είχαν δικαίωμα να ψαρεύουν μόνο οι ιερείς των θεών. Σήμερα σώζεται μόνο η μεγαλύτερη από αυτές, γνωστή ως **«λίμνη Κουμουνδούρου»**.

Η γεφύρωση των λιμνών ήταν μόλις 1,50 μέτρων πλάτους, ώστε μόνο πεζοί να μπορούν να περνούν, όχι άμαξες. Και αυτό, από σεβασμό προς τα Ιερά. **«βαδίζειν επί τα ιερά»**.

Οι Ρειτοί βρίσκονταν στα όρια της Ελευσίνας και της Αθήνας. Εκεί εννοείται, η θεά Αθηνά, προστάτης της Αθήνας υποδεχόταν τις δύο Ελευσίνιες θεότητες.

2^η ημέρα, 15^η Βοηδρομιώνος. Η μέρα αυτή λεγόταν **«Αγυρμός»**, που σημαίνει συνάθροιση του πλήθους των μυστών, με την αρχηγία του ανώτατου πολιτικού άρχοντα της Αθήνας και των θρησκευτικών λειτουργών, ιδιαίτερα του **Ιεροκήρυκα**, στην **Ποικίλη Στοά της Αγοράς**. Τότε γινόταν επίσημα η κήρυξη των εορτών (**η πρόρρηση**), στην οποία καλούνταν να συμμετάσχουν αυτοί που ήθελαν να μνηθούν και ταυτόχρονα αποκλείονταν όλοι όσοι ήταν **«χείρας μη καθαροί»** ή **«φωνή αξύνετον»**,⁴⁸ δηλαδή οι εγκληματίες και οι φλύαροι. Οι υποψήφιοι έπρεπε να αποδείξουν ότι ακολούθησαν τα **Ελάσσονα Μυστήρια** και ορκίζονταν να μην αποκαλύψουν τίποτα απ' όσα θα έβλεπαν και θα άκουγαν.

3^η ημέρα, 16^η Βοηδρομιώνος. Η μέρα ονομάζονταν **«Έλασις»**, από την προτροπή **«Άλαδε Μύσται»**⁴⁹, που σημαίνει.

«Πηγαίνετε στη θάλασσα μύστες για το καθαρτήριο βάπτισμα, με τη συνοδεία και τις οδηγίες των μυσταγωγών». Το βάπτισμα γινόταν σε εκείνο το σημείο του Σαρωνικού όπου σήμερα βρίσκεται το σημερινό Φάληρο. Στα νερά της θάλασσας

⁴⁶ Γουδής Δ. Τα Μυστήρια της Ελευσίνας. Σελ. 46. υπ. 14. Αι παναγείς ιέρειαι ήταν πολλαί, ουχί διότι τα ιερά ήσαν βαρέα αλλά δια να εναλλάσσονται καθ' οδόν.

⁴⁷ Foucart P. Τα Ελευσίνια Μυστήρια. Σελ. 313. υπ. 22.

⁴⁸ Στουραϊτης Γ. Ελευσίνια Μυστήρια. Σελ. 121.

⁴⁹ Γουδής Δ. Τα Μυστήρια της Ελευσίνας. Σελ. 47. υπ. 26, 27, 28.

έπλεναν και ένα μικρό χοιρίδιο που το προόριζαν για θυσία στη θεά, γιατί πίστευαν πως το αίμα του ήταν κατ' εξοχή στοιχείο καθαρμού. Ίσως η επιλογή του συγκεκριμένου ζώου γινόταν λόγω της παροιμιώδους γονιμότητας του.

Έπειτα το έθαβαν βαθιά στη γη, γιατί το θεωρούσαν σαν το πιο ευπρόσδεκτο δώρο για τους θεούς του Κάτω Κόσμου.

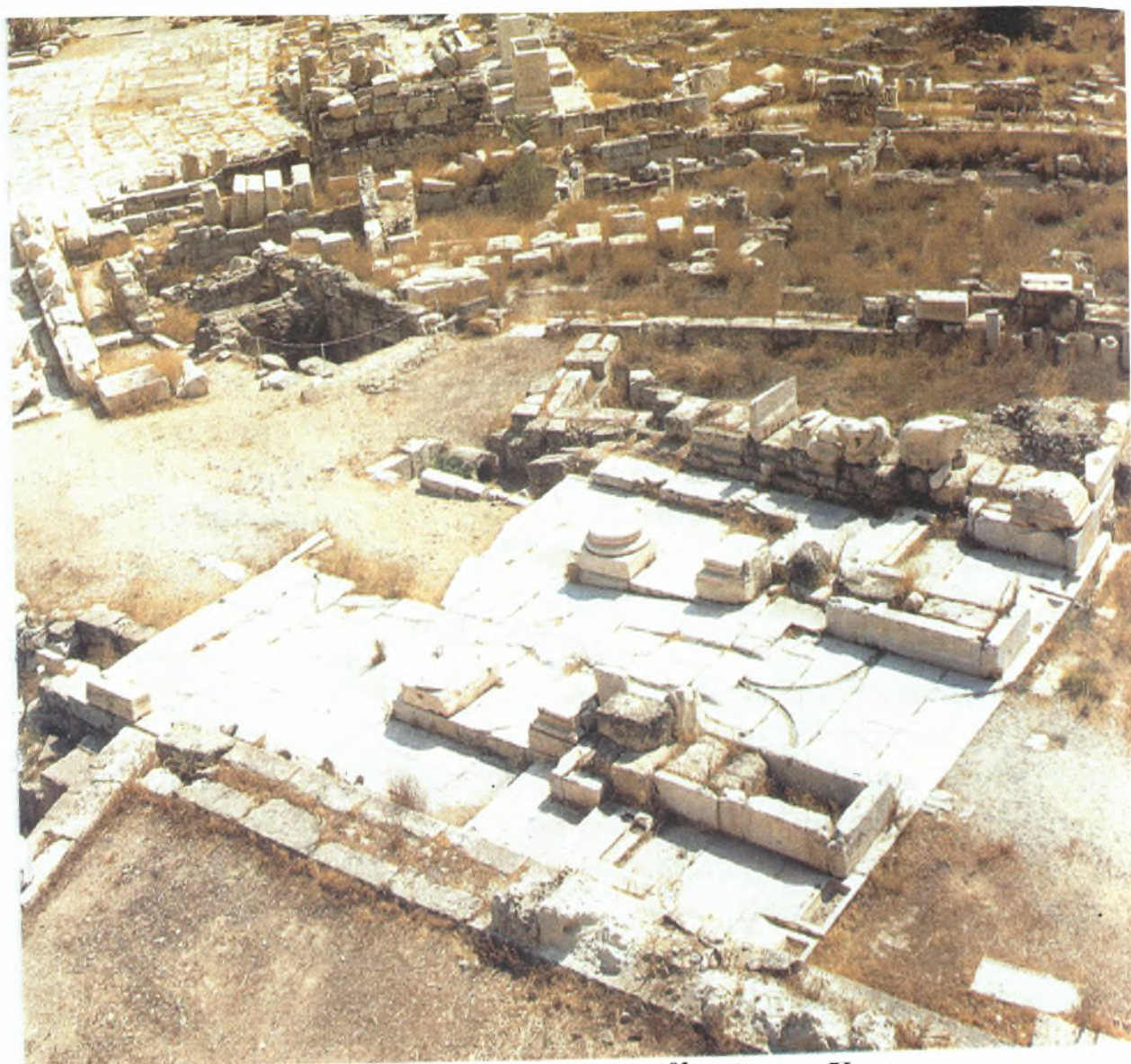
4^η ημέρα, 17 Βοηδρομιώνος. «**Ιέρεια δεύρο**». Αυτή η μέρα ήταν αφιερωμένη στις επίσημες, μεγάλες θυσίες εκ μέρους της πόλης των Αθηνών καθώς και εκ μέρους των άλλων πόλεων που είχαν στείλει αντιπροσώπους και ανέπεμπαν ευχές και ύμνους **στο Ελευσίνιο το εν άστει**.

5^η ημέρα, 18^η Βοηδρομιώνος. «**Επιδάυρεια η Ασκληπιεία**». Η μέρα ονομάστηκε έτσι από τον **Ασκληπιό** που σύμφωνα με τον **Παυσανία**,⁵⁰ ξεκινώντας από την Επίδαυρο για την Ελευσίνα, έφθασε αργοπορημένος για τη μύηση και φιλοξενήθηκε στο εν **Άστει Ελευσίνιο**. Έγινε έτσι κατ' εξαίρεση δεκτός στη διαδικασία της μύησης, επειδή ήταν θεός. Σύμφωνα με αυτό το προηγούμενο του θεού της ιατρικής, αυτή τη μέρα είχαν το δικαίωμα να προσέρχονται έκτοτε οι τελευταίοι καθυστερημένοι μύστες ώστε να διατρέχουν συνοπτικά τις διαδικασίες.

Η παρουσία και συμμετοχή του **θεού Ασκληπιού** έδινε οπωσδήποτε μεγαλύτερη λάμψη στα **Μυστήρια**. Για τους υπόλοιπους μύστες, η **18^η Βοηδρομιώνος** ήταν ημέρα αυτοσυγκέντρωσης, κατά την οποία έμεναν κλεισμένοι στα σπίτια τους, προετοιμαζόμενοι για τη μεγάλη πνευματική εμπειρία που επρόκειτο να βιώσουν στη συνέχεια. Την ημέρα αυτή, μεταφέρονταν τα αγάλματα και τα σύμβολα της **Δήμητρας** και της **Περσεφόνης** από το **Ελευσίνιο της Ακρόπολης των Αθηνών** στο **Ναό του Ασκληπιού**.

6^η ημέρα, 19^η Βοηδρομιώνος. «**Ιακχος ή Πομπή**». Από τις πιο λαμπρές ημέρες της γιορτής. Με μεγάλη πομπή και επισημότητα τα «**Ιερά αντικείμενα**» ξαναγύριζαν στην Ελευσίνα. Η τελετουργική μετακίνηση τους από την Ελευσίνα στην Αθήνα και αντίστροφα, συνιστούσε μια συμβολική ένωση του κέντρου του άστεως με το σημαντικότερο Ιερό που

⁵⁰ Foucart P. Τα Ελευσίνια Μυστήρια. Σελ. 325. υπ. 67.

Τα Μικρά Προπύλαια, 1^{ος} αιώνας π.Χ.

βρισκόταν στην περιφέρεια της επικράτειας, στα σύνορα με τη Μεγαρίδα.

Τα **Ιερά** τα επανέφεραν στην Ελευσίνα οι **παναγείς Ιέρειες**, συνοδευόμενες πλέον όχι μόνον από το ιερατείο και την τιμητική φρουρά των εφήβων αλλά και από όλους τους υποψηφίους μύστες και από πιστούς που είχαν μνηθεί παλαιότερα και επιθυμούσαν να γίνουν «**επόπτες**». Την πομπή οδηγούσε το άγαλμα του **Ιάκχου**⁵¹, που έφερνε από το **Ιακχείο**, ο ειδικός λειτουργός του ο **Ιακχαγωγός**⁵². Ο **Ίακχος**, μια νεαρή ανδρική θεότητα, ήταν προφανώς αρχικά, μια προσωποποίηση των ιαχών που ανέπεμπαν οι μύστες, στη συνέχεια όμως έγινε ο νεαρός πάρεδρος της **Δήμητρας** και της **Κόρης**, προσλαμβάνοντας με το πέρασμα του καιρού ιδιότητες και γνωρίσματα του **Διονύσου**, ίσως εξ αιτίας της ηχητικής ομοιότητας των ονομάτων **Ίακχος – Βάκχος**.

Η πομπή ξεκινούσε από τον **Κεραμεικό**, το χώρο ανάμεσα στο **Δίπυλο** και την **Ιερά Πύλη**, όπου υπήρχε και ειδικό οικοδόμημα με μεγάλο περιστύλιο, για την οργάνωση των επίσημων πομπών, το λεγόμενο **Πομπείο**. Από εκεί ακολουθούσε την **Ιερά Οδό**, το «**δρόμο που ξεκινά από την Αθήνα κ' έχει σημάδι του την Ελευσίνα**», που ήταν «**αυτός ο δρόμος πάντα σα δρόμος της ψυχής**» (Άγγελος Σικελιανός).

Οι μύστες είχαν στα μαλλιά τους «**στεφάνους μυρρίνης**» (**μυρτιάς**) και κρατούσαν στα χέρια τους τους «**βάκχους**», ραβδιά φτιαγμένα από δέσμες μυρτιάς, που τις έδεναν σφικτά με ταινίες. Απεικονίσεις της πομπής διασώζονται σε μνημεία, ακριβώς επειδή αφορούσαν τις δημόσιες εκδηλώσεις του εορτασμού και όχι το μυστικό μέρος του.

Η απόσταση των είκοσι περίπου χιλιομέτρων που χωρίζει την **Αθήνα** από την **Ελευσίνα** εκείνους τους καιρούς θα πρέπει να ήταν μια μάλλον ευχάριστη διαδρομή, μέσα από άλση και καλλιεργημένους αγρούς, με λαμπρά μνημεία να στολίζουν δεξιά και αριστερά τον δρόμο, και συχνές στάσεις σε διάφορους μικρούς ναούς και ιερά, όπου εκεί οι μύστες ανέπεμπαν ύμνους

⁵¹ Foucart P. Τα Ελευσίνια Μυστήρια. Σελ. 332. υπ. 2, 3, 4.

⁵² Γουδής Δ. Τα Μυστήρια της Ελευσίνας. Σελ. 50. υπ. 49.

και συγχρόνως τους δινόταν η ευκαιρία ανάπαυσης και αναψυχής.

Τέτοια σημεία καθ' οδόν προς την Ελευσίνα ήταν η «**ιερά συκή**», στη θέση που ο ήρωας **Φύταλος** φιλοξένησε τη **Δήμητρα** και αυτή του χάρισε την πρώτη συκιά, ο **βωμός του Ζεφύρου** και ο **ναός του Απόλλωνα**, που υπολογίζεται ότι βρισκόταν στη θέση που στη συνέχεια κατά τη βυζαντινή εποχή χτίστηκε η περίφημη **Μονή Δαφνίου**. Στη συνέχεια η πομπή, μέσα από το στενό πέρασμα που σχηματίζεται ανάμεσα στο **Ποικίλον Όρος** και στο **όρος Αιγάλεω**, κατευθυνόταν προς τη θάλασσα. Στην έξοδο του περάσματος, στα δεξιά του δρόμου, συναντούσαν το **Ιερό της Αφροδίτης**, ένα μικρό αγροτικό Ιερό, που το βλέπουμε και σήμερα με τις λαξευμένες στο βράχο κόγχες, όπου οι λάτρεις της θεάς του Έρωτα τοποθετούσαν τα **αναθήματά τους**. **Μπροστά από το Ιερό της Αφροδίτης του Δαφνίου** σώζεται ένα μεγάλο τμήμα της αρχαίας **Ιεράς Οδού**.

Συνεχίζοντας την πορεία τους οι μύστες, διέσχισαν τους **Ρειτούς** (τη σημερινή **λίμνη Κουμουνδούρου**) και έμπαιναν στην περιοχή όπου κατά την παράδοση υπήρχε στα μυθικά χρόνια το βασίλειο του **Κρόκωνα**⁵³. Εκεί, αντιπρόσωποι του τοπικού γένους των Κροκωνιδών έδεναν μια μάλλινη κίτρινη κλωστή στο αριστερό πόδι και στο δεξί χέρι κάθε μύστη, γιατί έτσι πίστευαν πως απέτρεπαν τα κακά πνεύματα και το βάσκανο βλέμμα. Στον σύγχρονο Έλληνα, αυτό θυμίζει το έθιμο με την κλωστή του Μάρτη που δένεται στα χέρια των μικρών παιδιών, γιατί και σήμερα ακόμη υπάρχει η εντύπωση πως το δέσιμο του χεριού ή του λαιμού με κλωστή ή ταινία συνήθως κόκκινου χρώματος, προφυλάσσει από δυσμενείς επιδράσεις, όπως από τη δυσμενή επίδραση των ηλιακών ακτίνων.

Στη συνέχεια και όπως θα περνούσε η ώρα και προφανώς θα άρχιζε να πέφτει το σκοτάδι, φανταζόμαστε πως οι συμμετέχοντες στην πομπή με αναμμένες πλέον τις δάδες θα προχωρούσαν και θα φαίνονταν από μακριά σαν μια κινούμενη φωτεινή γραμμή.

Φθάνοντας στη γέφυρα του **ελευσινιακού Κηφισού**, ενός ορμητικού χειμάρρου που συχνά πλημμύριζε την περιοχή,

⁵³ Στουραϊτης Γ. Ελευσίνα Μυστήρια. Σελ. 22.

γίνονταν οι λεγόμενοι «γεφυρισμοί».⁵⁴ Στο σημείο αυτό σώζεται μέχρι σήμερα μία θαυμάσια διατηρημένη αρχαία γέφυρα, που είναι έργο των ρωμαϊκών χρόνων και αποδίδεται στον φιλέλληνα και μνημένο το 125 μ.Χ. στα Μυστήρια, **αυτοκράτορα Αδριανό**.

Εκεί, οι Ελευσίνιοι άφηναν να περάσουν **τα Ιερά** με τους ιερείς και σκεπασμένοι ολόκληροι για να μην γνωρίζονται, μόλις πλησίαζαν οι μύστες άρχιζαν τα πειράγματα και τις βωμολοχίες για τον καθένα ξεχωριστά, που ήταν υποχρεωμένος να περάσει από τη στενή γέφυρα, χωρίς να του επιτρέπεται να ανταπαντήσει. «**Οι γεφυρισμοί**» είχαν αποτροπαϊκό χαρακτήρα, αλλά συγχρόνως δημιουργούσαν μια ευχάριστη ατμόσφαιρα και μια ευφορία που ήταν απαραίτητη, καθώς η κουραστική μέρα έφθανε προς το τέλος της και η πομπή με το φως των δαυλών έμπαινε στο προαύλιο του **Ιερού** και οι **Ελευσίνιοι** υποδέχονταν τους **μύστες** και τον **Ίακχο**.⁵⁵

Όπως θα δούμε αργότερα, στην περιγραφή του Ελευσίνιου χώρου, το **Προαύλιο** ήταν μπροστά από τα **Μεγάλα Προπύλαια**, των οποίων οι βαθμίδες σχημάτιζαν την είσοδο προς το Ιερό. Εκεί ο **Κήρυκας** φώναζε.

«εκάς, εκάς εστέ βέβηλοι»⁵⁶

και οι μη καθαρμένοι απομακρύνονταν, ενώ στο Ιερό έμπαιναν μόνο οι μνημένοι και οι υποψήφιοι για την **Εποπτεία**.

Μερικά βήματα μετά τα **Μεγάλα Προπύλαια** υπήρχε ένα στενό και αυστηρότερο πέρασμα, τα **Μικρά ή Εσωτερικά Προπύλαια**. Από εκεί περνούσαν οι **Μύστες** και έφθαναν μπροστά στο **Πλουτώνιο**,⁵⁷ εκεί που βρισκόταν ο **ομφαλός της Ελευσίνας**. Ο χαρακτηρισμός «ομφαλός», υποδηλώνει το δέσιμο ουρανού και γης, μεταξύ του **Άνω και Κάτω Κόσμου**.

Οι μελετητές υποθέτουν πως η νύχτα περνούσε με χορούς γύρω από το **Καλλίχορο φρέαρ** και με «**κερνοφορίες**». Οι **κέρνοι** ήταν σκεύη που προορίζονταν αποκλειστικά για τη λατρεία της **Δήμητρας**. Στη συνέχεια οι κουρασμένοι οδοιπόροι

⁵⁴ Γουδή Δ. σελ. 54. υπ. 73. 74. 75.

⁵⁵ Foucart P. Τα Ελευσίνια Μυστήρια. Σελ. 344. υπ. 33.

⁵⁶ Στουραϊτής Γ. Ελευσίνια Μυστήρια. Σελ. 125.

⁵⁷ Foucart P. Τα Ελευσίνια Μυστήρια. Σελ. 349. υπ. 11.

αναπαύονταν σε ξενώνες, σε πρόχειρα καταλύματα και σε φιλικά σπίτια.

7^η ημέρα, 20^η Βοηδρομιώνος. Κατά τις ημέρες και τις νύχτες που ακολουθούσαν, οι τελετές διαδραματίζονταν πλέον μέσα στον περίβολο του **Ιερού** και τις κάλυπτε ένα πέπλο αδιαπέραστης μυστικότητας. Οι ενδείξεις που διαθέτουμε είναι ελάχιστες και ασαφείς και η έλλειψη αναπληρώνεται με υποθέσεις και θεωρίες που ανέπτυξαν διάφοροι σύγχρονοι ερευνητές. Όμως η πληθώρα των απόψεων συσκοτίζει μάλλον παρά διαφωτίζει τα **Μυστήρια**.

Είναι πιθανόν αυτή η μέρα να ήταν αφιερωμένη σε ευχές και θυσίες που γίνονταν στο **Ιερό** από τον **άρχοντα Βασιλέα**, τον ανώτερο θρησκευτικό ηγέτη της πόλης των Αθηνών, και από τους **επιμελητές των Μυστηρίων** προς τιμή των **θεοτήτων της Ελευσίνας**,⁵⁸ με αυστηρή νηστεία και ανάπαυση. Η νηστεία ήταν απαραίτητη για τον καθαρισμό και τον εξαγνισμό του σώματος, αλλά γινόταν και προς ανάμνηση της αποχής της Δήμητρας από κάθε τροφή, μέχρι που ξαναβρήκε την χαμένη της κόρη.

Οι **Ευμολπίδες** προσέφεραν ένα ειδικό ψωμί, τον **πέλανο**, φτιαγμένο από σιτάρι και κριθάρι που καλλιεργούσαν στο Θριάσιο ή Ράριο πεδίο, διακοσμημένο με διάφορα σχήματα. Ύστερα οι **μύστες** πρέπει να κοινωνούσαν από ένα ειδικό ποτήρι τον **κύμβο**, ένα ειδικό ποτό, τον **κυκεώνα**, φτιαγμένο από συστατικά (αλεύρι, νερό και δυόσμο) που σύμφωνα με τον Ύμνο, είχαν καθορισθεί από τη θεά Δήμητρα, και έτσι έληγε η νηστεία.

Εντελώς προετοιμασμένοι, με τον ερχομό της νύχτας κλείνονταν στο **Τελεστήριο**, όπου ακολουθούσαν οι δύο σημαντικότερες νύχτες των Μυστηρίων της **20^{ης} προς την 21^η** και της **21^{ης} προς την 22^η Βοηδρομιώνος**, όπου τότε πρέπει να γινόταν η μύηση των πιστών. Πρωταγωνιστικό ρόλο έπαιζαν οι ιερείς της Ελευσίνας, και κυρίως ο **Ιεροφάντης**, ο ανώτερος στην ιεραρχία, αυτός που στα σκοτάδια του **Τελεστηρίου** φανέρωνε στο πλήθος, μέσα σε αιφνίδιο φως, τα **Ιερά**.

⁵⁸ Παπαγγελή Κ. Ελευσίνα. Ο Αρχαιολογικός Χώρος και το Μουσείο. Σελ. 41.

Έχουμε προαναφέρει πως ο **Ιεροφάντης**, ιερέας ισόβιος, προερχόταν αποκλειστικά από το γένος των **Ευμολπιδών** και για λόγους ισορροπίας ο **δαδούχος**, ο δεύτερος σε σπουδαιότητα ιερέας, κατάγονταν από το άλλο μεγάλο ιερατικό γένος των **Κηρύκων**. Αυτοί οι ανώτεροι ιερείς των Ελευσινίων Μυστηρίων, ξεχώριζαν από το πλήθος με την ειδική κόμμωση και την πλούσια περιβολή τους, που αρχαίες πηγές την συγκρίνουν με αυτή των υποκριτών της αρχαίας τραγωδίας.

Κατά τη διάρκεια αυτών των δύο ημερών και κυρίως κατά τη διάρκεια των **μυστηριωδών νυκτών**, λάμβαναν χώρα τα **δρώμενα**, τα **δεικνύμενα** και τα **λεγόμενα**.⁵⁹

Τα **δρώμενα**, πιθανότατα ήταν αναπαραστάσεις των παθών της θεάς που οδηγούσαν τους μύστες όπως η τραγωδία τους θεατές της σε μια τελική **κάθαρση**.

Τα **λεγόμενα** ίσως ήταν κάποιο είδος κατήχησης, και για την κατανόηση τους ήταν απαραίτητο οι μύστες να γνωρίζουν ελληνικά, προϋπόθεση απαραίτητη για την εισδοχή τους στις τελετές.

Τα **δεικνύμενα**, τέλος, πρέπει να ήταν τα Ιερά αντικείμενα που φανέρωνε ο Ιεροφάντης μέσα σε λάμψη φωτός. Ποια ήταν αυτά τα Ιερά σύμβολα αποτελεί αιώνιο μυστικό, και φυλάσσονταν μέσα στην κίστη, στο άδυτο του ανακτόρου του Τελεστηρίου. Πιθανολογείται πως το στάχυ ήταν ένα από αυτά τα Ιερά, σύμβολο της αιώνιας δημιουργικής δύναμης της γης, που ανανεώνει και δίνει ζωή.

Πιθανότατα η δεύτερη από τις «**μυστηριώδεις νύχτες**», η **21^η προς την 22^η Βοηδρομιώνος**, ήταν αφιερωμένη στην **εποπτεία**, την ανώτατη βαθμίδα μύησης, και σε αυτή έπαιρναν μέρος μόνον οι υποψήφιοι **επόπτες**.

Ο πυρήνας της φιλοσοφίας των Ελευσινίων Μυστηρίων διαφεύγει και το βαθύτερο περιεχόμενο της μύησης δυστυχώς δεν πρόκειται να γίνει ποτέ γνωστό. Ίσως γιατί ήταν περισσότερο ένα βίωμα με τόσο έντονο περιεχόμενο, που βρισκόταν πέρα από κάθε δυνατότητα περιγραφής.

Σίγουρα όμως, η μύηση θα πρέπει να ήταν μια τόσο θαυμαστή και πρωτόγνωρη για τους μύστες πνευματική

⁵⁹ Γουδής Δ. Τα Μυστήρια της Ελευσίνας. Σελ. 60 – 72. υπ. 110 – 157.

Μελανόμορφος αμφορέας, αφιέρωμα στο Ιερό,
580-570 π.Χ.

εμπειρία, που πλούτιζε τον ψυχικό τους κόσμο με ανάταση ψυχής στην παρούσα ζωή, και συγχρόνως τους προετοίμαζε και τους έδινε ελπίδες για την μετά θάνατον ζωή, η ποιότητα της οποίας ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη με τον τρόπο συμπεριφοράς τους κατά τη διάρκεια της επίγειας ζωής τους.

Ο Σοφοκλής αναφέρει σε ένα απόσπασμα του.

«ως τρισόλβιοι, κείνοι βροτών, οι ταύτα δερχθέντες τέλη μόλωσ' ες Αϊδου, τοίσδε γαρ μόνοις εκεί ζην εστί». ⁶⁰ - Είναι τρεις φορές μακαρισμένοι εκείνοι οι θνητοί που κατεβαίνουν στον Άδη αφού έχουν δει αυτές τις τελετές.

9^η ημέρα, 22^α Βοηδρομιώνος. Αυτή η μέρα, που ακολουθούσε μετά την πνευματική και ψυχική πλήρωση της μύησης, ήταν ημέρα βαθμιαίας αποκλιμάκωσης της έντασης. Ονομάστηκε **Πλημοχόη** ή **Πλημοχόες** ⁶¹ από τα ομώνυμα ειδικά αγγεία που, γεμάτα με κάποιο άγνωστο γλυκό ποτό, χρησιμοποιούσαν οι μύστες, εξαγνισμένοι και καθαροί, για να τιμήσουν τους νεκρούς με σπονδές. Πιθανότατα, η μέρα περνούσε με εορταστικές εκδηλώσεις, ύμνους και χορούς.

Πολλοί μύστες ίσως αφιέρωναν στο Ιερό τα καινούρια ρούχα που είχαν φορέσει στη διάρκεια της μύησης. Άλλοι πάλι τα έπαιρναν μαζί τους και τα χρησιμοποιούσαν σαν σπάργανα για τα νεογέννητα, γιατί πίστευαν πως είχαν απορροφήσει μέρος από τη χάρη της θεάς.

Στις **23 Βοηδρομιώνος**, οι πιστοί επέστρεφαν στα σπίτια τους, όχι πια οργανωμένοι σε επίσημη πομπή, αλλά σε μικρότερες ομάδες, ανάλαφροι, εξαγνισμένοι και ευτυχισμένοι. Οι δε αρμόδιοι ιερείς μετέφεραν πίσω στην Αθήνα το άγαλμα του **Ιάκχου**, που θα παρέμενε στο Ιερό του, στον Κεραμεικό, μέχρι τον εορτασμό της επόμενης χρονιάς.

Τέλος, στις **24 Βοηδρομιώνος**, μετά την επιστροφή στην Αθήνα και σύμφωνα με ένα νόμο του Σόλωνα, η Βουλή των Πεντακοσίων συνεδρίαζε στο «εν Άστει Ελευσίνιο» και εκδίκασε υποθέσεις παραπτωμάτων σχετικών με τα Μυστήρια,

⁶⁰ Παπαγγελή Κ. Ο Αρχαιολογικός Χώρος και το Μουσείο. Σελ. 42.

⁶¹ Foucart P. Τα Ελευσίνια Μυστήρια. Σελ. 364. υπ. 1.

σύμφωνα με την αναφορά του άρχοντα Βασιλέα, του αρμόδιου για τα θρησκευτικά ζητήματα της πόλεως.

Τα Μυστήρια⁶² φαίνεται πως αποτελούσαν μια τόσο υποβλητική εμπειρία για όσους συμμετείχαν σ' αυτά, ώστε, παρά τα πλήθη των πιστών που μύηθηκαν ανά τους αιώνες της λειτουργίας τους, δεν βρέθηκε κανείς να αποκαλύψει τα **άρρητα**. Ακόμη και προς το τέλος του αρχαίου κόσμου, τότε που τείνουν να εκλείψουν οι αρχαίες λατρείες και αρχίζει η άνοδος του χριστιανισμού, η μυστικότητα της Ελευσίνας διατηρείται. Το γεγονός αυτό, μπορεί να ερμηνευτεί με δύο τρόπους. Πως όσοι μύηθηκαν στα Μυστήρια δεν αισθάνθηκαν την ανάγκη στροφής στο χριστιανισμό ή πως ακόμη και αν μερικοί από αυτούς προσχώρησαν στη νέα θρησκεία, διατήρησαν το σεβασμό για τους όρους μυστικότητας της προηγούμενης πίστης τους.

Οπωσδήποτε, και οι δύο εκδοχές καταλήγουν στο ίδιο συμπέρασμα, πως δηλαδή, η μύηση σφράγιζε ανεξίτηλα τον ψυχισμό του μύστη για ολόκληρη τη ζωή του.

⁶² Foucart P. Τα Ελευσίνια Μυστήρια. Σελ. 364 – 377. υπ. 2 – 25.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΟΣ ΑΠΟΣΥΜΒΟΛΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΜΥΣΤΗΡΙΩΝ⁶³

Ο Πλάτωνας αναφέρει, πως το τέλος της Μύησης (της Εποπτείας) στα Ελευσίνια Μυστήρια, **σήμαινε, την αποκατάσταση της ψυχής στην κατάσταση εκείνη, από την οποία κατέπεσε, στην εκ γενετής έδρα της τελειοποίησης της.** Αναφέρεται δε στη γνώμη του Σωκράτη, που πίστευε πως, εκείνοι που ίδρυσαν τα Μυστήρια ήταν γνώστες της ανθρώπινης φύσης, γιατί αυτά δίνουν στον μούμενο θέση στην κατοικία των θεών μετά τον θάνατο του. **Γράφει επίσης πως πρέπει κανείς να θεωρεί τα Μυστήρια ευλογημένα, γιατί όσοι γίνονται δεκτοί σε αυτά, εισέρχονται στην καταληπτή ωραιότητα.**

Για τον Ed. Schure, ο μύθος της Δήμητρας και της Περσεφόνης είναι η συμβολική παράσταση της ιστορίας της ψυχής, της καθόδου της στην ύλη, των παθημάτων της στο σκοτάδι της λησμονιάς μετά την ανάληψη και της επιστροφής της στην αιώνια ζωή.

Τα Μυστήρια, όπως άλλωστε και τα σύμβολα που τα αντιπροσωπεύουν, δεν απευθύνονται μόνο στη νόηση του ανθρώπου, αλλά και στο συναίσθημα και στο πνεύμα του. Για να επιδράσουν και να ωφεληθεί ο άνθρωπος από αυτά, πρέπει να τα βιώσει και να ταυτιστεί απόλυτα μαζί τους. Αυτή η ταύτιση δεν πρέπει να είναι μόνο νοητική, αλλά κατά την πραγματοποίηση της να συμμετέχουν και το συναίσθημα και το πνεύμα του ανθρώπου, γιατί μόνο με αυτόν τον τρόπο συλλαμβάνει το άρρητο που είναι και η ουσία των Μυστηρίων.

Η φράση του Αριστοτέλη σύμφωνα με την οποία οι μούμενοι οφείλουν

«ου μαθείν τι αλλά παθείν και διατεθήναι»

⁶³ Στουραϊτής Γ. Ελευσίνια Μυστήρια. Σελ. 171 – 186.

εξηγεί, πως στους μνυόμενους η διδασκαλία που ελάμβαναν δεν ήταν δογματική, ούτε και τους δινόταν εξήγηση ή ερμηνεία για το τι έβλεπαν ή άκουγαν. Ίσα – ίσα έπρεπε να υποστούν τις δοκιμασίες και μέσα από αυτές να σχηματίσουν ανάλογη ψυχική εντύπωση και συμπεριφορά για τα όσα άκουγαν, έβλεπαν ή πάθαιναν.

Ο σοφιστής Αριστείδης λέει για τη Μύηση στα Μυστήρια της Ελευσίνας τα εξής.

«Νόμιζα ότι άγγιζα το Θεό, ότι αισθανόμουν την προσέγγιση του, ότι βρισκόμουν μεταξύ εγρήγορσης και ύπνου, ότι το πνεύμα μου ήταν εντελώς ελαφρύ. Κανείς θνητός δεν θα μπορέσει ποτέ να το περιγράψει και να το κατανοήσει αν δεν είναι μύστης. Η νέα αυτή ζωή δεν υπόκειται στους νόμους της κατώτερης ζωής. Η γέννηση και ο θάνατος δεν την επηρεάζουν πια. Μπορεί κανείς να μιλά πολύ για τον Αιώνιο, αλλά αν προηγουμένως δεν έχει κατέλθει στον Άδη, δε γνωρίζει τι λέει.

Κατά τη διάρκεια της μύησης, ο άνθρωπος, εννοείται πως πεθαίνει σαν θνητός για να ξαναγεννηθεί σαν άνθρωπος που γνωρίζει πλέον την αποστολή του, για να πεθάνει και πάλι όταν έλθει η ώρα του σαν μύστης του Θεού και να αναστηθεί σαν μέρος του θείου και πάλι.

«θαρείτε, μύσται του Θεού σεσωσμένου. Έστι γαρ ημίν εκ πόνων σωτηρία».

Βάσει αυτών των συλλογισμών, μπορεί να ερμηνευθεί το περιεχόμενο του Ομηρικού ύμνου, να αποσυμβολισθούν τα Ελευσίνια Μυστήρια.

Βάσει του Ύμνου ο Δίας, η ανώτατη θεότητα, η Μονάδα, είναι κυρίαρχος των πάντων και τίποτα δεν γίνεται χωρίς την θέληση του. Με εντολή του Δία λοιπόν (σύμφωνα δηλαδή με το θείο νόμο), η Γαία, η παγκόσμια μητέρα (η αρχή της βαρύτητας), προσελκύει την Περσεφόνη (την εσωτερική

δηλαδή υπόσταση της Ψυχής), στο Νύσιο Πεδίο (που υποδηλώνει το θεό Διόνυσο, το θεό του οίνου), μαζί με τις κόρες του ωκεανού. Το νερό είναι το απαραίτητο στοιχείο για να αναπτυχθεί η ζωή. Το τι συμβαίνει το αντιλαμβάνονται μόνο ο Ήλιος και η Σελήνη (οι δύο βασικές αρχές της δημιουργίας).

Η Περσεφόνη παρουσιάζεται στην συνέχεια του Ύμνου να κλαίει και να οδύρεται για το κακό που την βρήκε (όπως κάθε αλλαγή βίαιη που γίνεται χωρίς τη θέληση μας, κάθε γέννηση, είναι συνυφασμένη με πόνους και δάκρυα).

Η Δήμητρα, γυρνάει παντού ψάχνοντας την Κόρη για εννιά μέρες (συμβολισμός της χρονικής περιόδου κυοφορίας της γυναίκας σε ηλιακούς μήνες), κρατώντας στα χέρια της δύο αναμμένες δάδες (συσχετισμός της φωτιάς με τον φωτοδότη Ήλιο).

Τη δέκατη ημέρα σύμφωνα με τον Ύμνο, η Δήμητρα μαθαίνει ποιος άρπαξε την αγαπημένη της Κόρη (η δεκάδα έχει χαρακτηριστεί από τους Πυθαγόρειους σαν τέλειος αριθμός, σαν αριθμός της Δημιουργίας, σαν αρχή της ζωής, σαν το όριο μεταξύ ενός τέλους και μιας αρχής, σαν η συνεχώς δημιουργούσα αρχή).

Η Περσεφόνη (η εσωτερική υπόσταση της ψυχής), συνευρίσκεται με το θεό του Κάτω Κόσμου, (σαν έκφραση του αθάνατου θείου στοιχείου της ζωής), και από άβουλη οντότητα (αφού είχε αφεθεί να παρασυρθεί από τη Γαία στο Νύσιο Πεδίο), γίνεται ενεργητική ανθρώπινη ψυχή, έτοιμη για δράση.

Αυτή η ενεργητική ψυχή επιστρέφει στη γη (με τη βοήθεια του Ερμή και κατ' εντολή του Δία η Περσεφόνη επιστρέφει στη μητέρα της), αφού όμως προηγουμένως έχει περάσει από το στάδιο του ιερού γάμου της ψυχής με το θείο (ιερός γάμος του θεού Άδη με την Περσεφόνη), και με αυτόν τον τρόπο έχει αποκτήσει, έχει κερδίσει πλέον η ψυχή εκείνο το στοιχείο που αποτελεί το αθάνατο μέρος της, τον σπινθήρα του θείου πυρός και της θείας ζωής.

Έτσι η ψυχή, περνώντας μέσα από αυτές τις δικιμασίες, γίνεται φορέας και τροφοδότης ζωής και φωτός.

*Τμήματα αναθηματικών αναγλύφων
με παράσταση «αποστολής Τριπολέμου»,
4ος αι. π.Χ.*

Στα Μυστήρια κάθε τέλος είναι μόνο μια αρχή. Και το μυστικό κάθε πραγματικού και μεγάλου Μυστηρίου είναι η απλότητα.

Απλή θα πρέπει να ήταν και η εμπειρία κατά τη διάρκεια της μύησης στα Ελευσίνια Μυστήρια και έτσι αφομοιώνονταν από τους των συμμετέχοντες σε αυτά. Η απλότητα αυτή όμως δεν μείωνε καθόλου τη σπουδαιότητα και το μεγαλείο των Μυστηρίων.

Το πώς δηλαδή, μέσα από αυτά ο άνθρωπος ανέβαινε σε άλλες βαθμίδες γνώσης του μυστηρίου της ζωής, του σκοπού ύπαρξης του και της πνευματικής τελειότητας.

Άρα, τα Ελευσίνια Μυστήρια ήταν μια προσφορά των θεών που σκόπευε στην τελειοποίηση του ανθρώπου, ώστε να μπορεί να πεθαίνει με σιγουριά, αφού προηγουμένως έχει ζήσει καλύτερα.

ΤΟ ΙΕΡΟ ΚΑΙ ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΟΥ

Στην άκρη της πεδιάδας της Ελευσίνας προς τη μεριά της θάλασσας, σε αυτόν τον μεγάλο ερειπωμένο χώρο, ξετυλίγεται η ιστορία του Ιερού της Ελευσίνας, που η φήμη του επέζησε μέχρι σήμερα, χάρη στη Μυστηριακή λατρεία της Δήμητρας και της Περσεφόνης. **Ο απόηχος αυτών των μυστηριακών τελετών πλανιέται ακόμη και σήμερα, όσο και αν η επικράτηση του υλισμού και του θετικισμού κυριαρχούν στον κόσμο.**

Δεν πρέπει όμως να διαφεύγει η γνώση, πως ο άνθρωπος έχει ανάγκη από συναίσθημα και φαντασία, απαραίτητα συστατικά για τροφή ψυχής.

Τα γλυκά λόγια του Γιάννη του Ρίτσου που τα πρόφερε γι' αυτόν τον τόπο του ονείρου, της ψυχικής ανάτασης και της καλλιέργειας του πνεύματος, φανερώνουν την ανθρώπινη ανάγκη και το κυρίαρχο συναίσθημα.

**Τα σπίτια μας είναι χτισμένα πάνω σ' άλλα σπίτια
ευθύγραμμα, μαρμάρια,
κι εκείνα πάνω σε άλλα κι ένα άγαλμα καμιά φορά
ακουμπά αλαφρά το χέρι του
στον ώμο σου.**

Πολλές εποχές πέρασαν από τότε που τα Ελευσίνια Μυστήρια γιορτάζονταν σε αυτόν τον τόπο και άφησαν τα ίχνη τους εδώ, τα πρώτα πάνω στα επόμενα, και ούτω καθ' εξής, ίχνη που διακρίνονται ακόμη και σήμερα μέσα από τα ερείπια, που άλλα, πολύ λίγα δυστυχώς, σώζονται ανέπαφα όπως διατηρήθηκαν δια μέσου των αιώνων, άλλα σώζονται επισκευασμένα με περίσσεια αγάπη από εραστές των καλών κ' αγαθών εκείνων των χρόνων, η γενική σχεδόν όψη όμως που παρουσιάζουν σήμερα τα ερείπια του Ιερού της Ελευσίνας προκαλεί μεγάλη λύπη σε αυτόν που τα επισκέπτεται. Κανένα

κτήριο δεν έχει μείνει όρθιο και όλος ο χώρος καταλαμβάνεται από αρχιτεκτονικά μέλη ιερών και βοηθητικών κτισμάτων που είναι σκορπισμένα στον χώρο, αντιπροσωπευτικά της ζωής του Ιερού για 2.000 χρόνια. Ο επισκέπτης και λάτρης του χώρου, μπορεί, κλείνοντας τα μάτια του, να δει με την φαντασία του τις ορδές του Αλάριχου να καίνε και να καταστρέφουν τα πάντα, και με το πέρασμα των αιώνων να συμπληρώνεται η καταστροφή. Σε όλα αυτά, πρέπει να προστεθεί το γεγονός ότι ελάχιστες μαρτυρίες έχουν σωθεί αναφορικά με το χώρο. Ακόμη και ο περιηγητής Πausανίας που επισκέφθηκε την Ελευσίνα το 160 μ. Χ., δεν δίνει στο έργο του πληροφορίες για τα μνημεία που βρίσκονταν μέσα στον ιερό περίβολο, γιατί, όπως γράφει, ένα όνειρο του το απαγόρευσε, αφού οι αμύητοι δεν επιτρέπεται να πληροφορούνται για όσα εμποδίζονται να βλέπουν.⁶⁴

Από τον περασμένο αιώνα μέχρι και σήμερα, έχουν γίνει πολλές ανασκαφικές έρευνες, όμως κανείς δεν ισχυρίζεται πως ο χώρος έχει πλήρως ερευνηθεί, γι' αυτό και συνεχίζονται ανελλιπώς, αν και οι γνώσεις που υπάρχουν από αρχαίες πηγές για την τοπογραφία του χώρου είναι πολύ λίγες. Αρχαίοι συγγραφείς, μνημένοι οπωσδήποτε στα Μυστήρια και δεσμευμένοι από τους φοβερούς όρκους τους, δεν μιλάνε γι' αυτά μέσα από τα έργα τους, ή μιλάνε ελάχιστα, έτσι ώστε να μην διακινδυνέψουν παράβαση του όρκου τους, για την οποία προβλεπόταν η ποινή του θανάτου χωρίς εξαιρέσεις.

Ο Στράβων και ο Πλούταρχος αναφέρονται ελάχιστα στο Τελεστήριο, ο Βιτρούβιος στη Φιλώνιο στοά και ο Πausανίας στον ναό της Προπυλαίας Αρτέμιδας και του Πατέρα Ποσειδώνα, στο Καλλίχορο φρέαρ και στον, άγνωστο ακόμη, ναό του Τριπτόλεμου.⁶⁵ Ό,τι λοιπόν είναι γνωστό για το Ιερό, προέρχεται σχεδόν αποκλειστικά και μόνο από τις ανασκαφές. Ιδιαίτερα η αποκάλυψη πολλών επιγραφών βοήθησε πολύ τους διάφορους ερευνητές και μελετητές του χώρου.

⁶⁴ Φωκά Ι. Βαλαβάνης Π. Περίπατοι στην Αθήνα και την Αττική. Τόποι – Θεοί Μνημεία. Σελ. 202.

⁶⁵ Καντά Κ. Ελευσίνα. Ο αρχαιολογικός χώρος και το μουσείο της. Μυθολογία – Μυστήρια - -Ιστορία. σελ. 26.

Τα υπάρχοντα ερείπια είναι πολύπλοκα και πολυσύνθετα και η λεπτομερής περιγραφή τους απαιτεί πολύ χρόνο. Είναι όμως πολύ σημαντικά, αφού συνθέτουν τον μοναδικό ίσως αρχαιολογικό χώρο ολόκληρης της Ελλάδας που παραμένει χωρίς διακοπή αδιάψευστος μάρτυρας όλων των περιόδων της μακρόχρονης ιστορίας του. Ο εξάίρετος αρχιτέκτονας – αρχαιολόγος Ιωάννης Τραυλός⁶⁶ έδωσε σχεδιαστική αναπαράσταση της εκάστοτε μορφής του χώρου δια μέσου των αιώνων, και έτσι ο επισκέπτης μπορεί να γνωρίσει τον χώρο και να παρακολουθήσει την αδιάσπαστη εξελικτική πορεία του Ιερού μέσα από την εναλλαγή του χρόνου.

Με έκδηλο το σεβασμό και την αγάπη για το χώρο του Ελευσίνιου Ιερού, εντελώς περιληπτικά γίνεται η αναφορά σε αυτόν, δίνοντας το περίγραμμα του και απαριθμώντας τα σωζόμενα αρχαία ευρήματα. Και τούτο πράττεται με μεγάλο δέος για τον Ιερό τούτο χώρο. Γιατί, μόνον όταν κάποιος τον επισκεφθεί προσωπικά, όταν θελήσει να σκύψει και να αφουγκρασθεί το θρήνο της Δήμητρας, τις γοερές κραυγές της Περσεφόνης, τους ευχαριστήριους ύμνους των πιστών προς τη θεά που τους δίδαξε τις τέχνες από τις οποίες γεννήθηκε ο πολιτισμός, μόνον τότε θα τον γνωρίσει καλά.

Τα παλαιότερα αρχαιολογικά ευρήματα στην περιοχή ανήκουν σε προϊστορικό οικισμό, πιθανότατα των Μεσοελλαδικών χρόνων (18^{ος} – 17^{ος} αι. π. Χ.), που η θέση του ήταν στην ανατολική πλαγιά του λόφου. Κάτω από τα σπίτια του υπήρχαν τάφοι παιδιών, ενώ οι ενήλικοι αυτού του οικισμού θάβονταν σε νεκροταφείο που βρισκόταν μακρύτερα, 900 μέτρα δυτικά του λόφου προς την περιοχή των Μεγάρων.⁶⁷

Αυτός ο οικισμός, μαζί με το Δυτικό νεκροταφείο της Ελευσίνας που αποκαλύφθηκε από τον καθηγητή Μυλωνά,⁶⁸ και τα ευρήματα που ήρθαν στο φως, φανερώνουν μια συνεχή παρουσία ζωής στο χώρο, από τα μεσοελλαδικά μέχρι τα υστερορωμαϊκά χρόνια (2^{ος} – 3^{ος} μ.Χ. αι.).

⁶⁶ Παπαγγελή Κ. Ελευσίνα. Ο Αρχαιολογικός Χώρος και το Μουσείο. Σελ. 50.

⁶⁷ Φωκά Ι. Βαλαβάνης Π. Περίπατοι στην Αθήνα και την Αττική. Σελ. 198.

⁶⁸ Παπαγγελή Κ. Ελευσίνα. Ο Αρχαιολογικός Χώρος και το Μουσείο. Σελ. 50.

Στο λόφο που υψωνόταν δυτικά του Ιερού και τώρα δεν υπάρχει ύστερα από 40 χρόνια εντατικής λατόμησης, ο καθηγητής Τραυλός⁶⁹ βρήκε το σπήλαιο του Πανός με σπάνια αγγεία και ειδώλια. Σήμερα, σε αυτό το σημείο προς δόξαν του υλισμού και του κέρδους βρίσκονται οι εγκαταστάσεις του εργοστασίου τσιμέντων TITAN.

Στο Ιερό ξεχωρίζουν δύο κυρίως μέρη. Το καθ' αυτό Ιερό με κεντρικό και κυρίαρχο το Τελεστήριο και τους βοηθητικούς χώρους με τις κατοικίες του ιερατείου και τα κτήρια της διοίκησης του Ιερού, που απλώνονται γύρω του. Αυτοί οι δύο χώροι χωρίζονταν μεταξύ τους με ιδιαίτερο τείχος, το διατείχισμα, όπως αναφέρεται σε επιγραφές.

Η περιήγηση του σύγχρονου επισκέπτη αρχίζει από το ίδιο ακριβώς σημείο που ξεκινούσε και το προσκύνημα του μύστη στην αρχαιότητα. Δηλαδή, από την πλατεία όπου απέληγαν όλες οι οδοί πρόσβασης στο Ιερό. Κατά τη ρωμαϊκή περίοδο στο χώρο αυτό κατασκευάστηκε μια **πλακόστρωτη αυλή**, που την περιέβαλλαν στοές και αψίδες. Στο Β. Α. άκρο της πλατείας κατέληγε η **Ιερά Οδός**, την οποία ακολουθούσε η πομπή που συνόδευε τα Ιερά από την Αθήνα στην Ελευσίνα. **Δίπλα στην απόληξη της Ιεράς Οδού σώζεται η θεμελίωση μιας αψιδωτής κατασκευής, που οι μελετητές υποθέτουν ότι χρησίμευε είτε ως βάση συντάγματος αγαλμάτων είτε ως εξέδρα απ' όπου οι επίσημοι και το Ιερατείο της Ελευσίνας υποδέχονταν την πομπή.**

Σε αυτή τη μεγάλη, πλακόστρωτη αυλή των Ρωμαϊκών χρόνων που προοριζόταν για τη συγκέντρωση των πιστών την πρώτη ημέρα, γινόταν η θυσία στην «εσχάρα» μπροστά από τον ναό της **Αρτέμιδος Προπυλαίας και του Ποσειδώνα Πατρώου**, η κρηπίδα του οποίου σώζεται και σήμερα στα δεξιά του χώρου. Αριστερά και δεξιά της αυλής, στα σημεία που κατέληγαν οι δρόμοι από τα Μέγαρα και το λιμάνι, προστέθηκαν στα Ρωμαϊκά χρόνια δύο αψίδες από τον αυτοκράτορα της Ρώμης **Αδριανό**, πιστά αντίγραφα της αντίστοιχης αψίδας που είχε στηθεί στην πόλη των Αθηνών, κοντά στο **Ολυμπέιον**. Η επιγραφή που σώθηκε αναφέρει.

⁶⁹ Καντά Κ. Ελευσίνα. Ο Αρχαιολογικός Χώρος και το Μουσείο της. Σελ. 63.

Αναθηματικό ανάγλυφο με παράσταση ικετών που προσέρχονται στη θεά Δήμητρα, η οποία κάθεται στην Αγέλαστο Πέτρα. 4ος αιώνας π.Χ.

δηλαδή που στα κλασσικά χρόνια πίστευαν πως εκεί κάθισε η θεά Δήμητρα να ξεκουραστεί μόλις έφθασε στην Ελευσίνα. Το ανακάλυψε το 1892 ο Δ. Φίλιος και θεωρείται πως κατασκευάστηκε το δεύτερο μισό του 6^{ου} αι. π. Χ., την εποχή του Πεισίστρατου, ενώ ο περίβολος του χρονολογείται τον 4^ο αι. π. Χ.

Στα δυτικά των Προπυλαίων είναι ο χώρος που βρισκόταν **ο οίκος των Κηρύκων και το Πρυτανείο ή Επιστάσιο**. Η αποκάλυψη μιας επιγραφής, βοήθησε την έρευνα και την ανασκαφή για την ακριβή τοποθέτηση χωροταξικά αυτών των κτισμάτων που αποκαλύφθηκαν το 1955 – 56 από τον Ιωάννη Τραυλό και την αρχαιολόγο Μαρία – Αναγνωστοπούλου – Φιλίνη. Επίσης, στην ίδια επιγραφή, αναφέρονται **το Νεωκόριον, το Οπτάνιον, η Ιματιοθήκη, η οικία της Ιέρειας, ο οίκος του Δαδούχου** και άλλα ιερά οικήματα, που δεν είναι γνωστή όμως η ακριβή τους θέση, γιατί οι ανασκαφές υπό την καθοδήγηση της σημερινής επιμελήτριας του αρχαιολογικού χώρου, κυρίας Πόπης Παπαγγελή δεν έχουν ακόμη ολοκληρωθεί.

Στα ανατολικά, έχουν αναγνωριστεί υπολείμματα από διάφορα κτίσματα που εξυπηρετούσαν τη διοίκηση του Ιερού και τη στέγαση του Ιερατείου. Υπάρχουν επίσης τα ερείπια από **μια δεξαμενή νερού** μεγάλων διαστάσεων, καθώς και μια στενή σκάλα με πέτρινα σκαλιά που χρησίμευαν για την κάθοδο μέσα σε αυτήν. Λίγο πιο πέρα υψώνονται οι **σιροί**, δηλαδή οι αποθήκες για τα δημητριακά που προσέφεραν κάθε χρόνο στις θεές οι πιστοί καθώς και οι άλλες πόλεις ως **απαρχές** (προσφορές σε σιτηρά). Στο βάθος, βρίσκονται τα υπολείμματα ενός τέτοιου σιρού χτισμένου στα ρωμαϊκά χρόνια που έχει διαστάσεις 66 επί 6 μέτρα, καθώς και πίσω από τη νότια στενή πλευρά του, σώζεται ένας υπόγειος υπόστυλος χώρος των σιρών της εποχής του Περικλή, ενώ στα δυτικά των Μικρών Προπυλαίων που βρίσκονται λίγο πιο κάτω, διακρίνονται υπολείμματα ορθογώνιου αρχαϊκού σιρού του 6^{ου} π. Χ. αι., δηλαδή από την εποχή του Πεισίστρατου.

Στη συνέχεια, προς το βάθος είναι τα **Μικρά Ιωνικά Προπύλαια**, αφιερωμένα στη θεά Δήμητρα, από τον φίλο του

Ρωμαίου πολιτικού και φιλοσόφου Κικέρωνα, Άππιο Κλαύδιο Πούλχερ το 54 π. Χ. Βρίσκονται προς το εσωτερικό του Ιερού, μετά τα Μεγάλα Προπύλαια. **Είναι ή τελευταία είσοδος προς τον αυστηρά μυστηριακό χώρο του Τελεστηρίου.**

Υπάρχουν υπολείμματα καμπυλωτών αυλακώσεων που σημαδεύουν το πλακοστρωμένο δάπεδο και είναι τα ίχνη της αρχικής τους μορφής. Μία επιγραφή που βρέθηκε στο επιστήλιο που μέρος του έχει σωθεί, σε λατινική γραφή, μας δηλώνει το όνομα του δωρητή των Προπυλαίων, ενώ κάτω από τη ζωοφόρο διακρίνονται διακοσμητικά μοτίβα, όπως ανθισμένες παπαρούνες με ανάγλυφες διπλές σειρές πετάλων στις μετόπες και βουκράνια, στάχυα σιταριού και ιερές κίστες στα τρίγλυφα, που θυμίζουν βέβαια τη θεά Δήμητρα, μια που αυτά είναι τα χαρακτηριστικά σύμβολά της. **Με βάση λοιπόν αυτή την επιγραφή, τα Μικρά Προπύλαια είναι το παλαιότερο από τα κτίσματα της ρωμαϊκής περιόδου, δηλαδή, δύο περίπου αιώνες παλαιότερα από τα Μεγάλα Προπύλαια που κτίστηκαν επί ρωμαϊκής εποχής.**

Το κτήριο είχε δύο προθαλάμους, ένα εξωτερικά προς τα Μεγάλα Προπύλαια και ένα εσωτερικά προς το Τελεστήριο. Οι βάσεις που σώζονται στη βόρεια πλευρά στήριζαν κίονες, την κορυφή των οποίων κοσμούσαν **κιονόκρανα**. Δύο τέτοια κιονόκρανα βρίσκονται στην αυλή του Μουσείου. Μοιάζουν με **κορινθιακά**, έχοντας μια ασυνήθιστη διακόσμηση. Κερασφόρα ζώα και πτερωτοί λέοντες ξεπροβάλλουν ανάμεσα σε άκανθες σε εξαγωνικό σχήμα. Στην εσωτερική νότια πλευρά, τη στέγη στήριζαν αντί για κίονες δύο επιβλητικές και μεγαλειώδεις σε εμφάνιση με τον όγκο τους **Καρυάτιδες- Κιστοφόροι**.

Η μία από τις δύο έχει σωθεί όσον αφορά το ανώτερο τμήμα του κορμού της και βρίσκεται στην πέμπτη αίθουσα του Μουσείου, εκτιθέμενη στον θαυμασμό του κόσμου, δυστυχώς όμως τη δεύτερη, ένας άγγλος περιηγητής ο Edward D. Clarke,⁷⁰ στις αρχές του 19^{ου} αι., θεώρησε πως είχε το δικαίωμα, κατά την προσφιλή συνήθεια των Ευρωπαίων εκείνης της εποχής, να οικειοποιηθεί το άγαλμα, και έτσι, πολύ απλά, το

⁷⁰ Παπαγγελή Κ. Ελευσίνα. Ο Αρχαιολογικός Χώρος και το Μουσείο. Σελ 117.

Ίσματα τάφων Γεωμετρικής περιόδου.

πήρε μαζί του, στην πατρίδα του. Έτσι, η Ελευσίνα Κόρη εκτίθεται σήμερα στο Μουσείο Fitzwilliam του Κέιμπριτζ.

Προχωρώντας ανηφορικά προς το Τελεστήριο, στα δεξιά μας, υψώνεται ο βράχος της Ακρόπολης και στο κάτω μέρος του υπάρχει μια φυσική σπηλιά που ίσως αποτέλεσε και τον πυρήνα της αρχέγονης λατρείας. Εδώ βρίσκεται το Πλουτώνειο και σε αυτό ακριβώς το σημείο η φαντασία των αρχαίων έβλεπε τα χάσματα του Άδη.

Πίστευαν, πως από εκεί βγήκε ο θεός του Κάτω Κόσμου, ο Πλούτωνας, άρπαξε την Περσεφόνη και την οδήγησε στα έγκατα της γης, στο σκοτεινό του βασίλειο. Το γεγονός αυτό, αναφέρεται και σε έναν από τους Ορφικούς Ύμνους που λέει.

«Στο σπήλαιο της Ελευσίνας ήταν οι πόρτες του Άδη».⁷¹

Μερικά σημεία στο χώρο του Πλουτωνείου, όπως οι τρύπες στους βράχους, τα σκαλοπάτια, τα ανοίγματα στη γη κ.λ.π, ταυτίζουν το χώρο με εκείνο του μύθου. Στο Μουσείο εξάλλου εκτίθεται αυτή η μοναδική παράσταση της αρπαγής, ζωγραφισμένη σ' ένα ερυθρόμορφο αγγείο, στον σκύφο της Ξανθίππης. Ο ναός και τα ανοίγματα στη γη έχουν ένα κοινό σημείο ερμηνείας. Είχαν σκοπό να φανερώσουν στους πιστούς την πορεία της Περσεφόνης προς τον Άδη και την επιστροφή της στη γη. Τη νάρκη δηλαδή της φύσης κατά τη διάρκεια του χειμώνα και το ξαναζωντάνεμα της την άνοιξη.

Εδώ, στο χώρο του Πλουτωνείου βρέθηκαν επιγραφές που αναφέρουν λεπτομέρειες της κατασκευής του ναού τα χρόνια του άρχοντα Κησισοφώντα, (329/328 π. Χ.), και ένα από τα πλέον εντυπωσιακά ανάγλυφα, το ανάγλυφο του Λακρατεΐδη, που εκτίθεται στο Μουσείο. Από τις επιγραφές αυτές έγινε γνωστό πως ο χώρος ονομάζεται Πλουτώνειο.

Έπεται η πομπική οδός, και στα δεξιά, αμέσως μετά το Πλουτώνειο, υπάρχει μια βαθμιδωτή εξέδρα λαξευμένη στον απότομο βράχο. Στην κορυφή του βράχου έχει κτιστεί το μεταβυζαντινό εκκλησάκι της Παναγίας. Σε αυτές τις λαξευμένες βαθμίδες (4^{ος} αι. π.Χ.), ενδεχομένως κάθονταν ομάδες πιστών και παρακολουθούσαν δρώμενα.

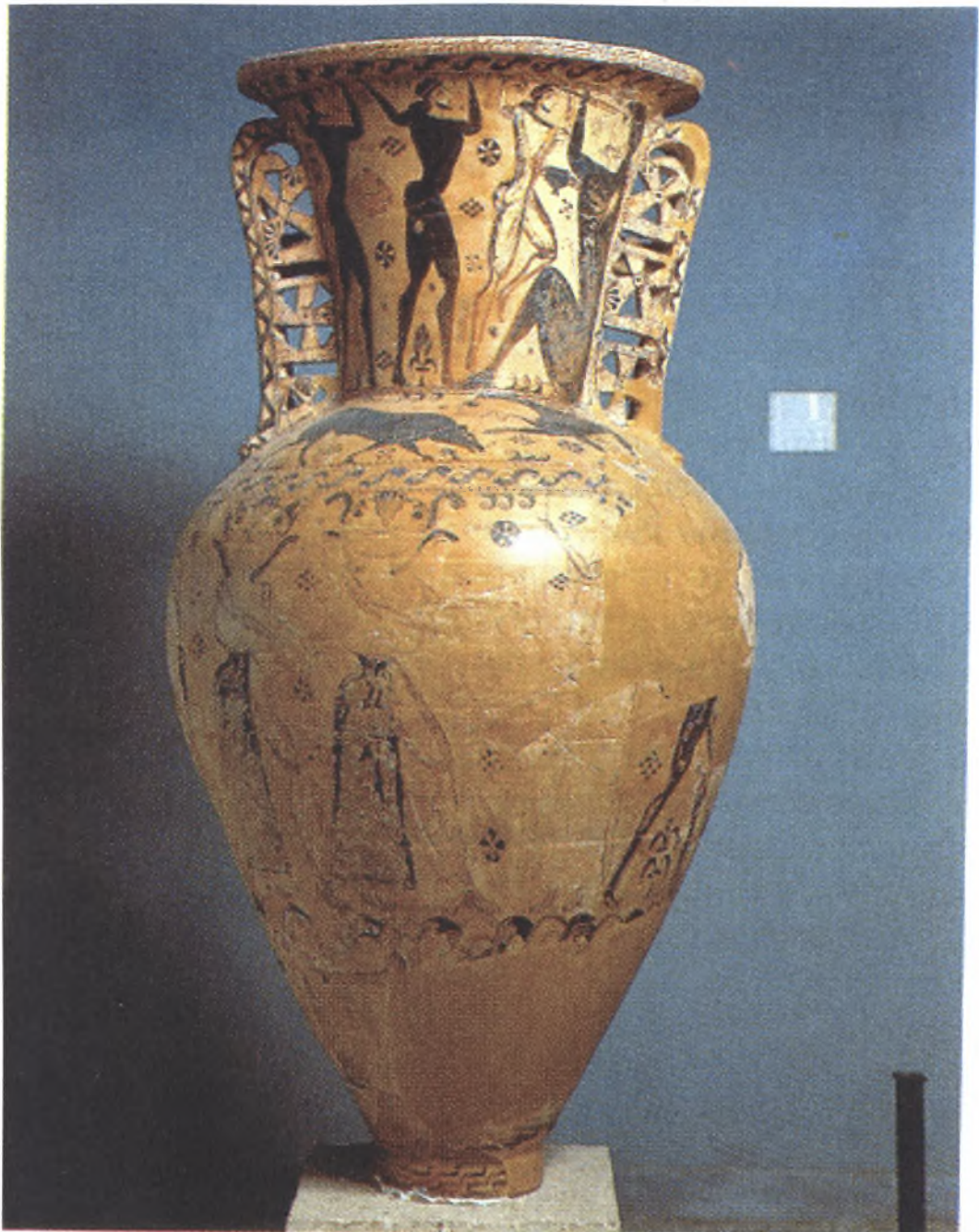
⁷¹ Καντά Κ. Ελευσίνα. Ο Αρχαιολογικός Χώρος και το Μουσείο της. Σελ 39.

Ακριβώς μπροστά στην λαξευμένη βαθμιδωτή εξέδρα, εξέχει από τη γη μια πέτρα ακατέργαστη. Ξεπροβάλλει στη μέση του δρόμου, κινώντας την απορία πώς βρέθηκε εκεί, πάνω στο πέραςμα.. Αυτή λοιπόν την πέτρα οι αρχαίοι θεωρούσαν πως ήταν η **αγέλαστος πέτρα** του μύθου, που πάνω της κάθισε η θεά πενθώντας το χαμό της κόρης της. Γι' αυτό και δεν την είχαν πειράξει.

Στα Ν. Δ. της εξέδρας και πάντα στα δεξιά της πομπικής οδού, σώζονται τα ελάχιστα λείψανα ενός ναού «εν παραστάσει», ρωμαϊκής εποχής, που αποκαλείται συμβατικά «ναός F» και πιθανότατα ήταν αφιερωμένος σε κάποια αυτοκράτειρα, ως ένδειξη κολακείας στους κυρίαρχους της γης. **Η ιδιαίτερη σημασία που έχει αυτός ο ναός για την ιστορία της τέχνης είναι το γεγονός ότι η πλαστική σύνθεση που διακοσμούσε το αέτωμα της πρόσοψης του ναού αποτελούσε αντίγραφο σε σμίκρυνση των γλυπτών του δυτικού αετώματος του Παρθενώνα.**

Μετά το τελευταίο τμήμα της πομπικής οδού, βρίσκεται το επίκεντρο του ελευσινιακού ιερού, στο κυριότερο κτήριο των μυστηριακών εορτών, **το Τελεστήριο, ναός μοναδικός, αφιερωμένος στη Δήμητρα.** Τα αρχιτεκτονικά λείψανα που σώζονται, ανήκουν κυρίως στο σχεδιασμό του ναού των κλασικών χρόνων, τον 4^ο αι. π. Χ. Οι ανασκαφές όμως αποκάλυψαν σε βαθύτερα στρώματα τέσσερα παλαιότερα οικοδομήματα που το πρώτο έφθανε στα Μυκηναϊκά χρόνια και είχαν τον ίδιο χαρακτήρα, άλλη μια απόδειξη της παλαιότητας αυτής της λατρείας. Το Τελεστήριο άρχισε να κατασκευάζεται τον 5^ο αι. από τον Περικλή αρχικά, με αρχιτέκτονα τον Ικτίνο και αργότερα τον Κόροιβο, τον Μεταγένη και τον Ξενοκλή.

Το τετράγωνο σχήμα του είναι αυτό που κάνει το Τελεστήριο να διαφέρει από όλους τους άλλους ναούς που έχουν επίμηκες σχήμα. Κτίστηκε σε εκείνο ακριβώς το σημείο που σύμφωνα με τον Ομηρικό Ύμνο, είχε υποδείξει η θεά στους κατοίκους της Ελευσίνας. Στον ύμνο προσδιορίζεται ακριβώς και με σαφήνεια σε ποιο σημείο θέλησε η θεά να χτιστεί ο ναός της.

Ο περίφημος πρωτοαττικός αμφορέας της Ελευσίνας που βρέθηκε σε τάφο του δυτικού νεκροταφείου (β' τέταρτο του 7^{ου} αιώνα π.Χ). Στο λαιμό εικονίζεται η σκηνή της τύφλωσης του Κύκλωπα Πολύφημου από τον Οδυσσέα και τους συντρόφους του. Στο σώμα του αγγείου εικονίζεται η σκηνή της καταδίωξης του Περσέα από τις τερατόμορφες Γοργόνες, αδερφές της αποκεφαλισμένης Μέδουσας.

«άγε μη νηόν μέγαν και βωμόν υπ' αυτώ τευχόντων πας δήμος υπαί πόλιν από τε τείχος, Καλλιχόρου καθύπερθεν, επί προύχοντι κολωνώ».⁷²

Προύχων Κολωνός, είναι η θέση που χτίστηκε ο ναός, πάνω στο φυσικό ψηλό άνδηρο, κάτω από την τότε πόλη και πάνω από το Καλλίχορο φρέαρ (Ιω. Τραυλός).

Για να γίνει το Τελεστήριο, έσκαψαν τον βραχώδη λόφο σε μεγάλο βάθος και πλάτος και έτσι σχηματίστηκε η τεράστια πλατεία που απλώνεται στην πλαγιά του λόφου. Κάτω ακριβώς από το δάπεδο του Τελεστηρίου σε πρώτη φάση υπήρξε ένα μυκηναϊκό μέγαρο που ήταν η κατοικία κάποιου μεγάλου άρχοντα από τα πανάρχαια γένη των Ευμολπίδων, που κατείχαν τα ανώτατα αξιώματα στις ιερές τελετές.

Το μέγαρο στην αρχή ήταν ένα μεγάλο δωμάτιο με ισχυρό ορθογώνιο περίβολο. Στις αρχές του 13^{ου} αι. π. Χ. τα δωμάτια μέσα στον περίβολο έγιναν τρία, και η λατρεία της Δήμητρας σε αυτή τη φάση ήταν σε περιορισμένη έκταση, έμοιαζε περισσότερο με ιδιωτικής μορφής λατρεία. Με το πέρασμα του χρόνου όμως επεκτάθηκε και έτσι, από κατοικία που ήταν αρχικά, αφιερώθηκε στη θεά και πήρε την έννοια του ναού. Αυτό λοιπόν το μυκηναϊκό μέγαρο υπήρξε ο πυρήνας που γύρω του αναπτύχθηκε το πρώτο Τελεστήριο. Στο κέντρο του είχε ένα μικρό ιδιαίτερο χώρο, **το άδυτο**. Σε αυτό φυλάσσονταν με πολύ ευλάβεια και μυστικότητα τα ιερά σύμβολα της Δήμητρας, που μόνο ο Ιεροφάντης γνώριζε, καθώς μόνο αυτός είχε το δικαίωμα να μπαίνει εκεί μέσα.

Η κατασκευή του πρώτου ναού με μεγάλη εξωτερική αυλή συμπίπτει με την 5^η Ολυμπιάδα το 760 π. Χ. Τότε έγινε και η πρώτη επίσημη ανακαίνιση του Ιερού, που αφιερώθηκε εξ ολοκλήρου στη λατρεία της θεάς, ενώ η οικογένεια των Ευμολπίδων εγκαταστάθηκε στην Ιερά οικία, στα νότια του Τελεστηρίου. Την ίδια εποχή κλείστηκε και το Ιερό σε μεγάλο περίβολο που περιέλαβε και το Πλουτώνειο και έτσι απομονώθηκε από την πόλη.

Η μεγάλη ανάπτυξη όμως του Ιερού άρχισε την εποχή του Σόλωνος, γύρω στα 600 π. Χ., τότε που ενώθηκε οριστικά η

⁷² Καντά Κ. Ο Αρχαιολογικός Χώρος και το Μουσείο του. Σελ. 46.

Ελευσίνα με το κράτος της Αθήνας και όπως πιστεύεται σήμερα, γράφτηκε και ο Ομηρικός Ύμνος. Αργότερα, στα χρόνια του Πεισίστρατου (550 – 510 π. Χ.), η λατρεία της Δήμητρας φαίνεται να παίρνει πανελλήνιες διαστάσεις και τότε κτίζεται νέος ναός, διπλάσιος σε μέγεθος από τον προηγούμενο, με ισχυρό περιβάλλον τείχος. Τότε ήταν που λαξεύτηκαν τα κλιμακωτά καθίσματα, όμοια με του θεάτρου, για να κάθονται οι μύστες. **Αυτό ήταν και το τελικό σχέδιο του Τελεστηρίου που διατηρήθηκε σε όλους τους μετέπειτα ελληνιστικούς και ρωμαϊκούς χρόνους, φθάνοντας σε χωρητικότητα 3.000 ατόμων τη ρωμαϊκή εποχή.** Σε αυτό το κτήριο ο Λυκούργος τον 4^ο αι. π. Χ., πρόσθεσε μια στοά με δώδεκα κίονες στην ανατολική πλευρά που ονομάστηκε **Φιλώνειος στοά.**

Η αρχιτεκτονική μορφή του Τελεστηρίου είχε άμεση σχέση με το είδος και τον χαρακτήρα των τελούμενων εκεί πράξεων. Η αίθουσα είχε έξι εισόδους, δύο σε κάθε πλευρά, αρκετά στενές ώστε να υπάρχει η δυνατότητα πλήρους ελέγχου των εισερχομένων και είχε επίσης οκτώ σειρές καθίσματα στις τέσσερις πλευρές. Την οροφή στήριζαν έξι σειρές έχοντας επτά κίονες η κάθε σειρά, συνολικά 42 κίονες στήριζαν το οικοδόμημα.

Το Τελεστήριο, που μάλλον δεν είχε παράθυρα, έπαιρνε αέρα από ένα άνοιγμα στο κέντρο της οροφής, **το οπαίον.** Αναμμένοι δαυλοί φαίνεται πως ενίσχυαν τον φωτισμό δημιουργώντας μια μυσταγωγική ατμόσφαιρα, όπου, μέσα από το δάσος των κιόνων, οι θεατές έκπληκτοι θα παρακολουθούσαν τους ιερείς να βγαίνουν μέσα από το **ανάκτορο** κρατώντας στα χέρια τους **τα μυστικά μέλη.** Το **ανάκτορο,** ήταν ένα μικρό, στεγασμένο οίκημα στο μέσο της αίθουσας, όπου φυλάσσονταν τα Ιερά, και κοντά του ήταν ο **θρόνος του Ιεροφάντη.**

Ό,τι μέχρι στιγμής έχει περιγραφεί, είναι ο βασικός αρχαιολογικός χώρος. Υπάρχουν και τα περιβάλλοντα τον χώρο τείχη, οι περίβολοι, οι πύργοι καθώς και διάφορα κτήρια εκτός του περιβόλου και των τειχών. Αυτός περιληπτικά είναι ο βασικός αρχαιολογικός χώρος της Ελευσίνας.

ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

Το Μουσείο βρίσκεται πάνω στη νότια πλευρά του λόφου, προς τη θάλασσα. Με την επίσκεψη σε αυτό, τελειώνει η πορεία και η έρευνα μέσα από τους αιώνες του μύθου της Δήμητρας και της Περσεφόνης και της εφαρμογής της λατρείας τους μέσα από τα Ελευσίνια Μυστήρια και κατ' επέκταση, την προσπάθεια του ανθρώπου εκείνων των χρόνων να μάθει, να γνωρίσει τον εαυτό του, να δοκιμάσει το εύρος των δυνατοτήτων του πλησιάζοντας την έννοια του θείου και μέσα από πνευματικές, διεισδυτικές έρευνες και διαδικασίες να αξιολογήσει το βαθμό ένωσης ή ταύτισης του θνητού του στοιχείου με το θείο.

Τα εκθέματα που υπάρχουν στις αίθουσες του Μουσείου είναι σημαντικότερα, προέρχονται δε από την περιοχή της αρχαίας πόλης και κυρίως από τις ανασκαφές του Ιερού. Με αυτόν τον τρόπο, ολοκληρώνεται η εικόνα αυτού του τόσο σπουδαίου θρησκευτικού κέντρου της αρχαιότητας, η περιγραφή της λατρείας και των τελετών που ελάμβαναν χώρα σε αυτό.

Οι πρώτες πέντε αίθουσες του Μουσείου χτίστηκαν το 1885 από τον αρχαιολόγο Δημ. Φίλιο και το 1936 – 39 προστέθηκε μία ακόμη αίθουσα από τον Ιωάννη Παπαδημητρίου. Σε σύνολο λοιπόν το Μουσείο αποτελείται από έξι αίθουσες.

Στον προαύλιο χώρο, εκτίθεται μία μαρμάρινη σαρκοφάγος που παριστάνει το κυνήγι Καλυδωνίου κάπρου, τα ρωμαϊκά κιονόκρανα από τα μικρά Προπύλαια καθώς και τη μαρμάρινη πλάκα με την κάθετη επιγραφή ΙΕΡΟΦΑΝΤ που βρέθηκε στο Τελεστήριο.

Από τα εκθέματα στις αίθουσες ξεχωρίζουν, τα γύψινα προπλάσματα αναπαράστασης του Ιερού που αφορούν τον 6^ο π. Χ. και τον 2^ο μ. Χ. αι., έργα του Ιω. Τραυλού, που απεικονίζουν

Χάλκινο οστεοδόχο αγγείο (κάλπης ή λέβης) από τάφο του Δυτικού νεκροταφείου. 5^{ος} αιώνας π.Χ.

με μεγάλη ακρίβεια τη διάταξη και διαμόρφωση του χώρου δια μέσου των αιώνων.

Για την αρχιτεκτονική έχουν ενδιαφέρον **τα κεραμίδια και οι πήλινες σιμές** (κυρτές καμπύλες) του Σολώνειου Τελεστηρίου, **η Καρυάτιδα** από τα Μικρά Προπύλαια και **η επιγραφή** με τη σύμβαση μεταφοράς των σπονδύλων της Στοάς του Φίλωνος από την Πεντέλη στην Ελευσίνα.

Με το μύθο συνδέεται το περίφημο γλυπτό με την «**τρέχουσα Κόρη**» που χρονολογείται γύρω στο 480 π. Χ., καθώς και το υπέροχο σύμπλεγμα που παριστάνει **τη Δήμητρα, την Κόρη και τον Πλούτωνα** (πρώτο μισό του 4^{ου} αι. π.Χ.). Ξεχωρίζει επίσης **το ανάγλυφο με τη θεά Δήμητρα, την Περσεφόνη και τον Τριπτόλεμο** (440 π.Χ.), καθώς και **το ανάγλυφο του Λακρατεΐδη**, που από μόνο του αποτελεί αντικείμενο θαυμασμού. Είναι στερεωμένο σε τοίχο της πρώτης αίθουσας του Μουσείου. Το ύψος του θεωρείται ότι φθάνει σε 1,80 μ. με πλάτος 3 μ. περίπου. Έχουν βρεθεί και ενταχθεί στο ανάγλυφο 60 τεμάχια.⁷³

Επίσης, ο μοναδικός στο είδος του, **αναθηματικός πίνακας της Νιννίου**, μιας πήλινης πλάκας του 4^{ου} αι. π.Χ., με παραστάσεις από τις ελευσινιακές εορτές.

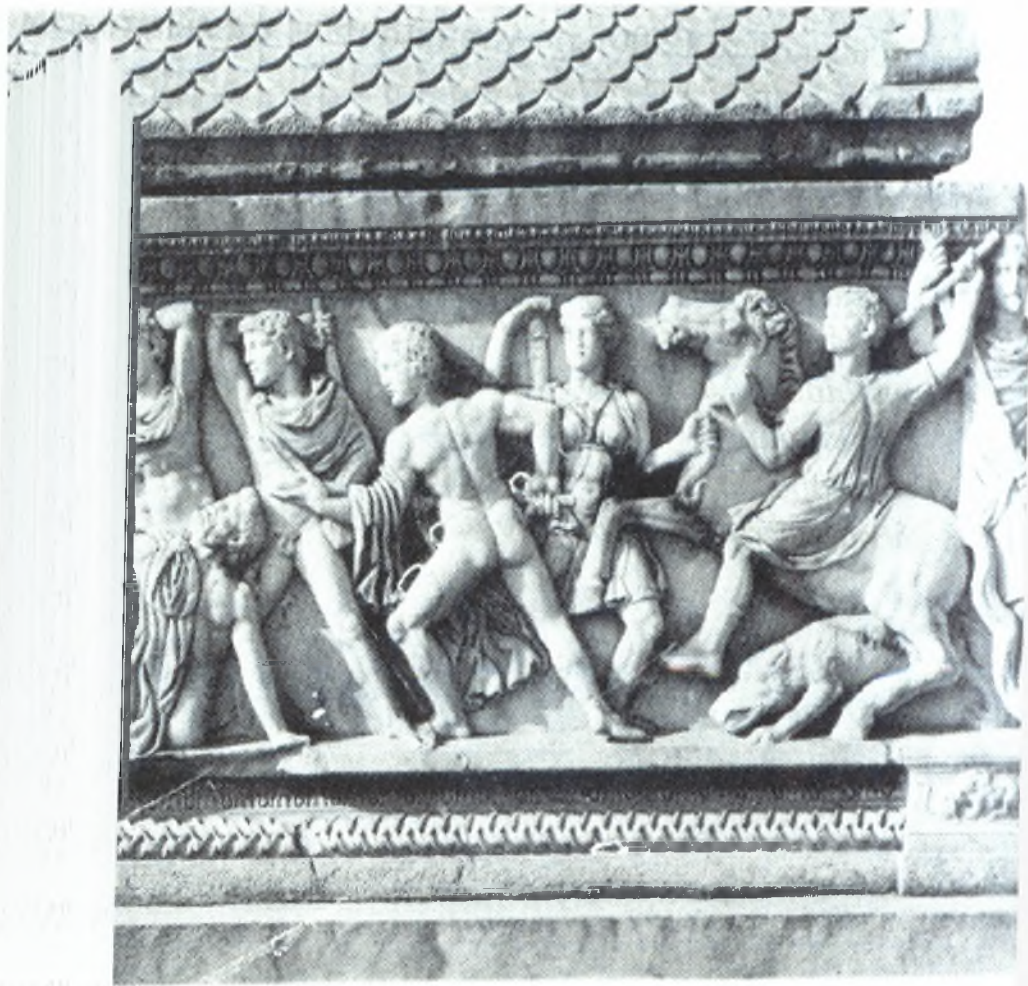
Κάποια άλλα εκθέματα που προκαλούν το ενδιαφέρον των επισκεπτών του χώρου, είναι **οι κέρνοι** καθώς και **τα αγγεία**. Μεγάλη εντύπωση επίσης προκαλεί **ο μεγάλος αμφορέας της Ελευσίνας**, εύρημα από το δυτικό νεκροταφείο του καθηγητή Μυλωνά. Πρόκειται για ένα από τα καλύτερα σωζόμενα δείγματα του πρωτοαττικού ρυθμού και χρονολογείται γύρω στα 650 π. Χ. Μέσα σε αυτόν ήταν θαμμένο ένα παιδί 10 – 12 χρόνων και η εικονογραφία του περιλαμβάνει δύο γνωστούς μύθους: **Την τύφλωση του Πολύφημου από τον Οδυσσέα και τον μύθο της Μέδουσας που αποκεφαλίζεται από τον Θησέα**.

Σε αυτό το σημείο τελειώνει το εντελώς περιληπτικά περιγραφικό τμήμα της πτυχιακής εργασίας, θεωρώντας τον ιερό χώρο που διαδραματίζονταν τα Ελευσίνια Μυστήρια

⁷³ Ηλιόπουλος Β. Ελευσίς. Το ανάγλυφο του Λακρατεΐδη. Σελ. 17. Υπ. 1. Φωκά Ι. – Βαλαβάνης Π. Αρχιτεκτονική και Πολεοδομία.

καθώς και το βαθύτερο νόημα αυτών, ατελείωτο πεδίο έρευνας και μελέτης.

Με βάση τα στοιχεία της έρευνας και της μελέτης του χώρου και των Μυστηρίων, θα προσπαθήσουμε να συνθέσουμε ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα για παιδιά των τριών τελευταίων τάξεων του δημοτικού σχολείου, ελπίζοντας, πως εφαρμόζοντας το θα ωφεληθούν από αυτό, γιατί θα πλησιάσουν και θα γνωρίσουν αυτό το τόσο σημαντικό τμήμα της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ελλάδας, που αποτελεί συνδυαστικό σημείο αναφοράς της ύλης με το πνεύμα, της συνέχειας και του άρρηκτου δεσμού του ανθρώπινου με το θείο στοιχείο.

Μαρμάρινη σαρκοφάγος από πεντελικό μάρμαρο. Βρίσκεται στην αυλή του Μουσείου και η κατασκευή της χρονολογείται στα τέλη του 2^{ου} αιώνα μ.Χ. Βρέθηκε το 1925 κοντά στη ρωμαϊκή γέφυρα του Ελευσινιακού Κηφισού, και προφανώς προέρχεται από τα ταφικά μνημεία που πλαισίωναν την Ιερά Οδό, την επισημότερη λεωφόρο της αρχαίας εποχής. Έχει δίρριχτη φολιδωτή στέγη με αετωματικές απολήξεις. Στην κύρια όψη της λάρνακας εικονίζεται μια πολυπρόσωπη σύνθεση με το κυνήγι του Καλυδωνίου κάπρου από τον Μελέαγρο και τους συντρόφους του.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

ΟΠΤΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΤΗΣ ΕΛΕΥΣΙΝΑΣ ΑΠΟ ΤΗ ΣΚΟΠΙΑ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΠΑΙΔΑΓΩΓΟΥ

**(κριτήρια επιλογής του συγκεκριμένου χώρου ως αντικείμενο
πτυχιακής εργασίας και κατάρτισης εκπαιδευτικού
προγράμματος).**

Η αίγλη, ο σεβασμός και το ηθικό δέος που περιέβαλαν την ελευσινιακή λατρεία στην αρχαιότητα, είναι κάτι που πάντα αποτελούσε πρόκληση για μένα. Τι ήταν αυτό, που έφερνε στους ανθρώπους εσωτερική γαλήνη και τους ωθούσε σε σκέψεις και πράξεις ευγενείς και ανώτερες; Και ήταν τόσο σεβάσμιο και ιερό μα και φοβερό συγχρόνως για τους μνημένους, όπου κανείς ποτέ, μέσα από το πέρασμα των αιώνων, δεν τόλμησε να το φανερώσει στο αμύητο κοινό.

Όταν σήμερα επισκεφτεί κάποιος την Ελευσίνα, βρίσκεται σε μια σύγχρονη βιομηχανική πόλη με την απαραίτητη για την εποχή μας ατμοσφαιρική ρύπανση. Κάνοντας μια βόλτα στους ρυμοτομημένους ορθά δρόμους της και μιλώντας με τους ανθρώπους, αρχίζεις και νοιώθεις πως στον τόπο μέχρι τα σήμερα, επικρατεί μια έντονη ιστορική μνήμη και φόρτιση. Ονομασίες δρόμων, σπίτια με κιονόκρανα, διάφορα κτερίσματα και φεύγουσες κόρες για διακοσμητικά στοιχεία.

Οι άνθρωποι γνωρίζουν και είναι περήφανοι για το γεγονός, πως η πόλη τους δέθηκε από τα προϊστορικά ακόμη χρόνια με τον αγαπημένο μύθο των αρχαίων, της θεάς Δήμητρας, θεάς της γεωργίας και της ευφορίας της γης και της κόρης της Περσεφόνης και πως εδώ τελούνταν τα Ελευσίνια Μυστήρια για δύο χιλιετίες που σχετίζονταν με τον κύκλο της ίδιας της ζωής και χάριζαν στους μύστες ελπίδα και μακαριότητα για να αντιμετωπίσουν το θάνατο.

Όταν επισκεφθείς τον αρχαιολογικό χώρο της Ελευσίνας, τόσο τεράστιο και επιβλητικό, και από τον ιερό λόφο επάνω, δίπλα στο παλαιό μουσείο αφήσεις το βλέμμα σου να αγκαλιάσει την γύρω περιοχή, αυτό που βλέπεις σου προκαλεί λύπη και αγανάκτηση. Σε αυτό τον ιερό χώρο, σημείο και όριο για να δει κάποιος τον κόσμο γύρω του όσο και τον εαυτό του, αφέθηκαν από το κράτος (τον κατ' εξοχή θεματοφύλακα της πολιτιστικής μας κληρονομιάς), να αναπτυχθούν οι μεγαλύτερες βιομηχανίες της Ελλάδας, με καταστροφικές συνέπειες για την περιοχή και το ιερό.

Έτσι δίπλα, κολλητά σχεδόν στα αρχαία αγάλματα στο προαύλιο χώρο του μουσείου, στα κιονόκρανα και τους αμφορείς, υψώνεται η καπνοδόχος του τσιμεντάδικου ΤΙΤΑΝ, ευτυχώς ανενεργή πλέον. Η Ελευσίνα, όσο διάσημη ήταν στην αρχαιότητα για το περίλαμπρο Ιερό της Δήμητρας και της Περσεφόνης και προ πάντων για τα Ελευσίνια Μυστήρια, άλλο τόσο γνωστή είναι σήμερα για τη ΧΑΛΙΒΟΥΡΓΙΚΗ, ΤΑ ΤΣΙΜΕΝΤΑ ΚΑΙ ΤΑ ΔΙΥΛΙΣΤΗΡΙΑ.

Ποιες ήταν λοιπόν οι σκέψεις και τα κριτήρια που με οδήγησαν στο να επιλέξω τον αρχαιολογικό χώρο της Ελευσίνας και τα Ελευσίνια Μυστήρια σαν θέμα της πτυχιακής μου εργασίας;

Αρχικά, ήταν μία ακαθόριστη παρόρμηση. Τώρα όμως, μετά από αρκετούς μήνες που έχω ασχοληθεί με το θέμα, μπορώ να συγκεκριμενοποιήσω και να τεκμηριώσω αυτή την επιλογή μου. Και αν κάποιος αναρωτηθεί, γιατί πρέπει να μάθει τις σκέψεις και τα κριτήρια που με ώθησαν στην συγκεκριμένη επιλογή, απαντώ, πως εγώ νοιώθω την ανάγκη να αναφερθώ σε αυτά, επειδή αυτοί οι λόγοι στάθηκαν η αφορμή μελετώντας, να νοιώσω το χώρο, να αγαπήσω το αντικείμενο και να θελήσω να βάλω αυτές τις σκέψεις μου στο χαρτί.

Κυρίως όμως, γιατί ένοιωσα πως τα μηνύματα που παίρνουμε από την Ελευσίνα, το μύθο της Δήμητρας και της Περσεφόνης, τα Μυστήρια της λατρείας τους, είναι μοναδικά και μας δίνουν την ευκαιρία να μεταλαμπαδεύσουμε μέσα από τη γνώση και την εμπειρία τους, εφαρμόζοντας σαν

Παιδική ταφή μέσα σε ορθογώνια πήλινη λάρνακα, τέλος του 5ου αι. π.Χ.

Μουσειοπαιδαγωγοί διάφορες ιδέες και προγράμματα, μνήμες, συναισθήματα, γνώσεις, σε νέους ανθρώπους και όχι μόνο.

Μια άλλη σημαντική παράμετρος που βάρυνε στην επιλογή μου ήταν το γεγονός, πως μένοντας όντας στην ευρύτερη δυτική Αττική, θέλησα να διαλέξω θέμα που να αγγίζει τον συγκεκριμένο χώρο. Θέλησα δηλαδή να μείνω στα **χωρικά μου ύδατα** και να κάνω κάτι μέσα σε αυτά και για αυτά. Και αυτό, αρχικά σαν ιδέα εμπνεόμενη από, ομολογώ τοπικιστικό πνεύμα, λόγω της εγκατάλειψης και υποβάθμισης της περιοχής σε σχέση με άλλες περιοχές του λεκανοπεδίου.

Η ιδέα αυτή, έδωσε στο μυαλό μου όταν επισκέφτηκα το χώρο, όχι όπως όσες φορές έτυχε να πάω στο παρελθόν σαν ένα απλό πέρασμα, αλλά με συγκεκριμένο στόχο. Σε αυτή μου την απόφαση, συνετέλεσε σημαντικά η ευγενική προτροπή και αμέριστη βοήθεια της επιμελήτριας του χώρου, κυρίας Καλλιόπης Παπαγγελή, την οποία και ευχαριστώ από βάθους καρδιάς.

Η σπουδαιότητα του Ιερού με ό,τι αυτό αντιπροσωπεύει και η υποβάθμιση της περιοχής ήταν λοιπόν οι βασικοί λόγοι που με ώθησαν να επιλέξω το θέμα ως αντικείμενο πτυχιακής εργασίας.

Σαν Μουσειοπαιδαγωγός θεωρώ πως έχω μπροστά μου ευρύτατο πεδίο ενέργειας, λαμβανομένου υπ' όψη, τη σύνδεση της μουσειοπαιδαγωγικής επιστήμης με τις βασικές αναζητήσεις της σύγχρονης παιδαγωγικής που επαναπροσδιορίζουν τις γενικές αρχές, τον προσανατολισμό και τους στόχους της εκπαίδευσης, τις διδακτικές μεθόδους και τις τεχνικές αξιολόγησης, με βάση τα πορίσματα της παιδαγωγικής έρευνας, της ψυχολογίας, της κοινωνιολογίας, της θεωρίας της επικοινωνίας και της ερμηνείας.

Η μουσειοπαιδαγωγική πλέον, είναι γενικά αποδεκτό πως συνδέεται ουσιαστικά με τα σχολικά προγράμματα όλων των βαθμίδων εκπαίδευσης, προσφέροντας, παράλληλα με τα άμεσα θετικά αποτελέσματα που μπορεί να έχει η προσφορά της στην καλλιέργεια ευρύτερης παιδείας, και έμμεση βοήθεια και συμβολή στον εκσυγχρονισμό της διδακτικής μεθοδολογίας των σχολικών μαθημάτων γιατί, μεταξύ των άλλων προτείνει και διευκολύνει νέες διδακτικές μεθόδους και μέσα.

Έτσι, μπορεί να προσεγγίσει και να εμπλουτίσει με νέου τύπου γνώσεις τους νέους, βοηθώντας στο σχηματισμό της προσωπικότητας και της οπτικής τους θεώρησης για τον κόσμο.

Εκτός από τα νέα παιδιά όμως στα σχολεία, ο Μουσειοπαιδαγωγός, μπορεί να βοηθήσει και άτομα ή κοινωνικές ομάδες όλων των ηλικιών, καταρτίζοντας ανάλογα προγράμματα, και παρέχοντας τους τις ευκαιρίες να εμπλουτίσουν τις γνώσεις τους σχετικά με τον πολιτισμό και ουσιαστικά, να αναθεωρήσουν μέσα από αυτές, ευρύτερες ατομικές και κοινωνικές αντιλήψεις για την ανθρωπότητα, το κοινωνικό, πολιτισμικό και φυσικό της περιβάλλον.

Έχοντας κατά νου τα προαναφερθέντα και άλλα πολλά που έχω διδαχθεί από τους δασκάλους μου τα χρόνια των σπουδών μου, πήρα την απόφαση να ασχοληθώ με το Ελευσίνιο Ιερό και όποιες γνώσεις πηγάζουν μέσα από τους αιώνες από αυτό, επιχειρώντας, μέσα από απλά, εκπαιδευτικά προγράμματα, να φέρω κοντά στο χώρο, με ουσιαστικό όμως τρόπο, όσο περισσότερους νέους και όχι μόνο, ανθρώπους μπορώ.

Προτού κλείσω τον επίλογο της εργασίας μου, θα ήθελα να σταθώ και σε μία άλλη παράμετρο του θέματος: **Πολιτισμός ή Πολιτιστική κληρονομιά.** Στο γεγονός, πως αφού είναι γενικά παραδεκτή η συμβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς στη μάθηση και πνευματική καλλιέργεια του ατόμου, πρέπει οι ίδιοι οι άνθρωποι που συνειδητά έχουν κατανοήσει τη σπουδαιότητα του ρόλου της, να μεριμνήσουν και για τη διάσωση της.

Πρέπει αρχικά, να υποχρεώσουν με τα μέσα που διαθέτει ο καθένας (π. χ. με την ψήφο του ίσως, απαξιώνοντας αυτούς που αδιαφορούν), την πολιτεία να πάρει τα σωστά μέτρα προστασίας και να διαθέσει τα απαραίτητα κονδύλια για την επιχορήγηση του πολιτισμού και της προστασίας των μνημείων του, καθώς και για την στελέχωση του χώρου με το κατάλληλα εκπαιδευμένο, ανθρώπινο δυναμικό.

Εκτός από αυτό όμως θα σταθώ και στο εξής. Όλοι ξέρουμε πως η Ελλάδα είναι γεμάτη από μνημεία. Όπου κι αν γυρίσουμε να κοιτάξουμε, το μάτι μας θα σταθεί σε κάτι που έχει πάνω του γραμμένο ένα κομμάτι της ιστορίας ή της προϊστορίας μας. Και

κάθε λίγο μαθεύεται πως κάποιο από αυτά τα μνημεία καταστρέφεται είτε αθέλητα, είτε, ακόμα χειρότερα, ηθελημένα.

Μήπως λοιπόν ήρθε η ώρα να πάρουν οι πολίτες στα χέρια τους την πολιτιστική τους κληρονομιά όπου καταρρέει και να τη διασώσουν;

Αυτοί που ξέρουν και αναγνωρίζουν πως ακρογωνιαίος λίθος του παγκόσμιου πολιτισμού είναι οι πολιτιστικές ρίζες που χάνονται στα βάθη του χρόνου, αυτοί πρέπει να ενεργήσουν ανάλογα. Να συστήσουν συλλόγους διάσωσης μνημείων, να υιοθετήσουν μνημεία, να μεταδώσουν ό,τι ξέρουν με όποιο τρόπο κρίνει ο καθένας από αυτούς σε άλλους συνανθρώπους τους αυτές τις γνώσεις, την αγάπη και το μεράκι για τον πολιτισμό και τα μνημεία του.

Έτσι και εγώ, θα προσπαθήσω να προωθήσω και να μοιραστώ αυτές τις σκέψεις μου με άλλους ανθρώπους και μέσα από το πλαίσιο της πτυχιακής μου εργασίας, καταρτίζω το εκπαιδευτικό πρόγραμμα:

ΕΛΕΥΣΙΝΑ

«Το Ιερό της θεάς Δήμητρας στην Ελευσίνα»

(Το Χθες, το Σήμερα, το Αύριο)

με στόχο τα παιδιά να μάθουν, να αγαπήσουν, να θελήσουν να επισκεφθούν και άλλες φορές το χώρο, να παρακινηθούν να γνωρίσουν και άλλους πολιτιστικούς φορείς και χώρους και γιατί όχι, να υιοθετήσουν και αυτά κάποιον από αυτούς.

Αναθηματικά ανάγλυφα του τύπου των ηρωικών αναγλύφων (Νεκρόδειπνα), 4ος αι. π.Χ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Άλκηστις, (1998), Το Βιβλίο της Δραματοποίησης, Αθήνα, Εκδ., Ελληνικά Γράμματα.
2. Άλκηστις, (1999), Η Δραματοποίηση για παιδιά, Αθήνα, Εκδ., Ελληνικά Γράμματα.
3. Γουδής Δ., (1935), Τα Μνημεία της Ελευσίνας, Αθήνα, Εκδ., Δημιουργία.
4. Ελληνική Μυθολογία, Τόμος Β΄., Οι Θεοί, (1986), Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών.
5. Ηλιόπουλος Β., (2000), Ελευσίς «Το ανάγλυφο του Λακρατεΐδη», Αθήνα, Εκδ., Έλλην.
6. Καντά Κ., (1993), Ελευσίνα - Ο αρχαιολογικός χώρος και το μουσείο της – Μυθολογία – Μυστήρια - Ιστορία, Αθήνα, Εκδ., Καρδαμίτσα.
7. Κοντογιάννη Α., (1995), Μουσεία και Σχολεία, Δεινόσαυροι και Αγγεία, Αθήνα, Εκδ., Ελληνικά Γράμματα.
8. Κοντογιάννη Α., (2000), Η Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση, Αθήνα, Εκδ., Ελληνικά Γράμματα.
9. Κουβέλη Α., (2000), Η σχέση των μαθητών με το Μουσείο, Αθήνα, Εκδ., Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.
10. Νάκου Ειρ., (2001), Μουσεία: Εμείς, τα Πράγματα και ο Πολιτισμός, Αθήνα, Εκδ., Νήσος.
11. Παπαγγελή Κ., (2002), Ελευσίνα, Ο Αρχαιολογικός Χώρος και το Μουσείο, Αθήνα, Όμιλος Λάτση.
12. Σκαλτσά Μ., (1999), Για τη Μουσειολογία και τον Πολιτισμό, Θεσσαλονίκη, Εκδ., Εντευκτηρίου.
13. Σταυρίδου Ε., (2000), Συνεργατική Μάθηση στις Φυσικές Επιστήμες, Βόλος, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.
14. Στουραΐτης Γ., (1994), Ελευσίνα Μυστήρια, Αθήνα, Εκδ., Ίαμος.
15. Τσιλιμένη Τ., (2001), Μυθοπλασία Μικρών Ιστοριών –
- Δημιουργική Γραφή, Βόλος, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.
16. Foucart Paul, (2000), Τα Ελευσίνα Μυστήρια, Μετάφραση

Παπαθανασοπούλου Δ., Αθήνα, Εκδ., Ενάλιος.

17. Φωκά Ι., Βαλαβάνης Π., (1994), Περίπατοι στην Αθήνα και στην Αττική, Τόποι – Θεοί – Μνημεία, Αθήνα, Εκδ., Κέδρος.
18. Φωκά Ι., Βαλαβάνης Π., (1990), Τα Αγγεία και ο Κόσμος τους, Αθήνα, Εκδ., Κέδρος.
19. Φωκά Ι., Βαλαβάνης Π., (1992), Αρχιτεκτονική και Πολεοδομία, Αθήνα, Εκδ., Κέδρος.

ΣΠΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ ΗΛΙΑΣ
Φοιτητής επί πτυχίω Μουσειοπαιδαγωγικής Εκπαίδευσης

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΕΛΕΥΣΙΝΑ

«Το Ιερό της θεάς Δήμητρας στην Ελευσίνα»

(Το Χθες, το Σήμερα, το Αύριο)

ΔΟΜΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ
ΑΘΗΝΑ 2004

ΔΟΜΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

1. Τίτλος Εκπαιδευτικού Προγράμματος:

Το πρόγραμμα έχει ως θέμα του τον αρχαιολογικό χώρο της Ελευσίνας, που αποτελεί το Ιερό της θεάς Δήμητρας και της κόρης της Περσεφόνης, το μύθο, τη λατρεία, τον πνευματικό εξαγνισμό και την ψυχική ανάταση των ανθρώπων μέσω των Ελευσίνιων Μυστηρίων. Η επωνυμία του είναι:

ΕΛΕΥΣΙΝΑ

«Το Ιερό της θεάς Δήμητρας στην Ελευσίνα»

(Το Χθες, το Σήμερα, το Αύριο)

2. Δείγμα ομάδας εργασίας:

Το πρόγραμμα απευθύνεται σε παιδιά ηλικίας των τριών τελευταίων τάξεων του δημοτικού σχολείου. Προτεινόμενος αριθμός συμμετεχόντων ατόμων, είκοσι παιδιά σε κάθε εφαρμογή του προγράμματος. Σκοπός της συγκεκριμένης πρότασης είναι, η όσο το δυνατόν καλύτερη εμπέδωση των γνώσεων που προσφέρει το πρόγραμμα και η αύξηση των δυνατοτήτων ανάπτυξης πρωτοβουλιών κατά την εκτέλεση του από τα παιδιά.

3. Χρονική διάρκεια εφαρμογής Προγράμματος:

Προκαταρκτική επίσκεψη του μουσειοπαιδαγωγού στο σχολείο, 1 – 1,30 ώρα.

Επίσκεψη της σχολικής ομάδας στον αρχαιολογικό χώρο και το Μουσείο, 2 – 2,30 ώρες.

4. Επισκέψιμο ωράριο Εκπαιδευτικού Προγράμματος:

(ποιες ημέρες, ώρες και μήνες του έτους εφαρμόζεται το πρόγραμμα).

Προαύλιος χώρος Αρχαιολογικού Μουσείου Ελευσίνας

Για παράδειγμα, μπορούμε να πούμε, πως το πρόγραμμα εφαρμόζεται στον αρχαιολογικό χώρο Δευτέρα, Τετάρτη, Παρασκευή 9,30 – 12 το πρωί, την περίοδο από Οκτώβριο έως και Μάιο, για μαθητές της τετάρτης, πέμπτης και έκτης τάξης του Δημοτικού σχολείου.

5. Μεθοδολογία:

Βασιζόμενος στις τρεις, βασικές μορφές τυπικής ταξινόμησης μουσειοπαιδαγωγικής μετάδοσης γνώσεων, σύμφωνα με τον Rohmeder,¹

- **Επικοινωνιακή μορφή** μετάδοσης, υπό την έννοια ποικίλου υλικού που συνοδεύει το πρόγραμμα.

- **Διδακτική μορφή** μετάδοσης, υπό την έννοια οργάνωσης και επεξήγησης του ιστορικού υλικού του προγράμματος ανάλογα με τα ενδιαφέροντα των επισκεπτών.

- **Προσωπική μορφή** μετάδοσης, υπό την έννοια της προσωπικής επαφής του μουσειοπαιδαγωγού με την ομάδα των παιδιών, μέσω δραστηριοτήτων (ξεναγήσεων, σεμιναρίων, παιχνιδιών ή διδακτικών παρουσιάσεων),

κατήρτισα την μεθοδολογία του προγράμματος που αποτελείται από.

α. Προσωπική επαφή του μουσειοπαιδαγωγού με τα παιδιά και τον υπεύθυνο της τάξης.

β. Συγκέντρωση εποπτικού υλικού (διαφάνειες, slides, power point, video, φωτογραφίες κ.α.), και απόδοση του στην τάξη.

γ. Ελεύθερη συζήτηση στο σχολείο με τα παιδιά με κατάθεση των γνώσεων, γνώμων και απόψεων τους, ενθαρρύνοντας τα, να ενεργήσουν, αναλαμβάνοντας πρωτοβουλίες π.χ.(έρευνα συλλογής στοιχείων για το αντικείμενο του προγράμματος, υλοποίηση δραστηριοτήτων σχετικές με το θέμα κ.α.).

δ. Προτεινόμενες δραστηριότητες με ελεύθερη επιλογή των παιδιών, για την υλοποίηση τους (δραματοποίηση, ζωγραφική, γλυπτική, μουσική, χορό, τραγούδι κ.α.).

¹ Κουβέλη Αναστασία. Η σχέση των μαθητών με το Μουσείο. (2000). Σελ. 31.

Ιερό της Αφροδίτης στο Δαφνί. Κόγχες λαξευμένες στο φυσικό βράχο για τη τοποθέτηση αναθημάτων από τους πιστούς.

ε. Αξιολόγηση: Το βιβλίο του δασκάλου.

Περιέχει περιληπτικά, ιστορικά στοιχεία για τον μύθο της Δήμητρας και της Περσεφόνης, τα Ελευσίνια Μυστήρια και την λατρεία τους, τον αρχαιολογικό χώρο και τα εκθέματα του μουσείου.

Δίδεται στον δάσκαλο, με σκοπό να του παράσχει με συνοπτικό τρόπο τη σωστή πληροφόρηση για το θέμα που πραγματεύεται το εκπαιδευτικό πρόγραμμα, την οποία εκείνος με την σειρά του θα μεταφέρει με τον τρόπο που μόνο ένας δάσκαλος γνωρίζει στους μαθητές του.

Επίσης, στο βιβλίο του δασκάλου προτείνονται από το μουσειοπαιδαγωγό διάφορες δραστηριότητες που μπορούν να υλοποιήσουν τα παιδιά χρησιμοποιώντας τις γνώσεις και την φαντασία τους πριν, κατά την διάρκεια και μετά την επίσκεψη τους στον αρχαιολογικό χώρο και το μουσείο.

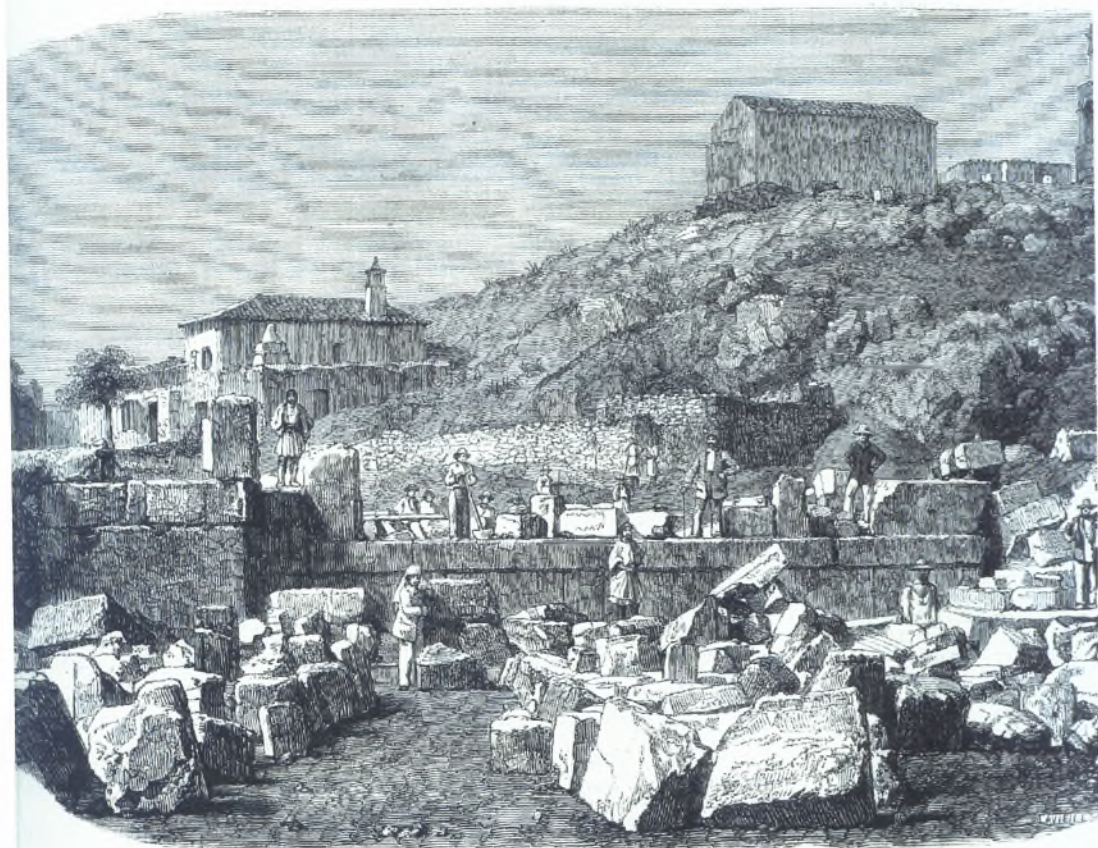
Το βιβλίο του μαθητή.

Πρόκειται για ένα βιβλίο εργασίας, που εμπεριέχει απλές προτάσεις δραστηριοτήτων του μουσειοπαιδαγωγού προς τα παιδιά. Στόχος του βιβλίου είναι, τα παιδιά, μέσω αυτών των προτάσεων και υπό τη μορφή παιχνιδιού να μάθουν, να εμπεδώσουν και να διατηρήσουν γνώσεις για τον αρχαιολογικό χώρο της Ελευσίνας και την ιστορία του. Επίσης να καταλάβουν, πως μπορούν να κάνουν «διάλογο» με τα αρχαία έργα τέχνης και μέσω αυτού του «διαλόγου» να κατανοήσουν πως ζούσαν οι άνθρωποι τους αρχαίους εκείνους χρόνους.

Φυλλάδιο εργασίας.

Δίνεται στα παιδιά από τον μουσειοπαιδαγωγό, μετά το πέρας της επίσκεψης τους στον αρχαιολογικό χώρο και το μουσείο, με σκοπό να το συμπληρώσουν και να του το παραδώσουν συμπληρωμένο. Περιέχει και αυτό κάποιες δραστηριότητες υπό μορφή παιχνιδιού.

Σκοπός της μελέτης του συμπληρωμένου από τα παιδιά φυλλαδίου εργασίας, είναι η εξαγωγή συμπερασμάτων για το κατά πόσο τα παιδιά μπόρεσαν να κατανοήσουν και να αφομοιώσουν γνώσεις που αφορούν τον χώρο και την ιστορία του. Από αυτά τα συμπεράσματα θα προκύψει αξιολόγηση και όπου χρειάζεται βελτίωση του εκπαιδευτικού προγράμματος.

*Άποψη των ανασκαφών του *François Lenormant* στην *Ελευσίνα*,
χαλκογραφία του 19ου αι.*

6. Στόχοι προγράμματος:

Αναγνωρίζοντας ως αντικείμενο της μουσειοπαιδαγωγικής εκπαίδευσης, την επιστημονική διερεύνηση και βελτίωση των όρων γόνιμης αξιοποίησης των μουσείων και ευρύτερα του υλικού πολιτισμού προς όφελος της κοινωνίας² και ως σκοπό, τη διαμόρφωση ενός επιστημονικού πλαισίου αρχών και προβληματισμού, με βάση το οποίο μπορεί να σχεδιάζεται και να ασκείται γόνιμη και κριτική εκπαιδευτική πολιτική σε μουσεία αλλά και στο ευρύτερο πολιτισμικό, κοινωνικό και φυσικό περιβάλλον, προς όφελος όλων των κοινωνικών ομάδων και ιδιαίτερα των νέων³, θέτουμε τους εξής βασικούς σκοπούς του προγράμματος.

α) Η εξοικείωση και ευαισθητοποίηση της ομάδας των παιδιών με τον αρχαιολογικό χώρο και την ιστορία του, με ανάλογο εποπτικό και διδακτικό υλικό.

β) Η κατανόηση από τα παιδιά της διαχρονικότητας της ανθρώπινης δημιουργίας, των νόμων και της εξέλιξης της φύσης.

γ) Η συνειδητοποίηση της ιστορικής πραγματικότητας μέσα από το μύθο, τη φαντασία και το όνειρο, στηριζόμενη σε τεκμηριωμένες πηγές.

δ) Η προσέγγιση των παιδιών και η άμεση επαφή τους με την πολιτιστική κληρονομιά του τόπου μας. Η γνωριμία των τρόπων και των μεθόδων που χρησιμοποιούνται για τη μετάδοση γνώσεων και εικόνων από την αρχαία εποχή, η σύνδεση του παρελθόντος με το παρόν, καθώς και η θετική συμβολή τους στη διαμόρφωση του χαρακτήρα των παιδιών.

ε) Η γνώση των ορίων ως προς τη στάση ζωής που θα αναπτύξουν τα παιδιά στο μέλλον σε σχέση με τις γνώσεις που έλαβαν.

² Ειρήνη Νάκου. Μουσεία: Εμείς, τα Πράγματα και ο Πολιτισμός. (2001). σελ. 177.

³ Ειρήνη Νάκου. Μουσεία: Εμείς, τα Πράγματα και ο Πολιτισμός. (2001). σελ178.

ENCEINTE SACRÉE DE DÉMÈTER A ELEUSIS
relevés et restauration de Blavette 1884

Φανταστική αποκατάσταση της πρόσοψης του Τελεστηρίου,
χαρακτικό του 1884.

Το πρόγραμμα και η στοχοθεσία του στηρίζονται:

1. Το παιδαγωγικό υπόβαθρο των σκοπών του προγράμματος έχει επηρεαστεί ιδιαίτερα από τον **J. Bruner** (1960), ο οποίος, μεταξύ άλλων έχει υποστηρίξει ότι οποιοδήποτε θέμα μπορεί να διδαχτεί ικανοποιητικά σε παιδιά κάθε ηλικίας και κάθε επιπέδου ανάπτυξης, αν η διδακτική μέθοδος προσαρμόζει τις επιστημονικές διαστάσεις και απαιτήσεις του θέματος, στις δυνατότητες των παιδιών και στις αντίστοιχες απαιτήσεις της μαθησιακής διαδικασίας.⁴

2. Στην επιτυχή εφαρμογή του προγράμματος συνετέλεσε επίσης η μελέτη του βιβλίου «**η δραματική τέχνη στην εκπαίδευση**» της **Άλκιστης Κοντογιάννη**. Η δόμηση και εφαρμογή του εκπαιδευτικού προγράμματος στηρίχτηκε με επιτυχία στην άρρηκτη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στο νοητικό και τον αισθητικό τομέα. Το αναφέρει στο βραβευμένο βιβλίο του «**The rationality of feelings**»⁵ ο **D. Best**.

3. Στη δόμηση του εκπαιδευτικού προγράμματος συνετέλεσαν αποτελεσματικά και οι απόψεις των **G. Bruner** και **L. Arnaud Peid**⁶ που επισημαίνουν μία άλλου είδους γνώση, την «**αισθητική γνώση**», που βασίζεται στην αισθητηριακή εμπειρία. Η γνώση αυτή σχετίζεται με την προσωπική φύση του καθενός και προσφέρει εννοιακή γνώση, καθώς επίσης δυνατότητες για κατανόηση και αξιολόγηση της θέσης που έχει ο καθένας στον κόσμο.

Σύμφωνα με την άποψη αυτή, φροντίσαμε το μουσειοπαιδαγωγικό πρόγραμμα, να δομηθεί με τεκμηριωμένα ιστορικά, και να αναπτυχθεί με απλό, ευχάριστο και κατανοητό τρόπο για να προκαλέσει το ενδιαφέρον των παιδιών, να διαπαιδαγωγήσει, να ευχαριστήσει και παράλληλα να κατακτήσουν διεπιστημονικά (διαθεματικά) γνώσεις.

⁴ Ειρήνη Νάκου. Μουσεία. Εμείς , Τα πράγματα και ο Πολιτισμός. σμ.22. J. Bruner (1960. 33). «Κάθε θέμα μπορεί να διδαχθεί ικανοποιητικά με κάποια τίμια διανοητική μορφή σε κάθε παιδί, σε κάθε στάδιο ανάπτυξης».

⁵ Άλκηστις. Η δραματική τέχνη στην εκπαίδευση. (2000). Σελ. 22. υποσημ. 6.

⁶ Άλκηστις. Η δραματική τέχνη στην εκπαίδευση. (2000). Σελ. 22. υποσημ. 7,8.

**Μαρμάρινη προτομή του αυτοκράτορα Μάρκου Αυρηλίου από το
αέτωμα των Μεγάλων Προπυλαίων.**

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Πρώτη Φάση: Προετοιμασία εφαρμογής προγράμματος.

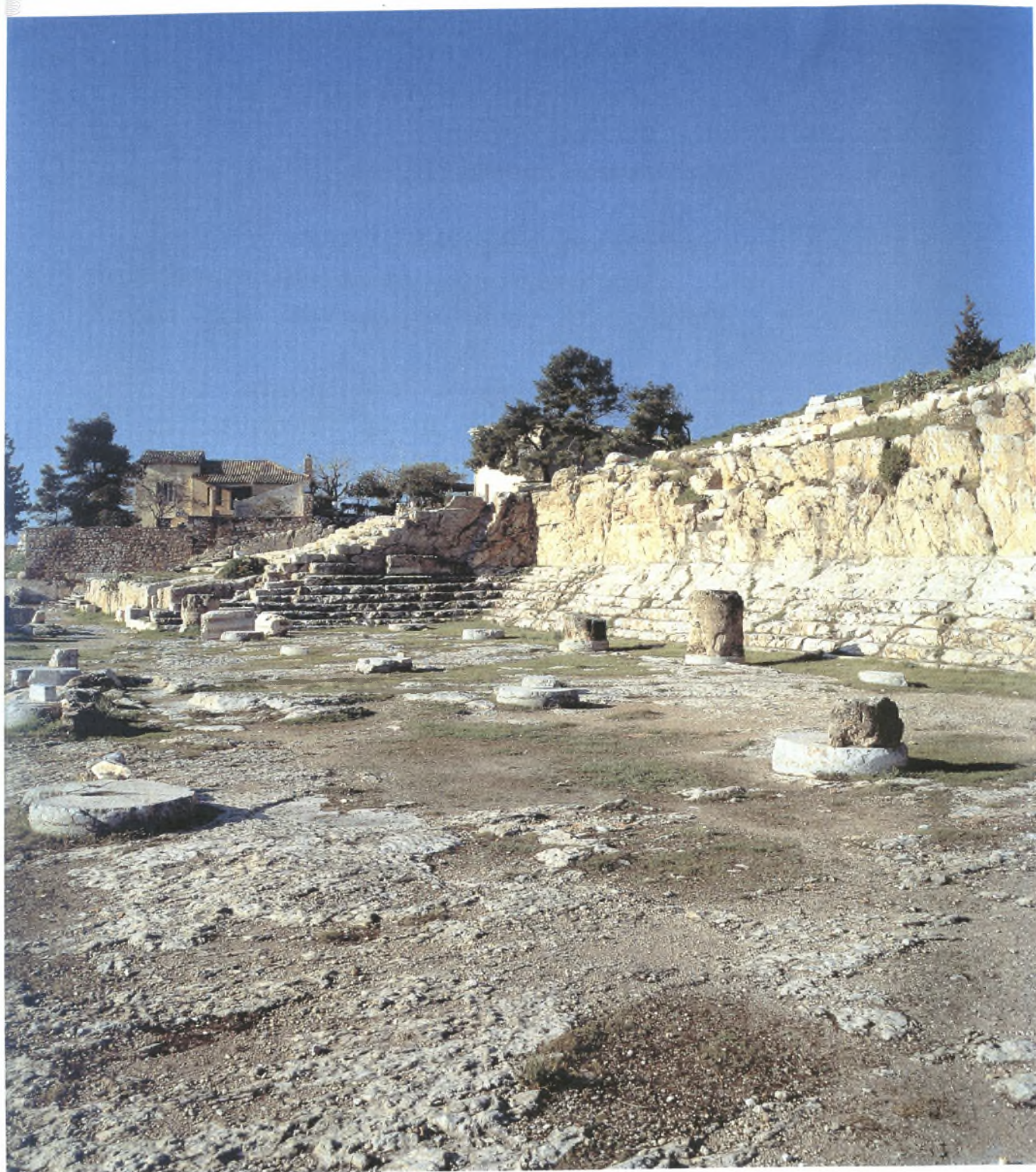
1.Επαφή με το σχολείο και το δάσκαλο. Συμφωνία για την εφαρμογή του συγκεκριμένου μουσειοπαιδαγωγικού προγράμματος, μεταξύ του μουσειοπαιδαγωγού και της διεύθυνσης του σχολείου.

2. Επίσκεψη του μουσειοπαιδαγωγού στο σχολείο.

α) Πρώτη συζήτηση και επαφή με τα παιδιά, με την παρουσία και συμμετοχή του εκπαιδευτικού της τάξης. Βιντεοσκόπηση ή μαγνητοσκόπηση της συζήτησης με κριτήριο, το επίπεδο γνώσεων, αντιδράσεων, και εν γένει συμπεριφοράς των παιδιών. Τα ανωτέρω θα αποτελέσουν άξονα για την οριστική διαμόρφωση του προγράμματος.

β) Χρήση εποπτικού υλικού. Προβολή διαφανειών ή slides, ή power point, ή βιντεοταινίας, για μια πρώτη οπτική επαφή των παιδιών με τον αρχαιολογικό χώρο και τα εκθέματα του Μουσείου. Κατά τη διάρκεια της προβολής, τα παιδιά παροτρύνονται να συμμετέχουν σε συζήτηση με θέμα το προβαλλόμενο υλικό (γνώμες, γνώσεις, προτάσεις, κρίσεις, επικρίσεις).

3. Το βιβλίο του δασκάλου. Παραδίδεται στον εκπαιδευτικό της τάξης. Περιέχει αναφορά στον μύθο της Δήμητρας και της Περσεφόνης, στη λατρεία των Μυστηρίων, στην ιστορία της πόλης της Ελευσίνας, κάνει μια σύντομη ιστορική επισκόπηση των ανασκαφών του χώρου, αναφέρεται στα μνημεία και το Μουσείο. Στο βιβλίο αυτό επίσης, αναφέρονται οι δραστηριότητες που προτείνονται από τον μουσειοπαιδαγωγό και θα υλοποιηθούν από τα παιδιά πριν, κατά την διάρκεια και μετά την επίσκεψη στον αρχαιολογικό χώρο.

Η δεξιά πλευρά του Τελεστηρίου όπως είναι σήμερα.

Δεύτερη φάση : Κυρίως πρόγραμμα.

Ξενάγηση στον αρχαιολογικό χώρο και το Μουσείο των παιδιών, με εστίαση σε προεπιλεγμένα σημεία και εκθέματα.

Την προκαθορισμένη ημέρα και ώρα, γίνεται η επίσκεψη των παιδιών στον χώρο. Ο μουσειοπαιδαγωγός περιμένει τα παιδιά και τον συνοδό εκπαιδευτικό στην είσοδο του χώρου, τα καλωσορίζει και όλοι μαζί περιηγούνται το χώρο βάσει του προγράμματος.

ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΕΠΙΣΚΕΨΗΣ

1. Ξενάγηση:

Σε κάθε προεπιλεγμένο σημείο του αρχαιολογικού χώρου και του Μουσείου και σύμφωνα με το βιβλίο του δασκάλου που δίνεται στην πρώτη φάση – επίσκεψη γνωριμίας στο σχολείο , τα παιδιά έχουν προετοιμαστεί και αναλαμβάνουν χωρισμένα σε ομάδες την ξενάγηση.

Ο μουσειοπαιδαγωγός και ο δάσκαλος παρακολουθούν και αν χρειαστεί επεμβαίνουν διακριτικά για να προσθέσουν ή να διορθώσουν κάτι, κυρίως μέσω ερωτήσεων. Τα προεπιλεγμένα σημεία για τα οποία εισηγούνται οι ομάδες των παιδιών είναι τα εξής:

α) Ιερά οδός – Ρωμαϊκή αυλή – Καλλίχορον φρέαρ – Εσχάρα.

β) Μεγάλα Προπύλαια – Υδραγωγείο - Πλουτώνειο.

γ) Μικρά Προπύλαια – Σικοί – Πομπική Οδός – Αγέλαστος Πέτρα.

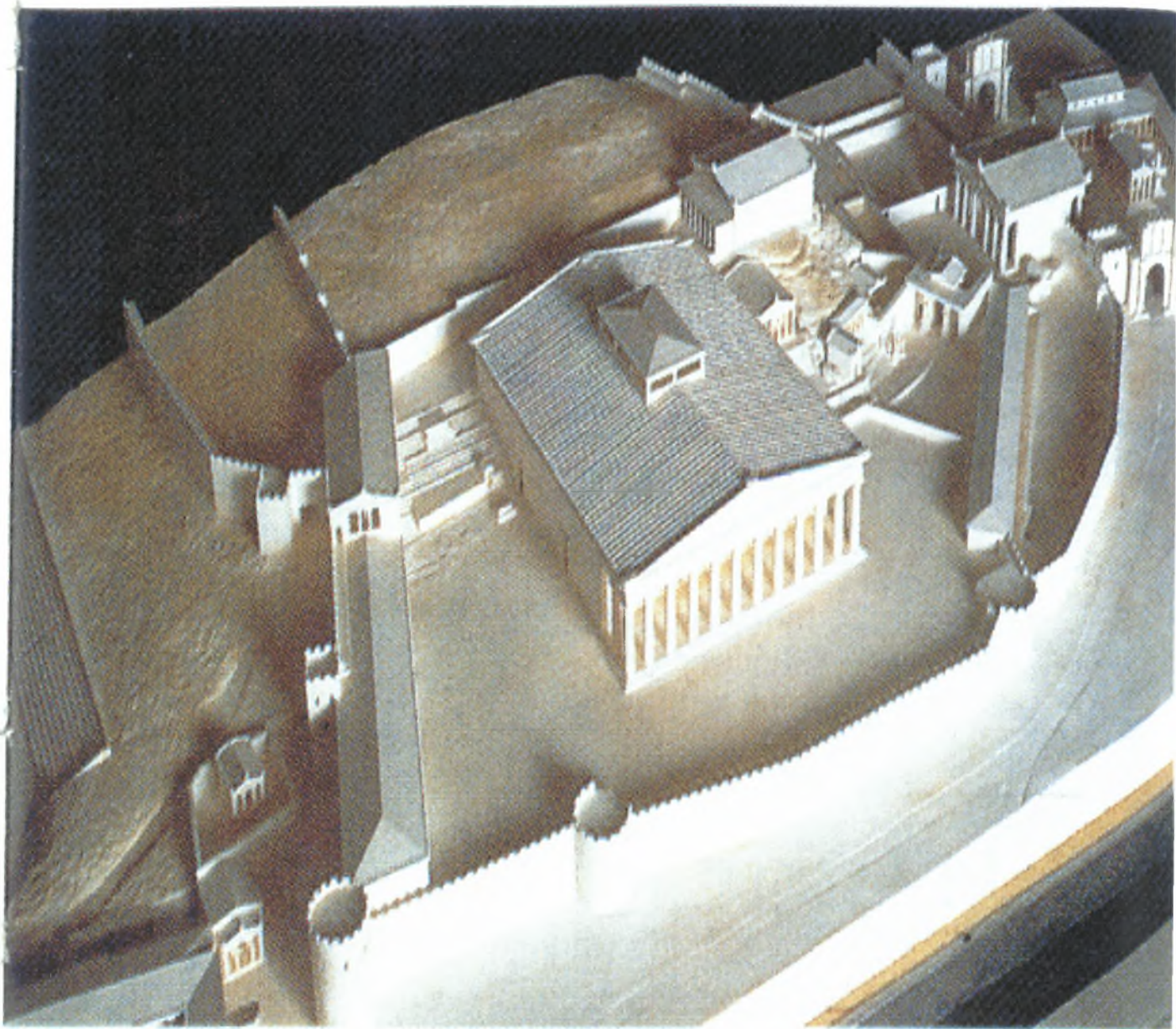
δ) Τελεστήριο – Φιλώνειος Στοά – Διατειχισμός.

ε) Προαύλιος χώρος Μουσείου – Α. Β. Γ. αίθουσες Μουσείου.

στ) Ε. ΣΤ. Ζ. αίθουσες Μουσείου.

2. Μιμική με θέματα:

Τα παιδιά, στο χώρο του Τελεστηρίου, χωρισμένα σε

**Αναπαράσταση με γύψινη μακέτα από τον αρχιτέκτονα-αρχαιολόγο
Ιωάννη Τραυλό ολόκληρου του ιερού κατά τα ρωμαϊκά
αυτοκρατορικά χρόνια.**

ομάδες, οδηγούνται σε αναπαράσταση επεισοδίων του μύθου.

α) Η αρπαγή της Περσεφόνης.

β) Ο Πλούτωνας δίνει το ρόδι στην Περσεφόνη.

γ) Η προσπάθεια της θεάς Δήμητρας να κάνει αθάνατο τον Δημοφώντα και η επέμβαση της Μετάνειρας.

δ) Υποδοχή της Περσεφόνης από τη Δήμητρα την ώρα της επιστροφής από τον Άδη με συνοδεία αρχαίου χορού.

3. Το παιχνίδι του κρυμμένου θησαυρού:

Στα παιδιά, μοιράζονται από το μουσειοπαιδαγωγό καρτελάκια, που το καθ' ένα απεικονίζει ένα σημείο του χώρου ή ένα έκθεμα. Στην πίσω όψη, αναγράφονται επιγραμματικά πληροφορίες για το εικονιζόμενο. Τα παιδιά, κάθονται σε κύκλο και με τη σειρά του το κάθε ένα σηκώνεται, δείχνει την καρτέλα του και διαβάζει τις πληροφορίες από το πίσω μέρος της. Όποια παιδιά θυμούνται που βρίσκεται αυτό που απεικονίζεται στο καρτελάκι, κερδίζουν και παίρνουν ένα πόντο. Στο τέλος του παιχνιδιού, όποιο παιδί συγκεντρώσει τους περισσότερους πόντους, είναι ο νικητής.

4. Το βιβλίο του μαθητή:

Βιβλίο εργασίας με προτάσεις απλές, που σκοπό έχουν μέσω εικόνων και προτεινόμενων δραστηριοτήτων την εμπέδωση των γνώσεων, τη διατήρηση της επαφής των παιδιών με το χώρο και την ανάπτυξη του ενδιαφέροντος τους για τις ρίζες, τα ήθη, τα έθιμα και τον πολιτισμό της χώρας μας.

5. Φυλλάδιο εργασίας:

Δίνεται στα παιδιά μετά την επίσκεψη στον αρχαιολογικό χώρο για να το συμπληρώσουν και παραδίδεται συμπληρωμένο στο μουσειοπαιδαγωγό. Η μελέτη του, συντελεί στην εξαγωγή συμπερασμάτων και προτάσεων για την βελτίωση του ίδιου του προγράμματος και αποτελεί αξιολόγηση του.

6. Τερματισμός της επίσκεψης:

Ο μουσειοπαιδαγωγός, αποχαιρετάει τα παιδιά και τους συνοδούς εκπαιδευτικούς στην είσοδο του αρχαιολογικού

Η «Δήμητρα της Ελευσίνας», μαρμάρινο άγαλμα, 420-410 π.Χ.

χώρου, εκεί όπου τα συνάντησε στον ερχομό τους, τους μοιράζει αναμνηστικά έντυπα του μουσείου και συμφωνούν σε μια μελλοντική, επαναληπτική επαφή, με καινούριους στόχους και ιδέες που να αφορούν διάφορα πολιτιστικά δρώμενα. Π.χ. (τα παιδιά συμφώνησαν, στην ανάληψη πρωτοβουλιών με την καθοδήγηση των δασκάλων τους, με την νέα σχολική χρονιά, για την προστασία του αρχαιολογικού χώρου και του μουσείου της πόλης τους).

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Αντιδράσεις των παιδιών κατά τη διάρκεια εφαρμογής του προγράμματος:

(από την εμπειρία μου κατά την εφαρμογή του εκπαιδευτικού προγράμματος στο 1^ο Δημοτικό Σχολείο Ελευσίνας, στις τάξεις τετάρτη και πέμπτη, σε σύνολο τριάντα παιδιών).

1.Επαφή με το σχολείο:

Η διευθύντρια του σχολείου στο οποίο απευθύνθηκα για να εφαρμόσω το πρόγραμμα, καθώς και οι δάσκαλος και δασκάλα της τετάρτης και πέμπτης τάξης, έδειξαν πολύ μεγάλο ενδιαφέρον και δέχτηκαν με χαρά την πρόταση μου. Μου μετέφεραν και τον ενθουσιασμό των παιδιών όταν τους το είπαν.

2. Επίσκεψη στο σχολείο:

Κατά την διάρκεια της επίσκεψης στο σχολείο.

- Τα παιδιά δέχτηκαν με χαρά και ενθουσιασμό την παρουσία μου.

- Ανταποκρίθηκαν στο κάλεσμα μου για συζήτηση και ανταλλαγή απόψεων και γνώσεων. Γνώριζαν όλα τον μύθο, και πολλά είχαν επισκεφτεί τον χώρο, λιγότερα όμως το μουσείο.

- Κατά τη διάρκεια της συζήτησης, οι δάσκαλοι διατύπωσαν παράπονα για την έλλειψη ύπαρξης ειδικευμένου προσωπικού, πάνω στην δημιουργία και εφαρμογή

ίγλυφο
Κόρης,
ι. π.Χ.

Μαρμάρινο αναθηματικό ανάγλυφο με παράσταση Δήμητρας και Κόρης, 5^{ος} μ.Χ. αιώνας.

εκπαιδευτικών προγραμμάτων στον αρχαιολογικό χώρο και το μουσείο.

- Τα παιδιά συμμετείχαν, σχολιάζοντας κατά τη διάρκεια προβολής διαφανειών που παρουσίαζαν τον αρχαιολογικό χώρο, και προβολής Video, που παρουσίαζε εκθέματα του μουσείου.

- Δέχτηκαν με μεγάλο ενθουσιασμό και χαρά να δουλέψουν μαζί με τον δάσκαλό τους στο σχολείο, για να προετοιμάσουν μαζεύοντας υλικό, την επίσκεψή τους μετά μία εβδομάδα στον αρχαιολογικό χώρο και το μουσείο. Κυρίως όμως ενθουσιάστηκαν με τις προτεινόμενες δραστηριότητες.

- Τα παιδιά, θέλησαν από μόνα τους να χωριστούν σε ομάδες και να παίξουν το ρόλο του περιηγητή στο χώρο.

3. Επίσκεψη στον αρχαιολογικό χώρο και το μουσείο:

- Τα παιδιά με τους δασκάλους τους ήρθαν με ακρίβεια στο ραντεβού που είχαμε. Είχαν χωριστεί σε ομάδες και η κάθε ομάδα έχοντας προετοιμαστεί πολύ καλά, συζήτησε με τα υπόλοιπα παιδιά καθώς και με τον μουσειοπαιδαγωγό και τους δασκάλους, για τα σημεία του χώρου που είχε αναλάβει.

- Με αυτόν τον τρόπο γυρίσαμε και έτσι γνωρίσαμε όλο το χώρο.

- Ιδιαίτερη εντύπωση προκάλεσαν στα παιδιά τα εκθέματα του μουσείου από τα ευρήματα των νεκροταφείων. Κυρίως τα εντυπωσίασε ο τρόπος ενταφιασμού μικρών παιδιών μέσα σε αμφορείς.

-Υλοποίησαν τις δραστηριότητες μιμικής που είχαν ετοιμάσει, με θέματα αναπαράστασης επεισοδίων του μύθου. Όπως, η αρπαγή της Περσεφόνης. Επίσης έπαιξαν το παιχνίδι του κρυμμένου θησαυρού. Ανέφεραν, πως τους άρεσε πολύ το βιβλίο του μαθητή και πήραν να συμπληρώσουν το φυλλάδιο εργασίας.

- Τέλος, αποχώρησαν από τον χώρο μετά δύο ώρες, δείχνοντας ευχαριστημένα και με την υπόσχεση πως θα συνεχίσουν την επαφή με τον χώρο και τον μουσειοπαιδαγωγό.

Η Φεύγουσα Κόρη

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σε σχέση με τους στόχους του προγράμματος:

1. Οι εκπαιδευτικοί και τα παιδιά ενδιαφέρονται και ανταποκρίνονται άμεσα σε τέτοιου είδους προτάσεις.

2. Η προετοιμασία στην τάξη έχει καθοριστική σημασία για την επιτυχή εφαρμογή του προγράμματος.

3. Από την αρχή προκαλείται το ενδιαφέρον των παιδιών, με παρεμβάσεις σύντομες, απλές, ζωντανές και ευρηματικές. Π.χ, (το power point βοήθησε να δοθούν στα παιδιά στοιχεία του χώρου με ευχάριστο και απλό τρόπο. Επίσης, τους έδωσε τη δυνατότητα να δουν τα αντιπροσωπευτικότερα σημεία του χώρου και εκθέματα του μουσείου και να διαβάσουν στους υπότιτλους βασικά στοιχεία γι' αυτά).

4. Τα παιδιά ανταποκρίνονται με ενθουσιασμό σε προτάσεις που τους επιτρέπουν να αυτενεργήσουν, να δημιουργήσουν με τη φαντασία τους και να αναπτύξουν δεξιότητες.

5. Συμμετέχουν στο πρόγραμμα, καταθέτοντας καινούριες προτάσεις και ιδέες, που εμπεριέχουν γρήγορους ρυθμούς και εναλλαγές παραστάσεων.

6. Τα παιδιά, τα βοήθησε πολύ η καλή προετοιμασία και αυτό συνετέλεσε στην επιτυχία του προγράμματος. Είναι απαραίτητο τα παιδιά να μάθουν πριν από την επίσκεψη στον αρχαιολογικό χώρο τι θα δουν, να τους αρέσει, για να τους προκαλέσει το ενδιαφέρον ώστε να ασχοληθούν με αυτό.

Τελειώνοντας, μπορούμε να υποστηρίξουμε πως η βασική παράμετρος της επιτυχίας των μουσειοπαιδαγωγικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων που σχεδιάζουμε, εμφανίζεται να είναι η παροχή ευκαιριών για ομαδική και ατομική, διανοητική, ψυχική, σωματική και κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών και αντίστοιχη παραγωγή λόγου και δημιουργικού έργου μέσα στα πλαίσια κοινωνικού διαλόγου, επικοινωνίας και ψυχαγωγίας.⁷

⁷ Ειρήνη Νάκου. Μουσεία. Εμείς, τα πράγματα και ο πολιτισμός. 2001. σελ. 233.

Ίσματα τάφων Γεωμετρικής περιόδου.

ΔΙΑΣΥΝΔΕΣΗ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΜΕ ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ:

Τα μουσειοπαιδαγωγικά εκπαιδευτικά προγράμματα αναδεικνύονται σε πολύ σημαντικό παράγοντα για τη διαμόρφωση και ανάπτυξη υγιών, στο σώμα και το πνεύμα, νέων ανθρώπων.

Συντελούν στην σωστή ανάπτυξη κοινωνικής συμπεριφοράς, στην καλλιέργεια ουσιαστικών γνώσεων, τη συγκέντρωση, την παρατηρητικότητα, τη μεθοδικότητα, αλλά και τη δημιουργική ικανότητα των παιδιών.

Επιπλέον ωθούν την επιστημονική, αισθητική και καλλιτεχνική ικανότητα των παιδιών, ανοίγοντας μπροστά τους νέους δρόμους, με την ευαισθητοποίηση τους για την αξία των έργων του παρελθόντος σε σύνδεση με το παρόν του ανθρώπου.

Σύμφωνα με το βιβλίο «Συνεργατική μάθηση στις Φυσικές Επιστήμες» μια εφαρμογή στο Δημοτικό σχολείο, της κυρίας Ελένης Σταυρίδου, «ας φτιάξουμε λοιπόν μουσειοπαιδαγωγικά εκπαιδευτικά προγράμματα βασισμένα στη συνεργατική μάθηση⁸, στις αρχές και τα πορίσματα της σύγχρονης παιδαγωγικής, της μουσειολογίας, της θεωρίας του υλικού πολιτισμού και ας τα εφαρμόσουμε σε όσο το δυνατόν περισσότερες ομάδες πληθυσμού».

⁸ Ελένη Σταυρίδου. Συνεργατική μάθηση στις Φυσικές Επιστήμες. Μία εφαρμογή στο Δημοτικό σχολείο. 3^{ος} 2001.

ΣΠΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ ΗΛΙΑΣ
Φοιτητής επί πτυχίω Μουσειοπαιδαγωγικής Εκπαίδευσης

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΕΛΕΥΣΙΝΑ

«Το Ιερό της θεάς Δήμητρας στην Ελευσίνα»

(Το Χθες, το Σήμερα, το Αύριο)

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΔΑΣΚΑΛΟΥ
ΑΘΗΝΑ 2004

Ο ΜΥΘΟΣ

Η πόλη της αρχαίας Ελευσίνας ήταν άμεσα συνδεδεμένη με τον Ιερό χώρο της λατρείας της θεάς Δήμητρας και της κόρης της Περσεφόνης, που ήταν ένα από τα σπουδαιότερα θρησκευτικά κέντρα του αρχαίου κόσμου. Από την Ελευσίνα, με εντολή της Δήμητρας λέει ο μύθος, ξεκίνησε ο Τριπτόλεμος καθισμένος στο φτερωτό του άρμα, για να διδάξει στους ανθρώπους την καλλιέργεια της γης και ειδικότερα των δημητριακών, γεγονός που σηματοδότησε την απαρχή του πολιτισμού με την εγκατάλειψη της νομαδικής ζωής και τη δημιουργία των πρώτων οργανωμένων μόνιμων οικισμών.

Ένα αρχαιότατο κείμενο του 7^{ου} π. Χ. αιώνα, ο «Ομηρικός Ύμνος στη Δήμητρα», γραμμένος από άγνωστο ποιητή, μας διηγείται τις περιπέτειες και τα πάθη της θεάς και τη σχέση της με την Ελευσίνα.

Ο Ύμνος περιγράφει την αρπαγή της αγαπημένης της κόρης Περσεφόνης από τον άρχοντα του Κάτω Κόσμου, τον Πλούτωνα, ενώ έπαιζε μια μέρα με τις φίλες της, τις κόρες του Ωκεανού στο Νύσιο Πεδίο, κάπου στην άκρη του κόσμου. Με την άδεια του Δία, ο Πλούτωνας κατάφερε να την ξεγελάσει και να την απομακρύνει από τις φίλες της, κάνοντας να φυτρώσει από τη γη ένας πολύ όμορφος νάρκισσος, απόμακρα όμως από την παρέα, που πρώτη αυτή τον είδε και μαγεύτηκε από την ομορφιά του. Έτρεξε να προλάβει να τον κόψει πρώτη, και τότε ξαφνικά άνοιξε η γη ένα μεγάλο χάσμα από όπου βγήκε ο Πλούτωνας πάνω στο μεγαλόπρεπο άρμα του, την άρπαξε και με τη βία, παρ' όλες τις σπαρακτικές φωνές και τα κλάματα της, την κατέβασε στα σκοτεινά του βασιλεία για να την κάνει γυναίκα του.

Η Δήμητρα, απρηγόρητη και συντετριμμένη αρχίζει να περιπλανάται για εννιά μέρες σε ολόκληρο τον κόσμο ψάχνοντας τη χαμένη Κόρη της, ώσπου στο τέλος την λυπάται η Εκάτη, που είχε ακούσει τις φωνές και τα κλάματα της

Πήλινη πλάκα από τους Λοκρούς της νότιας Ιταλίας, με την Περσεφόνη και τον Άδη ενθρονισμένους στον Κάτω Κόσμο (5^{ος} αι. π.Χ.). Ο αλέκτωρ ήταν ιερό πτηνό της Περσεφόνης και χρησιμοποιήθηκε σαν έμβλημα για την αφύπνιση των πνευματικών λειτουργιών του ανθρώπου. Επίσης χρησιμοποιήθηκε σαν σύμβολο που προαναγγέλλει το θρίαμβο του φωτός κατά του σκότους.

Περσεφόνης και την οδηγεί στον παντεπόπτη Ήλιο (αυτόν που τα βλέπει όλα) που της φανερώνει την αρπαγή καθώς και τον δράστη. Η Δήμητρα εξοργίζεται με τον υπαίτιο μα και με τον Δία που έδωσε την άδεια να την βρει τέτοια συμφορά.

Φεύγει μακριά από τον Όλυμπο και κατάκοπη, μεταμφιεσμένη σε γριά φθάνει στην Ελευσίνα, όπου ξαποσταίνει δίπλα σε ένα πηγάδι, το Καλλίχορον φρέαρ. Εκεί την συναντούν οι κόρες του Κελεού, βασιλιά της Ελευσίνας που την λυπούνται έτσι ταλαιπωρημένη όπως φαίνεται. Δείχνουν να την συμπονούν, και αυτή τους λέει πως γλίτωσε από πειρατές και ψάχνει να βρει κάπου να μείνει και να δουλέψει. Τα κορίτσια παίρνουν την απόφαση και την οδηγούν στον βασιλιά Κελεό και στη μητέρα τους Μετάνειρα, που της αναθέτουν την ανατροφή του γιου τους Δημοφώντα, εντυπωσιασμένοι από το δέος και την μεγαλοσύνη που εκπέμπει, παρ' όλη τη μεταμόρφωση της.

Η θεά, ευχαριστημένη από την φιλοξενία, θέλει να τους κάνει ένα δώρο και αποφασίζει να χαρίσει την αθανασία στον μικρό Δημοφώντα. Έτσι, κάθε νύχτα κρατά το παιδί πάνω από τις φλόγες της εστίας των ανακτόρων και τον ταΐζει με Αμβροσία. Όμως η Μετάνειρα αναρωτιέται, πώς το μικρό αγόρι μεγαλώνει μέρα με τη μέρα πολύ γρήγορα και γίνεται τόσο πεντάμορφο και δυνατό, έτσι, παραφυλάει ένα βράδυ και βλέποντας το τι γίνεται, τρομάζει και βάζει τις φωνές. Τότε η Δήμητρα, θυμωμένη με την περιέργεια της Μετάνειρας, αποκαλύπτει την πραγματική της ταυτότητα και παρουσιάζεται με όλο της το μεγαλείο.

Εξηγώντας στους Ελευσίνιους τους λόγους για τους οποίους βρέθηκε κοντά τους, διατάσει να της χτίσουν ναό μεγαλόπρεπο στο μικρό ύψωμα, κάτω από την ακρόπολη και πάνω από το Καλλίχορον φρέαρ. Οι Ελευσίνιοι υπακούουν στη θεά και χτίζουν το ναό, υπολείμματα του οποίου βρίσκονται σήμερα, βαθιά μέσα στο Τελεστήριο, αποδεικνύοντας την αλήθεια του μύθου.

Η θεά κλείνεται μέσα σε αυτόν οργισμένη, προκαλώντας σιτοδεία (έλλειψη σίτου) και φοβερό λιμό (πείνα) στη γη. Αποφασίζει να αφανίσει κάθε μορφή ζωής πάνω στη γη, αν δεν επιστρέψει σε αυτήν η αγαπημένη της Κόρη, μη υποχωρώντας

Τρίγλυφο με ελευσινιακά αντικείμενα.

Στη μέση το κρανίο ενός θυσιασμένου μόσχου, δύο ρόδα και αριστερά μία δέσμη από στάχυα. Το στάχυ περιλάμβανε όλα όσα δώρισε η Δήμητρα και η Περσεφόνη στην ανθρωπότητα. Η Κόρη, νέα γέννηση κάτω από τη γη και η Μητέρα τροφή πάνω στη γη. Όποιος είχε δει στην Ελευσίνα την Κόρη, έβλεπε στο στάχυ τη θύμηση μιας συνάντησης, όπου η βασίλισσα του Άδη δεν παρουσιαζόταν καταστροφική, αλλά γεμάτη θαλπωρή και προστασία για τους ανθρώπους.

σε κανενός τα παρακάλια. Ο Δίας, εξαναγκάζεται να ζητήσει από τον Πλούτωνα να αφήσει την Περσεφόνη να γυρίσει κοντά στην Δήμητρα, στον επάνω Κόσμο. Προτού την αποχωρισθεί όμως εκείνος, της δίνει να φάει ένα σπυρί από ρόδι, και έτσι, χωρίς να το ξέρει, δημιουργεί ακατάλυτο δεσμό γάμου μαζί του.

Όταν η Δήμητρα, χαρούμενη και ευτυχισμένη από την επιστροφή της Κόρης κοντά της μαθαίνει τι έχει συμβεί, καταλαβαίνει το δόλο, δεν μπορεί όμως να κάνει τίποτα πλέον και έτσι αποδέχεται τη συμφωνία να παραμένει η Περσεφόνη το ένα τρίτο του έτους στον Άδη και τον υπόλοιπο χρόνο στον επάνω κόσμο, κοντά της. Μόνο που αποφασίζει πως τον καιρό που θα λείπει η Κόρη και θα βρίσκεται στον Άδη, τίποτα δεν θα φυτρώνει επάνω στη γη και θα επικρατήσουν το κρύο και η παγωνιά.

Επιστρέφει στον Όλυμπο με την Κόρη και τους άλλους θεούς, όμως πριν εγκαταλείψει τη Γη, διδάσκει στους βασιλείς της Ελευσίνας Τριπτόλεμο, Διοκλή, Εύμολπο, και Κελεό την καλλιέργεια της γης, των δημητριακών, καθώς και τον τρόπο που θέλει να τελείται η λατρεία της, με ένα απαράβατο και αυστηρότατο όρο. Την απόλυτη μυστικότητα. Τους δίδαξε δηλαδή τα Μυστήρια, στην τέλεση των οποίων κανένας μη μνημένος δεν είχε το δικαίωμα συμμετοχής σε αυτά, οι δε μνημένοι ορκίζονταν με φοβερούς όρκους να τηρήσουν άκρως σιωπή για τα Ιερά της αγαπημένης τους θεάς και της Κόρης.

Η ΛΑΤΡΕΙΑ

Η λατρεία που υπέδειξε η Δήμητρα στους Ελευσίνιους βασιλείς, ήταν ακριβώς τα «σεμνά όργια», δηλαδή τα **Ελευσίνια Μυστήρια**. Ονομάστηκαν έτσι, γιατί σε ολόκληρη τη διάρκεια της αρχαιότητας, καλύπτονταν από ένα πέπλο μυστικότητας, όπως, σύμφωνα με τον Ύμνο, διέταξε η θεά και

Η σημερινή «λίμνη του Κουμουνδούρου» στον Σκαρμαγκά. Σε αυτό το σημείο ήσαν οι δύο ιερές λίμνες με την ονομασία «Ρειτοί».

όπως αργότερα καθορίστηκε και από τους νόμους της Αθηναϊκής Πολιτείας.

Οποιοσδήποτε παρέβαινε τον όρκο της μυστικότητας είχε να αντιμετωπίσει όχι μόνο την οργή της θεάς αλλά και δικαστική δίωξη, που λεγόταν «**δίκη ασεβείας**». Ο θάνατος θα ήταν η ποινή αυτού που θα αποκάλυπτε οτιδήποτε σχετικό.

Μια γνωστή τέτοια περίπτωση που έφτασε ως εμάς από αρχαία κείμενα, είναι η καταδίκη του Αλκιβιάδη και των φίλων του για παρωδία των Μυστηρίων. Ακόμα και ο Πausanias, ο γνωστός περιηγητής του 2^{ου} αι. μ. Χ., που από τα κείμενα του αντλούμε πολύτιμες πληροφορίες για όλα τα αρχαία Ιερά, για το Ιερό της Ελευσίνας και τη λατρεία του, σιωπά. Αναφέρει σαν δικαιολογία, πως ένα όνειρο του απαγόρευσε να αποκαλύψει οτιδήποτε από τα δρώμενα εντός του Περιβόλου του Ιερού.

Σαν αποτέλεσμα αυτής της μυστικότητας, ελάχιστα στοιχεία γνωρίζουμε σήμερα για την ουσία των Μυστηρίων. Ότι έχουμε, προέρχεται από τα διασωθέντα μνημεία τέχνης, παρά τις αλλεπάλληλες καταστροφές που έχει υποστεί το Ιερό με την πάροδο των αιώνων, από τον Ομηρικό Ύμνο και τις ανασκαφές του χώρου. Και αυτά, αφορούν κυρίως το τυπικό και τα εξωτερικά γνωρίσματα της λατρείας.

Ξέρουμε λοιπόν, πως η Μύηση στα Μυστήρια γινόταν σε δύο στάδια. Στο πρώτο στάδιο γινόταν η προπαρασκευαστική Μύηση, **τα Μικρά ή εν Άγραι Μυστήρια** όπως λέγονταν, γιατί γίνονταν κάθε χρόνο τον μήνα **Ανθεστηριώνα** (Φεβρουάριο) στην Αθήνα, στο Ιερό της Δήμητρας και της Κόρης που βρισκόταν στην **Άγρα**, στην αριστερή όχθη του Ιλισού, όπου σήμερα εκεί βρίσκεται το Παναθηναϊκό στάδιο. Ήταν η προβαθμίδα των Μεγάλων Μυστηρίων, η κατήχηση, των υποψηφίων μυστών και γινόταν αποκλειστικά και μόνο από ιερείς, τους Ευμολπίδες και τους Κήρυκες.

Το δεύτερο και σπουδαιότερο στάδιο ήταν **τα Μεγάλα Μυστήρια**. Εορτάζονταν και αυτά κάθε χρόνο και διαρκούσαν εννέα μέρες. Αρχίζαν στις **15 του μήνα Βοηδρομιώνα**, που αντιστοιχεί στους δικούς μας μήνες Σεπτέμβριο – Οκτώβριο. Την παραμονή της έναρξης του εορτασμού, τα «**Ιερά αντικείμενα**», που δεν ξέρουμε τι ακριβώς ήταν, μεταφέρονταν

Ο κέρνος είναι χαρακτηριστικό αγγείο της Ελευσινιακής λατρείας. Έχει δύο λαβές και ένα κάλυμμα. Γύρω από το στόμιό του βρίσκονται μικρά αγγείδια, που λέγονται κοτυλίσκοι. Τον έφεραν στο κεφάλι οι πιστοί, με τους κοτυλίσκους γεμάτους από τα κυριότερα προϊόντα της γης, όπως μέλι, γάλα, κρασί, στάρι κ.α.

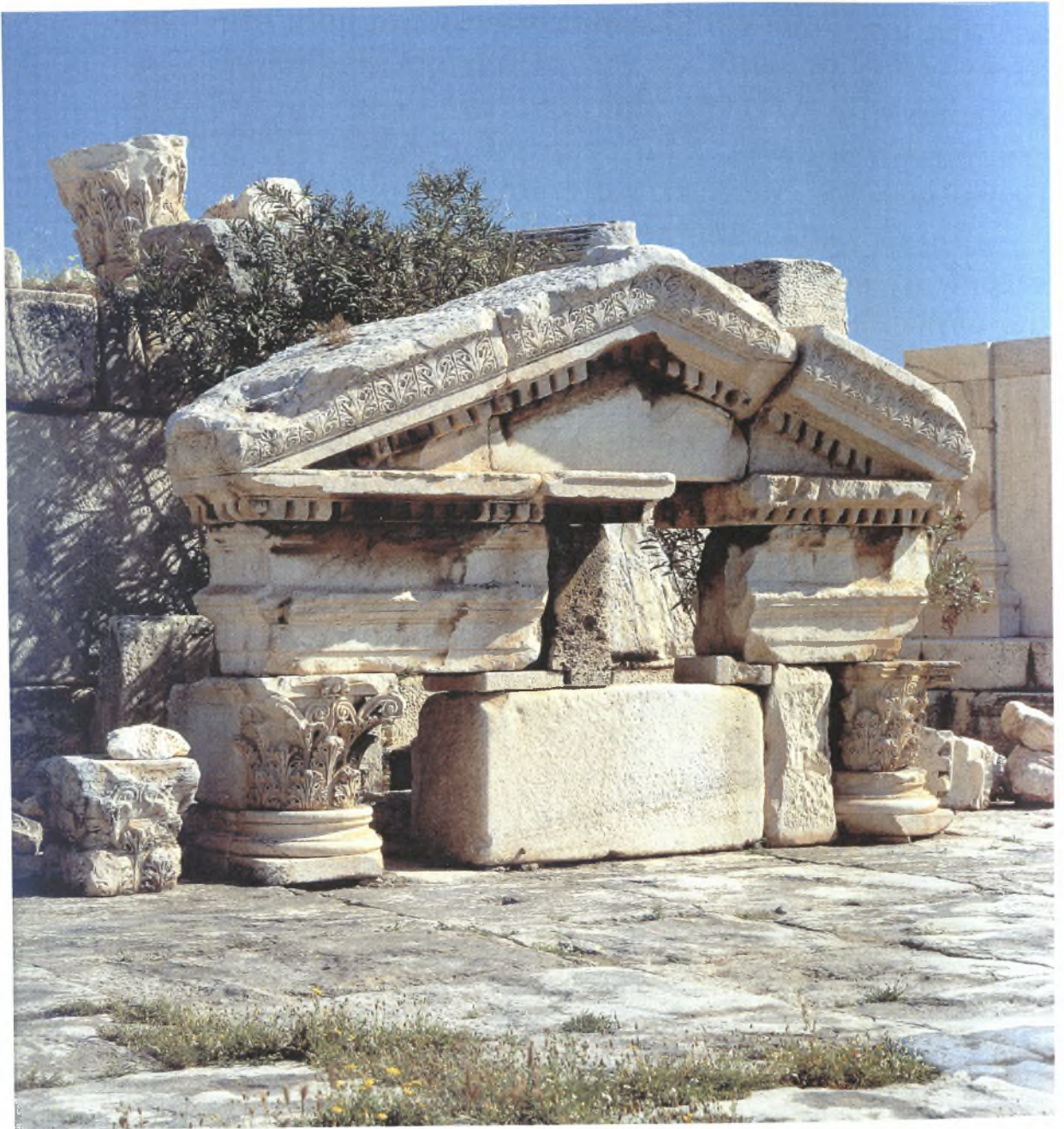
από τους ιερείς από την Ελευσίνα στην Αθήνα μέσα στην **Ιερή Κίστη**, όπου τα απέθεταν στο «**Εν Άστει Ελευσίνιο**», που βρισκόταν στην Αρχαία Αγορά. Την Ιερή Κίστη την βλέπουμε επάνω στο κεφάλι της Κιστοφόρου Καρυάτιδας των Μικρών Προπυλαίων που διασώθηκε και βρίσκεται στο Μουσείο.

Το πρόγραμμα των τεσσάρων επόμενων ημερών που τα «**Ιερά**» έμεναν στην Αθήνα, περιελάμβανε **την πρώτη μέρα**, μια σύγκλιση των πιστών που λεγόταν «**Αγυρμός**», καθώς και ένα λουτρό καθαρμού στη θάλασσα, **τη δεύτερη μέρα** που λεγόταν «**Έλασις**» ή «**Άλαδε Μύσται**», που σημαίνει, - πηγαίνετε στη θάλασσα μύστες για το καθαρτήριο βάπτισμα, με τη συνοδεία και τις οδηγίες των μυσταγωγών.

Τις επόμενες **δύο ημέρες**, γίνονταν διάφορες θυσίες, δημόσιες και ιδιωτικές. Η πρώτη ονομάζονταν «**Ιέρεια δεύρο**», και τελούσαν μεγάλη θυσία στο Ελευσίνιο το εν άστει, μαζί με εκπροσώπους άλλων πόλεων που είχαν φθάσει και η δεύτερη λεγόταν «**Επιδαύρεια ή Ασκληπειία**», πήρε δε το όνομα της σύμφωνα με τον Πausανία από τον θεό Ασκληπιό, που έφθασε αργοπορημένος μια χρονιά ερχόμενος από την Επίδαυρο για να παραστεί στην γιορτή. Έγινε λοιπόν έτσι, καθυστερημένα κατ' εξαίρεση δεκτός στη διαδικασία της μύησης, επειδή ήταν θεός.

Η πέμπτη μέρα, η 19^η Βοηδρομιώνος, ήταν από τις πιο λαμπρές μέρες της γιορτής. Ονομαζόταν «**Ίακχος**» ή «**Πομπή**», επειδή, τα «**Ιερά αντικείμενα**» ξαναγύριζαν στην Ελευσίνα, με τη συνοδεία μιας μεγάλης πομπής, από στεφανωμένους με στεφάνια μυρτιάς μύστες, που κρατούσαν στα χέρια τους βάκχους. Η επιστροφή γινόταν από τον ίδιο δρόμο που είχαν έρθει στην Αθήνα, μέσω δηλαδή της **Ιεράς Οδού**. Αφού περνούσαν από το **Δαφνί, τη λίμνη των Ρειτών** (σημερινή λίμνη Κουμουνδούρου) και τη **γέφυρα του Ελευσινιακού Κηφισού**, όπου ελάμβαναν χώρα οι «**γεφυρισμοί**» και τα «**εξ αμάξης**», δηλαδή πειράγματα και σκωπτικά σχόλια, η Πομπή έφθανε νύχτα πια, στην Ελευσίνα, και με χορούς και ύμνους γύρω από το Καλλίχορο φρέαρ περνούσε η υπόλοιπη νύχτα.

Η επόμενη μέρα, 20^η Βοηδρομιώνος, ήταν αφιερωμένη σε αυστηρή νηστεία, απαραίτητη για τον καθαρμό και τον εξαγνισμό του σώματος, και ανάπαυση. Οι ιερείς προσέφεραν

Αέτωμα της θριαμβικής αψίδας

στους μύστες τον «πέλανο», ειδικά φτιαγμένο ψωμί, και έπιναν από τον κύμβο, ένα ειδικό ποτό, τον «κυκεώνα».

Οι δύο επόμενες μυστηριώδεις νύχτες, ήταν οι σημαντικότερες νύχτες των Μυστηρίων. Αρχίζουν με την τελετή για την οποία γνωρίζουμε ελάχιστα πράγματα. Κατά τη διάρκεια αυτών των νυχτών ελάμβαναν χώρα τα «λεγόμενα», τα «δρώμενα» και τα «δεικνύμενα», που παρακολουθούσαν με βαθειά κατάνυξη οι μύστες. Λέγεται, πως όλοι ένοιωθαν να ημερεύουν οι ψυχές και τους διακατείχε ένα συναίσθημα αναγέννησης. Αυτοί που ζούσαν το τελευταίο στάδιο της Μύησης, την **Εποπτεία**, ονομάζονταν **Επόπτες**, που μετά από τη σκληρή και επίπονη πορεία του εξαγνισμού, πίστευαν πως η ψυχή τους ενώνονταν με τα θεία.

Την 22^α Βοηδρομιώνος γίνονταν σπονδές από ειδικά αγγεία τις «πλημοχόες», ενώ την τελευταία μέρα την 23^η Βοηδρομιώνος, οι Μύστες επέστρεφαν, όχι πια με πομπή, αλλά άτακτα, στην Αθήνα.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΕΥΣΙΝΑΣ

Τα πρώτα σημάδια ζωής στο χώρο της Ελευσίνας εμφανίζονται κατά την πρωτοελλαδική εποχή (2500 – 2000 π.Χ.) στην κορυφή και κυρίως στη νότια πλαγιά του λόφου, με κατοικίες και τάφους. Η κοκκινόχρωμη πήλινη φιάλη σε κωνικό σχήμα, που θα δούμε στην πρώτη βιτρίνα της αίθουσας των αγγείων του Μουσείου, αποτελεί την πρώτη αντιπροσωπευτική απόδειξη ότι η ανθρώπινη παρουσία στην Ελευσίνα εμφανίστηκε από την προϊστορική εκείνη εποχή. Αργά αλλά σταθερά, αναπτύχθηκε η ζωή και οι δραστηριότητες της και στη νότια πλευρά του λόφου.

Στη μυκηναϊκή εποχή (1580 – 1100 π.Χ.), είχε απλωθεί πλέον σε ολόκληρο το λόφο, και στο Δυτικό λεγόμενο νεκροταφείο, ακόμη και σε μερικά σημεία κάτω από τη σύγχρονη πόλη. Στο μυκηναϊκό μέγαρο, που πολύ αργότερα θα

Η γέφυρα του Ελευσινιακού Κηφισού, έργο ρωμαϊκών χρόνων. Η κατασκευή της αποδίδεται στον αυτοκράτορα Αυριανό. Κατά τη διάβαση της πομπής των Ελευσινίων Μυστηρίων από αυτή την 6^η ημέρα γίνονταν οι λεγόμενοι γεφυρισμοί (σκωπτικά πειράγματα) μεταξύ των κατοίκων της Ελευσίνας και όσων ακολουθούσαν την πομπή.

αναπτυχθεί το μεγαλοπρεπές Τελεστήριο, λατρεύονταν πρωταρχικά η Δήμητρα.

Οι μετακινήσεις των Δωρικών και των Ινδοευρωπαϊκών φύλων το 1100 π. Χ. περίπου, προξένησαν μεγάλες καταστροφές στην Ελευσίνα και σε ολόκληρη την Αττική. Εκείνα τα χρόνια κατέβηκε ο Εύμολπος από τη Θράκη, οι απόγονοι του οποίου αποτέλεσαν το ιερό γένος των Ευμολπιδών και έδωσαν τους ανώτερους θρησκευτικούς αρχηγούς των Μυστηρίων, τους Ιεροφάντες.

Στα γεωμετρικά χρόνια η Ελευσίνα ήταν υποταγμένη στην Αθήνα και έγινε ένας από τους έντεκα δήμους της Αττικής. Οι Αθηναίοι, υποτάχτηκαν στη λατρεία της Δήμητρας και συντέλεσαν στην εξάπλωση της φήμης και της αίγλης του Ιερού, που με την πάροδο του χρόνου έγινε γνωστό και σεβαστό σε όλο τον τότε πολιτισμένο κόσμο.

Στην εποχή του **Σόλωνα** (650 – 600 π.Χ.), το Ιερό απομονώθηκε από την πόλη με υψηλό περίβολο. Ο **Πεισίστρατος** (550 – 510 π.Χ.), επέκτεινε τα όρια του τείχους με αρκετούς πύργους, έκτισε τον πρώτο ναό στο Πλουτώνειο και τους πρώτους ορθογώνιους σιρούς. Το 480 π.Χ. το Ιερό παραδόθηκε στη φωτιά από τους Πέρσες του Ξέρξη και ό,τι απέμεινε το ισοπέδωσε ο Μαρδόνιος. Το 470 π.Χ. ο **Κίμωνας** άρχισε την ανοικοδόμηση του χώρου. Στη συνέχεια, την εποχή του **Περικλή** (450 – 400 π.Χ.), το Ιερό γνώρισε μια από τις λαμπρότερες περιόδους της ιστορίας του. Τον 4^ο αι. ο **Λυκούργος** απομόνωσε την ακρόπολη από το Ιερό με το Λυκούργειο διατείχισμα και στο τέλος του αιώνα το Τελεστήριο συμπληρώθηκε από τη Φιλώνειο στοά στα χρόνια του **Δημήτρη του Φαληρέα**. Τη μεγαλύτερη αίγλη του όμως, απέκτησε το Ιερό χάρη στη φροντίδα και τη γενναιοδωρία των Ρωμαίων αυτοκρατόρων, που ασπάσθηκαν την λατρεία της Δήμητρας και μυήθηκαν στα Ελευσίνια Μυστήρια.

Με την εμφάνιση του χριστιανισμού, η λατρεία των Μυστηρίων άρχισε να φθίνει, ώσπου το 170 μ.Χ. ο χώρος δέχτηκε την πρώτη καταστροφή από τους **Κοστοβώκους**. Την τελειωτική καταστροφή έφερε ο **Αλάριχος** το 395 μ.Χ. Τέλος, με το απαγορευτικό διάταγμα του **Θεοδοσίου του Β΄** για τη

Η Δήμητρα (Μουσείο Κορίνθου)

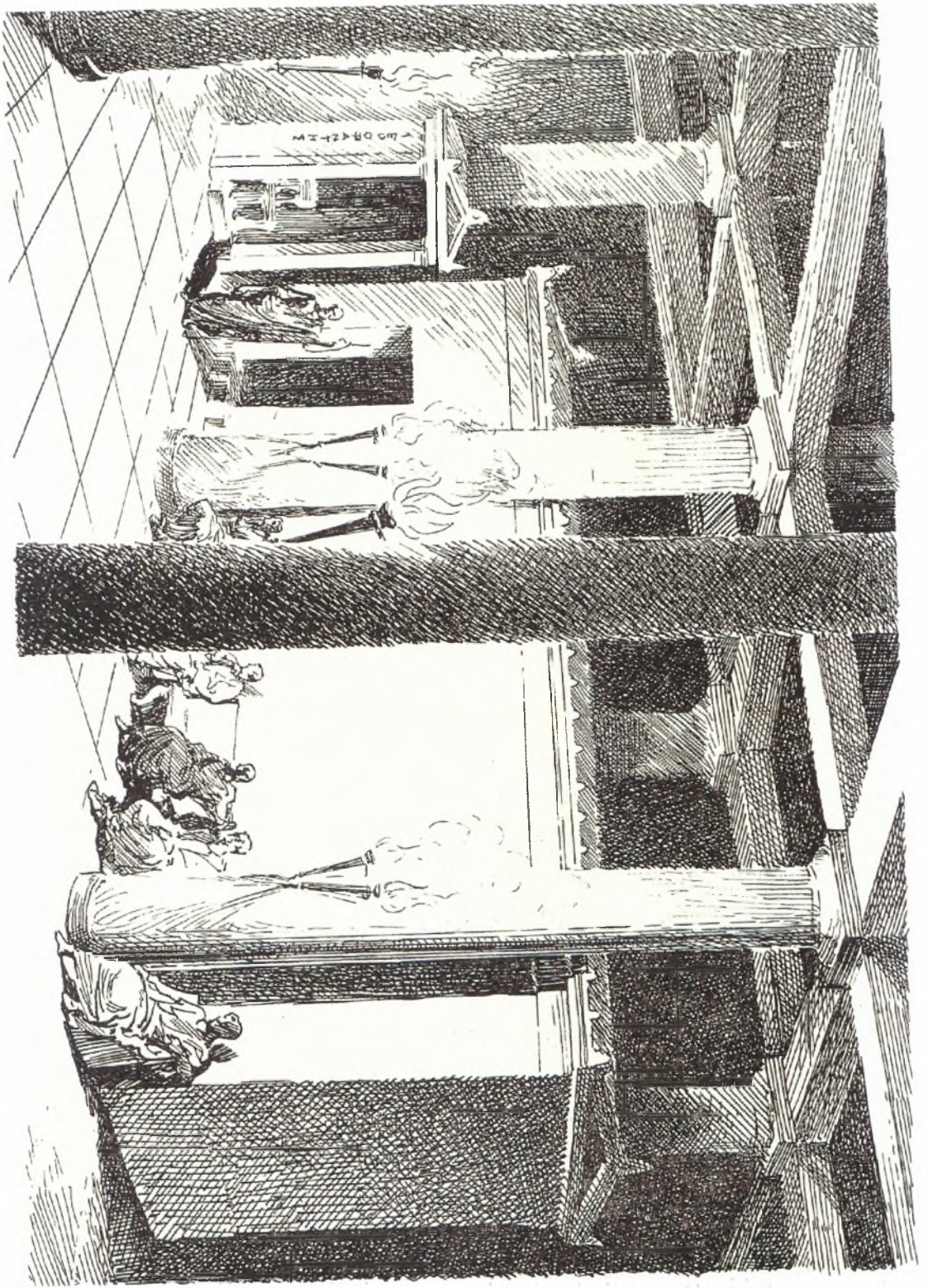
λατρεία των ειδώλων, σώπασε για πάντα και ο τελευταίος Ιεροφάντης, παίρνοντας μαζί του το μεγάλο μυστικό των Μυστηρίων. Από τότε η πόλη ερήμωσε και αναπτύχθηκε πάλι στις μέρες μας.

Το όνομα της οφείλεται κατά μία άποψη στον ήρωα **Ελευσίνα**. Το πιθανότερο όμως είναι πως το όνομα «**Ελευσίς**» προέρχεται από το αρχαίο ρήμα «**ελαύνω**» που σημαίνει έρχομαι, και το παράγωγό του «**Ελευσις**» σημαίνει ερχομός, άφιξη, της θεάς στην πόλη της Ελευσίνας.

ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ

Η καταστροφική επιδρομή των Γότθων στα τέλη του 4^{ου} αι. μ.Χ., σηματοδοτεί το αμετάκλητο τέλος του ελευσινιακού Ιερού, δεν ερημώνει όμως οριστικά την περιοχή. Η Ελευσίνα, στερημένη από την αρχαία της δόξα, επιβιώνει σαν μια ασήμαντη κοινότητα στα πρωτοχριστιανικά και τα βυζαντινά χρόνια. Οι επιδρομές των Αράβων πειρατών, ο ύστερος μεσαίωνας και η πρώιμη Τουρκοκρατία είναι περίοδοι σκοτεινές για την περιοχή. Ο φόβος ερημώνει τον τόπο και οι πηγές σιωπούν.

Στα τέλη του 18^{ου} και στη διάρκεια του 19^{ου} αι., η βελτίωση των συνθηκών των ταξιδιών αλλά και η στροφή του ενδιαφέροντος των Ευρωπαίων προς το πνεύμα της κλασικής αρχαιότητας, επιφέρουν μια έκρηξη του περιηγητισμού στην Ελλάδα, με αποτέλεσμα πολλά κρούσματα κλοπής αρχαιοτήτων από το χώρο, με γνωστότερη **την αρπαγή της Καρυάτιδας των Μικρών Προπυλαίων από τον E. D. Clarke, στα 1801, και τη μεταφορά της στην Αγγλία**. Οι πρώτες επιστημονικές μελέτες των μνημείων, γίνονται ήδη από τα χρόνια της Τουρκοκρατίας, διακόπτονται όμως εξ αιτίας του απελευθερωτικού αγώνα των Ελλήνων για την αποτίναξη του Οθωμανικού ζυγού.

Μετά την απελευθέρωση, από το 1882 τη συστηματική έρευνα του χώρου αναλαμβάνει η **Ελληνική Αρχαιολογική Εταιρεία**. Η διεύθυνση των ανασκαφών ανατίθεται στον φωτισμένο αρχαιολόγο **Δημ. Φίλιο**, που συνεργάστηκε με τον Γερμανό αρχιτέκτονα W. Dorpfeld και έφερε στο φως τη νότια αυλή του Τελεστηρίου, τους προϊστορικούς οικισμούς, το γεωμετρικό νεκροταφείο.

Την έρευνα συνέχισε από το 1917 ο **Κ. Κουρουγιώτης**, που βρήκε τις παλαιότερες φάσεις του Τελεστηρίου, την Ιερά Οικία, το Μυθραίο κ.α. Άξιοι συνεργάτες και συνεχιστές του έργου του στάθηκαν ο καθηγητής **Γ. Μυλωνάς**, ο αρχιτέκτονας **Ιω. Τραυλός** και ο έφορος των Αρχαιοτήτων **Ιω. Θρεψιάδης**.

Ο **Ιω. Μυλωνάς**, ανάσκαψε το «**Δυτικό Νεκροταφείο**», όπου αποκάλυψε συνολικά 417 τάφους, από τους οποίους οι 150 ήταν προϊστορικών χρόνων. Στον **Ιω. Τραυλό**, οφείλουμε τις δύο γύψινες μακέτες αναπαράστασης όλου του Ιερού στις δύο σημαντικότερες χρονικές του στιγμές: Στα χρόνια του Πεισίστρατου και στα ρωμαϊκά αυτοκρατορικά χρόνια.

Χρωστάμε πολλά στους δύο τελευταίους ερευνητές, γιατί, με την αστείρευτη γνώση και την πολύχρονη πείρα τους, μα προπάντων με την απέραντη αγάπη τους για το Ελευσίνιο Ιερό αποτυπωμένη στα πολύτιμα συγγράμματα τους, θα φωτίζουν και εμάς και τις επόμενες γενεές και θα μας προσκαλούν σε ένα σεμνό προσκύνημα σ' αυτόν τον ερειπωμένο ιερό χώρο, αιώνια καταξιωμένο από την τέλεση των Ελευσίνιων Μυστηρίων.

ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ

Καθώς ο επισκέπτης μπαίνει στον αρχαιολογικό χώρο, συναντά την πλακόστρωτη **Ρωμαϊκή Αυλή** στην οποία κατέληγε η **Ιερά Οδός**. Η Αυλή και οι στοές που την περιβάλλουν διαμορφώθηκαν το 2^ο αι. μ. Χ. Κατά μήκος της

Άποψη της Δυτικής πλευράς του Τελεστηρίου. Στο βάθος οικίσκος του χωριού και το Μουσείο. Στερεοσκοπική φωτογραφία πριν από το 1907.

ανατολικής πλευράς της, υπήρχε μια **κρήνη** με οκτώ κρουνοί. Στη ΝΑ και στη ΝΔ γωνία της Αυλής υπήρχαν δύο **θριαμβικά τόξα**, που αποτελούσαν ακριβή αντίγραφα της Αψίδας του Αδριανού στην Αθήνα. Η ΝΑ αψίδα σήμερα έχει εν μέρει αναστηλωθεί. Ένας δρόμος που ξεκινούσε από αυτή οδηγούσε στο λιμάνι. Ο δρόμος αυτός, πλαισιωνόταν από **λουτρά** και **πανδοχεία** που εξυπηρετούσαν τους προσκυνητές.

Στο κέντρο περίπου της πλακόστρωτης Αυλής, σώζονται τα ερείπια ενός **ρωμαϊκού ναού** αφιερωμένου στην Αρτέμιδα Προπυλαία και στον Ποσειδώνα. Κοντά στην ΒΔ γωνία του ναού σώζεται η **Εσχάρα**, που ήταν ένας υπόγειος, ορθογώνιος βωμός, κτισμένος με οπτόπλινθους (τούβλα από ψημένο χώμα), που τον κάλυπτε μια μεταλλική εσχάρα, πάνω στην οποία καίγονταν τα σφάγια των θυσιών.

Στη νότια πλευρά της Ρωμαϊκής Αυλής υψώνονταν τα **Μεγάλα Προπύλαια**, χτισμένα τον 2^ο αι. μ. Χ., με πρότυπο τα Προπύλαια της Ακρόπολης των Αθηνών. Το αέτωμα των Μεγάλων Προπυλαίων, που το διακοσμούσε η προτομή ενός Ρωμαίου αυτοκράτορα, μάλλον του Μάρκου Αυρήλιου, έχει ανασυντεθεί και εκτίθεται στη Ρωμαϊκή Αυλή. Στα ανατολικά των Μεγάλων Προπυλαίων, υπάρχει ένα καλοχτισμένο πηγάδι αρχαϊκών χρόνων (6^{ος} αι. π. Χ.), που ταυτίζεται με το **Καλλίχορον Φρέαρ** του Ομηρικού Ύμνου στη Δήμητρα.

Δυτικά των Μεγάλων Προπυλαίων εκτείνεται μια περιοχή με **βοηθητικά κτίσματα** του Ιερού, οικίες Ιερέων κ.λ.π.

Αφού ο επισκέπτης περάσει τα Μεγάλα Προπύλαια, βλέπει στα αριστερά του μία υπόγεια **δεξαμενή ρωμαϊκών χρόνων** και τα θεμέλια ενός επιμήκους ορθογωνίου κτίσματος που χρησίμευε ως **σιρός**, δηλαδή αποθήκη σιτηρών. Στη συνέχεια ο επισκέπτης εισέρχεται στα **Μικρά Προπύλαια**, ένα κτίσμα του 1^{ου} αι. π. Χ. Τη στέγη των Μικρών Προπυλαίων στήριζαν, από την εξωτερική πλευρά, δύο κίονες με περίτεχνα κιονόκρανα, τα οποία εκτίθενται στο προαύλιο του Μουσείου, ενώ από την εσωτερική πλευρά, δύο Καρυάτιδες, δηλαδή γυναικεία αγάλματα, το ένα από τα οποία εκτίθεται στο Μουσείο, ενώ το άλλο έχει κλαπεί κατά την Τουρκοκρατία και σήμερα βρίσκεται στην Αγγλία.

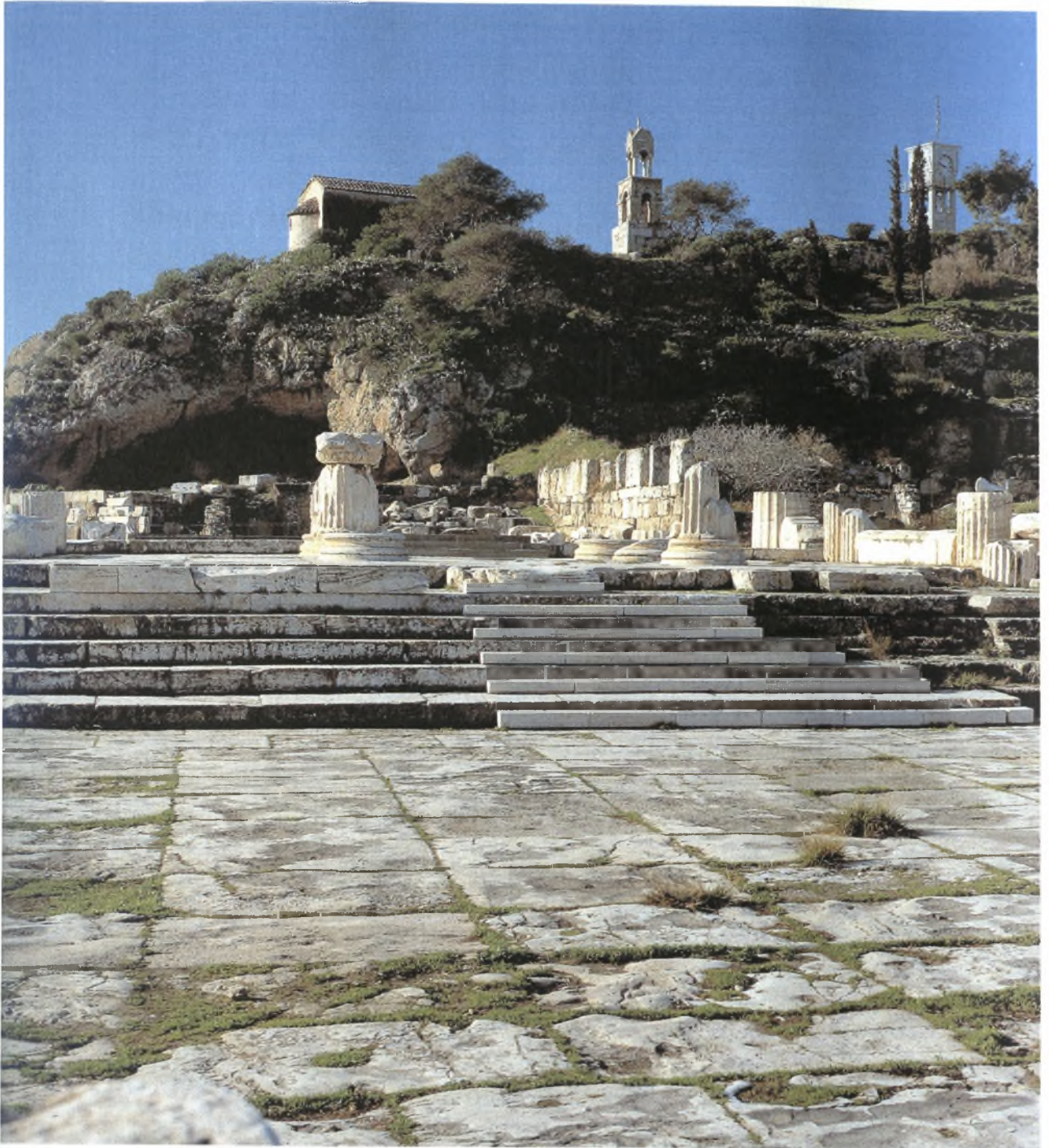
*Φανταστική αποκατάσταση των Μικρών Προπυλαίων,
χαρακτικό του 1878.*

Καθώς περνά κανείς τα Μικρά Προπύλαια, βλέπει στα δεξιά του τον Περιβόλο του **Πλουτωνείου**, στο εσωτερικό του οποίου υπήρχε ναΐσκος αφιερωμένος στον Πλούτωνα. Το σπήλαιο, στο βάθος του Περιβόλου, εθεωρείτο ότι ήταν το χάσμα από το οποίο επέστρεψε η Περσεφόνη στον Πάνω Κόσμο.

Συνεχίζοντας ο επισκέπτης να ανηφορίζει την πομπική οδό, βλέπει στα δεξιά του τα λαξευμένα στο βράχο σκαλιά μιας **Εξέδρας**, απ' όπου οι μύστες παρακολουθούσαν μέρος των «**δρώμενων**». Στα αριστερά του ο επισκέπτης μπορεί να δει τους αλληπάλληλους περιβόλους του Ιερού, καθώς η αύξηση της φήμης του και του αριθμού των προσκυνητών δημιουργούσε την ανάγκη επέκτασης του στις διάφορες περιόδους της αρχαιότητας.

Στο τέλος της πομπικής οδού υψωνόταν ο μεγάλος ναός της Δήμητρας, το **Τελεστήριο**, ο χώρος τέλεσης των Μυστηρίων. Το Τελεστήριο των κλασσικών χρόνων (5^{ος} αι. π. Χ.) του οποίου τα λείψανα είναι σήμερα εμφανή, ήταν μία μεγάλη τετράγωνη, υπόστυλη αίθουσα, με έξι εισόδους, από δύο σε κάθε πλευρά εκτός της δυτικής. Στο κέντρο της αίθουσας ήταν κτισμένος ένας μικρός ορθογώνιος θάλαμος, που ονομάζονταν **Ανάκτορο**, μέσα στο οποίο φυλάσσονταν τα **Ιερά Αντικείμενα**. Έξω από τη ΒΑ γωνία του **Ανακτόρου** υπήρχε ο θρόνος του μεγάλου Ιερέα, του **Ιεροφάντη**. Κατά μήκος των τεσσάρων πλευρών της αίθουσας είχαν διαμορφωθεί οκτώ σειρές εδωλίων, απ' όπου οι μύστες παρακολουθούσαν τις τελετές. Τον 4^ο αι. π.Χ., στην ανατολική πλευρά του Τελεστηρίου, προστέθηκε μια πρόσταση δωρικού ρυθμού, η λεγόμενη **Φιλώνειος Στοά**, από το όνομα του αρχιτέκτονα της, του Φίλωνα. Οι ανασκαφές που έγιναν κάτω από το επίπεδο του δαπέδου του κλασσικού Τελεστηρίου έφεραν στο φως αρχιτεκτονικά λείψανα που ανήκαν σε αρχαιότερες φάσεις του ναού (Μυκηναϊκών, Γεωμετρικών, Πρώιμων και Ύστερων Αρχαϊκών χρόνων).

Στα βόρεια και στα νότια του Τελεστηρίου, κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους, λαξεύτηκαν στο βράχο κλίμακες που σήμερα έχουν καλυφθεί κατά ένα μέρος του πλάτους τους με

Τα Μεγάλα Προπύλαια, 2^{ος} αι. μ.Χ. Στο βάθος το Πλουτόναιο και στην κορυφή του λόφου το μεταβυζαντινό εκκλησάκι της Παναγίας.

ξύλινες βαθμίδες που διευκολύνουν την άνοδο των επισκεπτών στην πλαγιά του λόφου και στο Μουσείο. Στο ανώτερο επίπεδο, εκεί όπου κατέληγαν οι κλίμακες και κατά μήκος της δυτικής πλευράς του Τελεστηρίου, είχε λαξευτεί την ίδια εποχή ένας ευρύς διάδρομος, σαν επιμήκης πλατεία που οδηγούσε σε ένα ναό **αφιερωμένο σε κάποια Ρωμαία αυτοκράτειρα**. Τα θεμέλια του ναού αυτού σώζονται μπροστά στο μεταβυζαντινό εκκλησάκι των Εισοδίων της Θεοτόκου. Στο φρύδι του λόφου, πάνω από το λαξευμένο διάδρομο, διακρίνονται τα λείψανα ενός ισοδομικού τείχους, του λεγόμενου **διατειχίσματος**, που χώριζε το Ιερό από την Ακρόπολη της Ελευσίνας, η οποία βρισκόταν στην κορυφή του λόφου.

Σε αυτό το σημείο βρίσκεται και **το Μουσείο**.

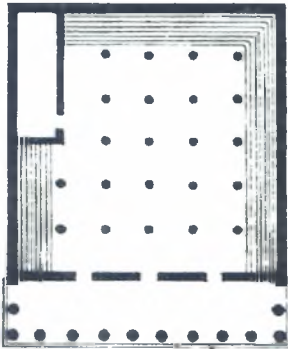
Ο επισκέπτης, μπορεί στη συνέχεια, να κατηφορίσει τη νότια πλευρά του λόφου και να παρατηρήσει το θαυμάσια διατηρημένο **νότιο σκέλος των τειχών**, που χρονολογείται τον 4^ο αι. π. Χ. Έξω από την περίμετρο των τειχών, προς τα νότια, σώζονται τα λείψανα των διαφόρων οικοδομικών φάσεων της **Ιεράς Οικίας** (οικία αρχικά της οικογένειας των Ευμολπιδών και στη συνέχεια οικία αφιερωμένη εξ ολοκλήρου στη θεά και στους ιερούργούς της), καθώς και τα θεμέλια ενός μεγάλου περίστωου οικοδομήματος, ρωμαϊκής εποχής, το μνημειώδες πρόπυλο, που ερμηνεύεται είτε ως **Αγορά** είτε ως **Γυμνάσιο** (κτήριο υστερορωμαϊκών χρόνων, με κεντρική εσωτερική αυλή αρκετά δωμάτια από όλες τις πλευρές και ένα πρόπυλο). Μεταξύ της **Ιεράς Οικίας** και του **περίστωου οικοδομήματος**, υπήρχε ένα κτίσμα ρωμαϊκών χρόνων, που ίσως ήταν **Μιθραίο**, δηλαδή ναός του ανατολικής προέλευσης θεού Μίθρα.

Υπάρχουν ακόμη ερείπια από **δεξαμενές, κρήνες, λουτρά** και **πανδοχεία**. Από επιγραφές πληροφορούμαστε ότι υπήρχαν στην Ελευσίνα **θέατρο και στάδιο**. Έχουν εκφραστεί πολλές υποψίες πως βρίσκονται κάτω από τα θεμέλια των σημερινών εργοστασίων Βότρυς και Τιτάν, στα νότια του λόφου προς τη θάλασσα. Η άποψη αυτή πάντως είναι πολύ πιθανή, αφού μάλιστα γνωρίζουμε πως εδώ γιορτάζονταν **τα Ελευσίνια**, αγώνες δηλαδή που γίνονταν κατά τη διάρκεια των εορτών των

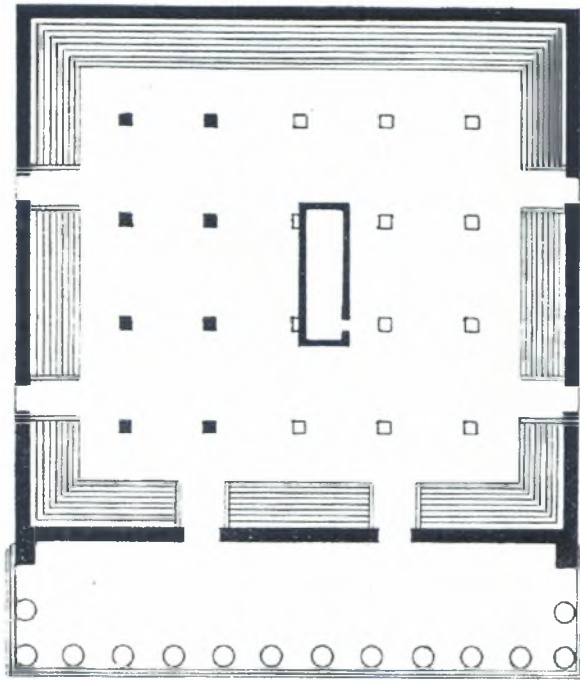
ΝΑΟΣ ΔΗΜΗΤΡΟΣ ΚΑΙ ΚΟΡΗΣ = ΤΕΛΕΣΤΗΡΙΟΝ

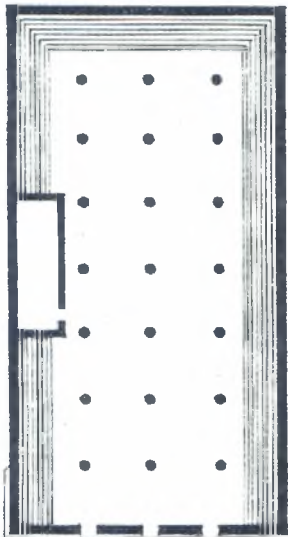
α ΣΟΛΩΝΕΙΟΝ

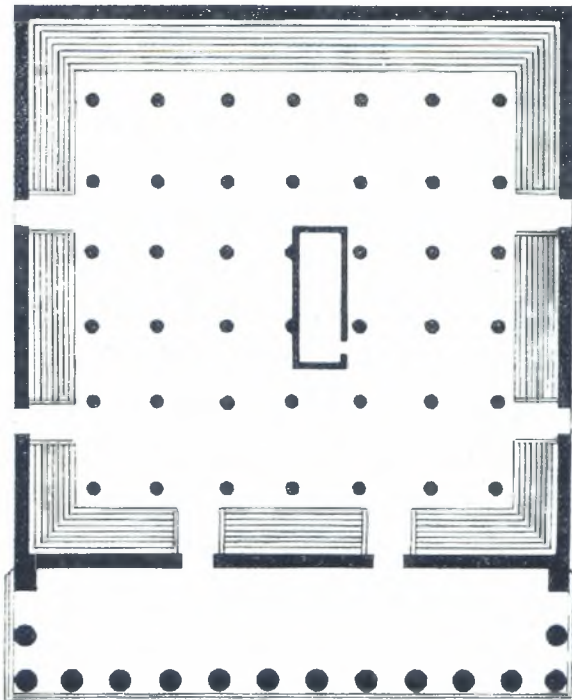
β ΠΕΙΣΙΣΤΡΑΤΕΙΟΝ

δ ΠΕΡΙΚΛΕΙΟΝ (σχέδιον Ικτίνου)

γ ΚΙΜΩΝΕΙΟΝ

ε ΠΕΡΙΚΛΕΙΟΝ - ΡΩΜΑΪΚΟΝ

Σχέδια κατόψεων από τις διαδοχικές φάσεις του Τελεστηρίου, τα οποία εκπόνησε ο Ιωάννης Τραυλός.

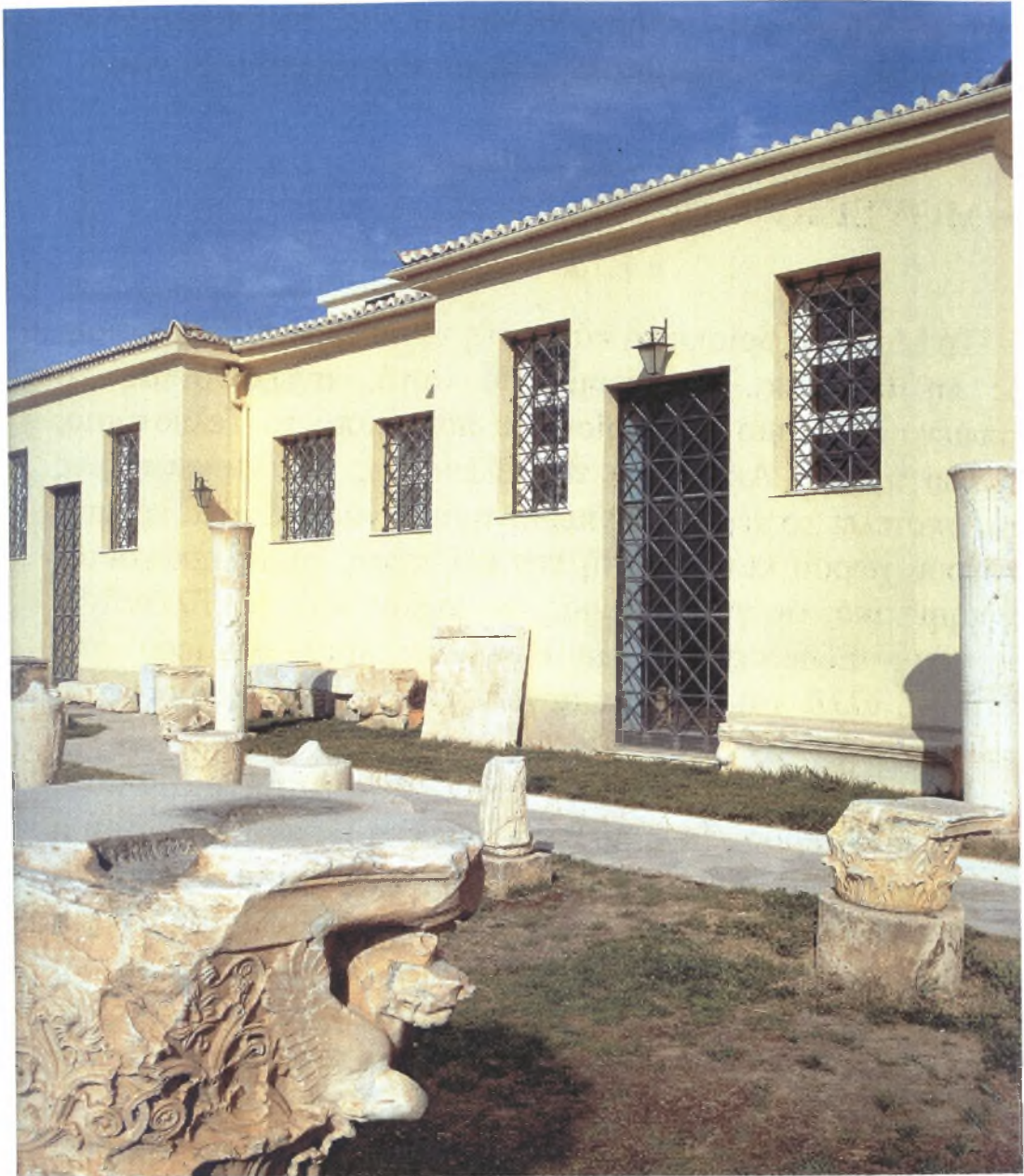
Μυστηρίων. Υπάρχουν επίσης ευρήματα από το γεωμετρικό νεκροταφείο, τον προϊστορικό οικισμό και το θολωτό τάφο.

ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

Το Μουσείο βρίσκεται πάνω στη νότια πλευρά του λόφου, προς τη θάλασσα. Φθάνουμε σε αυτό, ανεβαίνοντας το λαξευμένο διάδρομο που βρίσκεται πάνω από το Τελεστήριο, εκεί που ήταν η Ακρόπολη της Ελευσίνας. Η επίσκεψη μας αυτή, αποτελεί το τέρμα της περιήγησης ανάμεσα στα ερείπια του Ιερού χώρου και με αυτή την επίσκεψη, συμπληρώνονται επιγραμματικά οι γνώσεις μας γι αυτόν και τα Ελευσίνια Μυστήρια. Εδώ, εκτίθενται ευρήματα από το Ιερό της Δήμητρας, αλλά και από την αρχαία πόλη και τα νεκροταφεία της .

Χτίστηκε το **1885** από τον αρχαιολόγο **Δημήτριο Φίλιο**. Το **1936 – 39**, προστέθηκε από τον **Ιωάννη Παπαδημητρίου** η τελευταία αίθουσα, όπου εκτίθενται **τα κεραμικά ευρήματα και τα ευρήματα από τα νεκροταφεία** , ενώ στις υπόλοιπες πέντε αίθουσες εκτίθενται **τα γλυπτά**, όλα αποκλειστικά ευρήματα του αρχαιολογικού χώρου και της γύρω περιοχής της Ελευσίνας, τα πιο πολλά αφιερώματα στη Δήμητρα και στην Περσεφόνη.

Στην αυλή του Μουσείου, την προσοχή μας τραβάει αμέσως μια **μαρμάρινη σαρκοφάγος** (2^{ος} μ.Χ. αι.) που παρουσιάζει το κυνήγι του Καλυδωνίου κάπρου. Στην πρώτη αίθουσα ξεχωρίζουμε **το αρχαιότερο ανάγλυφο** του Μουσείου με την Δήμητρα και την Κόρη καθώς και τον μεγάλο **πρωτοαττικό αμφορέα** (650 π.Χ.) της Ελευσίνας, από το δυτικό νεκροταφείο, που μέσα του ήταν θαμμένο ένα παιδί ηλικίας 10 – 12 χρόνων. Η εικονογραφία του περιλαμβάνει δύο γνωστούς μύθους. Στο λαιμό απεικονίζεται η τύφλωση του Πολύφημου από τον Οδυσσέα και στη μεγάλη επιφάνεια του σώματος παριστάνεται ο μύθος της Μέδουσας που αποκεφαλίζεται από τον Περσέα. Ξεχωρίζουμε επίσης, την θαυμάσια μορφή της **φεύγουσας κόρης**(490 – 480 π. Χ.), μιας

Είσοδος Μουσείου

από τις πανέμορφες κόρες του Ωκεανού, φίλες της Περσεφόνης που έπαιζαν μαζί της την ώρα της αρπαγής στο Νίσσιο Πεδίο.

Από τα υπόλοιπα εκθέματα του Μουσείου, ιδιαίτερη εντύπωση προκαλούν το αντίγραφο του ερυθρόμορφου πίνακα **της Νιννίου** (το πρωτότυπο βρίσκεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Αθήνας), που θεωρείται πολύ σημαντικό γιατί είναι από ελάχιστα μνημεία του ελευσινιακού κύκλου που αποκαλύπτουν λεπτομέρειες από τα διάφορα στάδια της μύησης. Το **μεγάλο ελευσινιακό ανάγλυφο** σε γύψινο αντίγραφο και αυτό (Δήμητρα – Περσεφόνη – Τριπτόλεμος), το **ανάγλυφο του Λακρατείδη** και βεβαίως η περίφημη **Καρυάτιδα – Κιστοφόρος**.

Μπορούμε να σχηματίσουμε μια πολύ καλή, συνολική εικόνα του Ιερού, αλλά και των μεμονωμένων κτισμάτων του, παρατηρώντας με προσοχή **τις γύψινες μακέτες** που εκτίθενται στην τέταρτη αίθουσα του Μουσείου, έργο του σπουδαίου μελετητή των αρχαιοτήτων της Ελευσίνας, αρχιτέκτονα – αρχαιολόγου **Ιωάννη Τραυλού**. Εκτίθενται σε δύο οριζόντιες προσθήκες, και τις βλέπουμε μέσα σε μεταλλικές βιτρίνες στο κέντρο της αίθουσας. **Στην πρώτη, παρουσιάζεται το Ιερό όπως ήταν στην εποχή του Πεισίστρατου** με το Τελεστήριο, την Ιερά Οικία και τον Περίβολο, κατά τον 6^ο αι. π. Χ., ενώ **στη δεύτερη, μπορούμε παρατηρώντας την να καταλάβουμε πως ήταν το Ιερό στη μεγάλη του ακμή, κατά τα Ρωμαϊκά, αυτοκρατορικά χρόνια.**

**Ραντισμός με νερό υποψήφιου μύστη από ιέρεια
(Μικρά Ελευσίνα Μυστήρια)**

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ.....

...πριν και κατά τη διάρκεια της επίσκεψης στον Αρχαιολογικό χώρο και το Μουσείο.

Στο σχολείο:

Πριν από την επίσκεψη των παιδιών στον Αρχαιολογικό χώρο, ο υπεύθυνος της τάξης, δάσκαλος ή δασκάλα, κάνει στα παιδιά μια γενική εισαγωγή στο θέμα, υποβοηθούμενος από τα στοιχεία που υπάρχουν στο βιβλίο του δασκάλου.

Ακολουθεί η επίσκεψη του μουσειοπαιδαγωγού στην τάξη.

Εξηγεί στα παιδιά ποιος είναι και τους οριοθετεί **το εκπαιδευτικό πρόγραμμα**, σαν ένα ευχάριστο και χρήσιμο πολλαπλά σημείο συνάντησης του παρελθόντος με το παρόν, σαν δίαυλο επικοινωνίας των σημερινών παιδιών με τα παιδιά στην αρχαία εποχή.

Μέσω του προγράμματος θα προσπαθήσει να επικοινωνήσει μαζί τους επιστρατεύοντας πρώτα τις αισθήσεις τους, την όραση, την αφή, την ακοή. Για να προκαλέσει το ενδιαφέρον των παιδιών και για εμπέδωση των γνώσεων, θα στηριχτεί στο διάλογο, στην ανταλλαγή μηνυμάτων, στο φυλλάδιο εργασίας του μαθητή που θα τους ζητήσει να συμπληρώσουν μετά το τέλος της εφαρμογής του προγράμματος, σε διάφορα παιχνίδια, όπως π. χ. σε παιχνίδια διάφορων ρόλων όπου τα παιδιά μέσα από τη δραματοποίηση θα ζωντανέψουν το παρελθόν με την φαντασία τους και σε οπτικοακουστικό υλικό.

Συνεχίζει με **μία άσκηση γνωριμίας**. Ζητάει από τα παιδιά για να τα γνωρίσει, να του πουν το όνομά τους και κατόπιν να αναφέρουν αν γνωρίζουν κάποια στοιχεία για τον αρχαιολογικό χώρο, για τον μύθο της Δήμητρας και την αρπαγή της Περσεφόνης από τον Πλούτωνα και αν έχουν επισκεφθεί το Μουσείο.

ἱσμάτα τάφων Γεωμετρικῆς περιόδου.

Με συζήτηση, προσπαθεί να επεκτείνει τις γνώσεις και το ενδιαφέρον τους για τον αρχαιολογικό χώρο. Επιχειρεί μέσα από τη **χρήση οπτικοακουστικού υλικού** να συμπληρώσει τις γνώσεις των παιδιών και να προκαλέσει το ενδιαφέρον και να εξάψει την φαντασία τους. Π.χ.

1. Εισαγωγή των παιδιών στον αρχαιολογικό χώρο και στο Μουσείο, προβάλλοντας **διαφάνειες, ή slides ή video**, με τη βοήθεια των οποίων τα παιδιά θα δουν πως είναι σήμερα ο χώρος που θα επισκεφθούν.

2. **Συζήτηση για το μύθο** της Δήμητρας και της Περσεφόνης, κατά την οποία τα παιδιά εκφράζουν τις γνώμες και τις κρίσεις τους για τα δρώμενα και τα πρόσωπα που παρουσιάζονται στο μύθο και για το πώς ωφελήθηκαν οι άνθρωποι και ο πολιτισμός από τη γνώση της καλλιέργειας των δημητριακών.

3. **Αναφορά** με απλά λόγια **στο νόημα των Ελευσινίων Μυστηρίων** και το τι σήμαιναν αυτά για **τους ανθρώπους του χθες, του σήμερα και του αύριο**, όπου και πάλι τα παιδιά συμμετέχουν με εκφορά λόγου γι' αυτά.

4. Προβολή ενός **power point** που να αφορά **εκθέματα του Μουσείου** σχετικά με τον μύθο (αγγεία που απεικονίζουν την αρπαγή της Περσεφόνης, τον ήλιο και την Εκάτη, τον Ερμή πάνω στο άρμα του με την Περσεφόνη, την Δήμητρα να κάθεται λυπημένη για τον χαμό της Κόρης κ.α.).

Μετά ο δάσκαλος αναλαμβάνει την περαιτέρω επεξεργασία του θέματος. Π.χ., τα παιδιά θα πουν τη γνώμη τους για ό,τι άκουσαν και είδαν. Επίσης ο δάσκαλος θα ζητήσει να του πουν, αν τους άρεσαν αυτά που έμαθαν και αν θέλουν να επισκεφθούν και να γνωρίσουν τον αρχαιολογικό χώρο.

Σε συνεργασία με τον δάσκαλο ο μουσειοπαιδαγωγός προτείνει στα παιδιά διάφορες δραστηριότητες. Τα παιδιά καταθέτουν τις δικές τους προτάσεις. Τέλος, από κοινού αποφασίζουν για το ποιες θέλουν να υλοποιήσουν και πώς.

Δραστηριότητες:

1. Να χωριστούν σε ομάδες και να δουλέψουν η κάθε ομάδα χωριστά, αναλαμβάνοντας π.χ. μια ομάδα να ψάξει να βρει βιβλία που έχουν γραφτεί για την Ελευσίνα, άλλη ομάδα ποιήματα, ή ό,τι άλλο τα ίδια τα παιδιά σκεφτούν, όπως αντικείμενα σχετικά με το θέμα.

2. Να αναλάβουν τα παιδιά να επιλέξουν κάποια μνημεία ή κάποια εκθέματα που τα εντυπωσίασαν από τον αρχαιολογικό χώρο ή το Μουσείο, και η κάθε ομάδα να αναλάβει την ημέρα της επίσκεψης να παρουσιάσει ένα από αυτά, όποιο διαλέξουν μόνα τους, αναφέροντας ό,τι έχουν μάθει.

3. Να υλοποιήσουν δρώμενα, κατά τη διάρκεια της επίσκεψης στον αρχαιολογικό χώρο με επιλογή και απόφαση των παιδιών. Όπως π. χ. μιμική, που κινείται θεματικά σε διάφορες φάσεις του μύθου, όπου το κάθε παιδί διαλέγει ένα ρόλο και σε συνεργασία με τα άλλα παιδιά εκφράζεται ελεύθερα μέσω της κίνησης και αναπαριστά μέρος του μύθου.

4. Να πάρουν μέρος σε παιχνίδι γνώσεων, στο «Παιχνίδι του κρυμμένου θησαυρού».

Στον Αρχαιολογικό χώρο και το Μουσείο:

Α. Τα παιδιά έχουν προετοιμαστεί από το σχολείο και αναλαμβάνουν χωρισμένα σε ομάδες την περιήγηση-παρουσίαση συγκεκριμένων τοποθεσιών του αρχαιολογικού χώρου και εκθεμάτων του Μουσείου:

1. Ιερά Οδός - Ρωμαϊκή Αυλή – Καλλίχορον Φρέαρ – Εσχάρα.

2. Μεγάλα Προπύλαια – Υδραγωγείο – Πλουτώνειο.

3. Μικρά Προπύλαια – Σικοί – Πομπική Οδός – Αγέλαστος Πέτρα.

4. Τελεστήριο – Φιλώνειος Στοά – Διατειχισμός.

5. Προαύλιος Χώρος Μουσείου – Α. Β. Γ. αίθουσες, Μουσείου.

6. Ε. ΣΤ. Ζ. αίθουσες Μουσείου.

Ο μουσειοπαιδαγωγός σε συνεργασία με το δάσκαλο, συντονίζει και ελέγχει με διακριτικό τρόπο τα παιδιά, και παρεμβαίνει με ερωτήσεις αν χρειαστεί.

Β. Τα παιδιά υλοποιούν τις προτάσεις μιμικής που έχουν επιλέξει:

Προτάσεις μιμικής.

1. **Η αρπαγή της Περσεφόνης.** Παίρνουν μέρος πέντε παιδιά. Ο Πλούτωνας, η Περσεφόνη, η Δήμητρα, ο Ήλιος και η Εκάτη.

2. **Ο Πλούτωνας δίνει το ρόδι στη Περσεφόνη.** Παίρνουν μέρος τρία παιδιά. Ο Πλούτωνας, η Περσεφόνη και ο υπηρέτης.

3. **Η προσπάθεια της θεάς Δήμητρας να κάνει τον Δημοφώντα αθάνατο και η επέμβαση της Μετάνειρας.** Παίρνουν μέρος επτά παιδιά. Η Δήμητρα, ο Δημοφώντας, η Μετάνειρα και οι τέσσαρες κόρες της και αδελφές του μικρού.

4. **Υποδοχή της Περσεφόνης από τη Δήμητρα την ώρα της επιστροφής από τον Άδη, με συνοδεία αρχαίου χορού.** Παίρνουν μέρος οκτώ παιδιά. Η Περσεφόνη, η Δήμητρα και έξι παιδιά που αποτελούν τον χορό.

Τα παιδιά, μπορούν κατά τη μιμική να χρησιμοποιήσουν αντικείμενα που έχουν φροντίσει να φέρουν μαζί τους ή να ετοιμάσουν μόνα τους από πριν και θεωρούν πως χρειάζονται για να εκφράσουν αυτό που νοιώθουν και να προσωποποιήσουν τον ρόλο τους. . Π. χ.

- Στην αρπαγή της Περσεφόνης. Η Περσεφόνη κρατάει ένα ωραίο λουλούδι στο χέρι της, ο Πλούτωνας φοράει ένα στέμμα.

- Στην τρίτη πρόταση, οι φλόγες μπορεί να παρουσιασθούν σαν κόκκινες λωρίδες από χαρτί κομμένες.

- Στην τέταρτη πρόταση, τα παιδιά του χορού, κρατάνε από ένα στάχυ στο χέρι τους, σύμβολο της θεάς Δήμητρας.

Γ. Παίζουν το παιχνίδι του κρυμμένου θησαυρού:

Στα παιδιά, μοιράζονται καρτελάκια, που το καθ' ένα απεικονίζει ένα σημείο του χώρου ή ένα έκθεμα. Στην πίσω όψη, αναγράφονται επιγραμματικά, πληροφορίες για το εικονιζόμενο. Τα παιδιά, κάθονται σε κύκλο, και με τη σειρά του το κάθε ένα σηκώνεται, δείχνει την καρτέλα του και διαβάζει τις πληροφορίες από το πίσω μέρος της. Όποια παιδιά θυμούνται πού βρίσκεται το εικονιζόμενο, παίρνουν ένα πόντο. Κερδίζει το παιδί που έχει συγκεντρώσει τους περισσότερους πόντους.

Τερματισμός εκπαιδευτικού προγράμματος. Συζήτηση επ' αυτού:

Στο τέλος του προγράμματος, ο μουσειοπαιδαγωγός, κουβεντιάζει με τα παιδιά, ζητώντας να του πουν τις εντυπώσεις τους από το χώρο.

Τι τους εντυπωσίασε.

Τι τους προβλημάτισε.

Τι δεν τους άρεσε ίσως.

Τι προτάσεις μπορούν να κάνουν για την προστασία του χώρου. Μετά τη συζήτηση, τους ζητάει να του απαντήσουν συμπληρώνοντας ένα φυλλάδιο εργασίας που τους δίνει. Από τις απαντήσεις των παιδιών και την όλη εφαρμογή του προγράμματος, θα οδηγηθεί σε συμπεράσματα και θα κάνει τις προτάσεις του για βελτίωση του προγράμματος όπου και με όποιους τρόπους κρίνει ότι χρειάζεται να γίνει αυτό.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ.....

μετά την επίσκεψη στον αρχαιολογικό χώρο και το Μουσείο.

1. Διοργάνωση στο σχολείο γιορτής αφιερωμένης στον αρχαίο Ελευσίνιο χώρο, το Μουσείο, τη θεά Δήμητρα, την Περσεφόνη και τα Ελευσίνια Μυστήρια.

2. Ενημερωτική ομιλία για την Ελευσίνα και το Μουσείο στους παρευρισκόμενους από τα παιδιά.

3. Προβολή των διαφανειών, των slides και του power point από τα παιδιά.

4. Φωτογραφική έκθεση με φωτογραφίες που τράβηξαν τα παιδιά από το χώρο. Στα εγκαίνια της μπορούν να καλέσουν τους γονείς τους, γνωστούς, φίλους και άλλα σχολεία ή φορείς της περιοχής τους, στους οποίους, να μοιράσουν σύντομα, ενημερωτικά, φωτοτυπημένα κείμενα που θα έχουν γράψει με τη βοήθεια του μουσειοπαιδαγωγού και του δασκάλου τους, για διάφορα θέματα σχετικά με τον χώρο.

5. Έκθεση ζωγραφικής με έργα των παιδιών, με θέματα από τον αρχαιολογικό χώρο ή τα εκθέματα του Μουσείου.

6. Έκθεση αντικειμένων που θα έχουν φτιάξει τα παιδιά από πλαστελίνη ή αν έχουν τη δυνατότητα από πηλό, με αντικείμενα που είδαν στο Μουσείο, και αφορούν παιχνίδια που προέρχονται από παιδικούς τάφους των γεωμετρικών χρόνων, λυχνάρια ή κέρνους, τα χαρακτηριστικά αγγεία της μυστηριακής ελευσίνιας λατρείας.

7. Εκδήλωση δραματοποίησης όπως την αποφασίσουν τα παιδιά. Θεατρική παράσταση, μιμική, θέατρο σκιών, τραγούδια, ποιήματα, ή ό,τι άλλο φανταστούν και θελήσουν να το υλοποιήσουν.

Π. χ., «**Ο μύθος της Δήμητρας και της Περσεφόνης**».

«Το ταξίδι των θεών στον ουρανό της Ελευσίνας».

Το συγκεκριμένο θέμα, το συναντάμε σε μία αφήγηση του Ηρόδοτου, που δείχνει πολύ καθαρά πόσο μεγάλη σημασία είχε για τους αρχαίους Έλληνες η κανονική και ανεμπόδιστη τέλεση

των Ελευσίνιων Μυστηρίων, που είχαν σχέση λόγω του περιεχομένου τους, όχι μόνο με την ελληνική, αλλά με την ανθρώπινη ύπαρξη.

Το μήνα Σεπτέμβριο του έτους 480 π. Χ., 20 χιλιόμετρα δυτικά της αρχαίας Αθήνας, κατά τη διάρκεια της ναυμαχίας της Σαλαμίνας, συνέβη το εξής. Οι Αθηναίοι είχαν εγκαταλείψει την πόλη, και ήταν ή στα πλοία τους για να πολεμήσουν τον εχθρό, ή στα γύρω βουνά με τις γυναίκες τους και τα παιδιά τους για να σωθούν. Έτσι, όταν έφθασε η μέρα του Σεπτεμβρίου που έπρεπε να αρχίσει η εορτή των Μυστηρίων, αυτό ήταν αδύνατο να γίνει λόγω των ειδικών συνθηκών του πολέμου με τους Πέρσες. Τότε, συνέβη το εξής γεγονός που το περιγράφουν δύο Έλληνες προδότες, ο Αθηναίος Δικαίος και ο εξόριστος βασιλιάς της Σπάρτης Δημάρατος, που είχαν πάει με το μέρος του βασιλιά των Περσών Ξέρξη.

Ένα πελώριο σύννεφο σκόνης φάνηκε να έρχεται από την Ελευσίνα, σαν να βάδιζαν περίπου τριάντα χιλιάδες άνθρωποι. Και ενώ αυτοί αναρωτιόντουσαν τι άραγε προκαλούσε αυτή τη σκόνη, άκουσαν μια φωνή που τους φάνηκε πως ήταν η φωνή του μυστικού Ίακχου. Και ο Δικαίος, εξήγησε στον Δημάρατο πως ήταν αδύνατο να μην πέσει κάποια μεγάλη συμφορά πάνω στο στράτευμα του Πέρση βασιλιά, γιατί αφού η Αττική είναι έρημη, δεν υπάρχει αμφιβολία, πως αυτό που φωνάζει είναι κάτι θείο και έρχεται από την Ελευσίνα για να βοηθήσει τους Αθηναίους και τους συμμάχους τους. Και πράγματι, ύστερα από λίγο που είδαν τη σκόνη και άκουσαν τη φωνή, ένα πελώριο σύννεφο σχηματίστηκε, και πήγε και στάθηκε πάνω από το στρατόπεδο των Ελλήνων. Έτσι αυτοί κατάλαβαν πως ο στόλος του Ξέρξη θα καταστρεφόταν και οι Έλληνες θα νικούσαν.

Το φαινομενικό γεγονός ήταν, ότι ένα θεϊκό πλήθος, μια πομπή από άορατα και μόνο ακουστά πνεύματα, αντικατέστησε το πλήθος των Αθηναίων που υπό συνθήκες ειρήνης θα αποτελούσε την πομπή, ενώθηκε με τους αγωνιζόμενους Έλληνες και τους βοήθησε να νικήσουν. Και αυτό συνέβη, γιατί τα Μυστήρια έπρεπε να γίνουν οπωσδήποτε μόλις έφθανε ο καιρός τους. Και αφού το μυστικό γεγονός δεν μπορούσε να εκτελεσθεί από τους ανθρώπους, εκτελέστηκε από τους θεούς.

«Η Φεύγουσα Κόρη»

Παντομίμα αναπαριστούσα την αρπαγή της Περσεφόνης.

«Ο Τριπτόλεμος διδάσκει στους ανθρώπους την καλλιέργεια της γης»

8. Οργάνωση ημερήσιας εκδρομής, η οποία θα δώσει στα παιδιά την ευκαιρία να γνωρίσουν και τα άλλα μέρη που ήταν συνδεδεμένα με τα Ελευσίνια Μυστήρια. Να ακολουθήσουν δηλαδή την πορεία της πομπής των Μυστηρίων. Με αφετηρία τον αρχαιολογικό χώρο του Κεραμεικού, να επισκεφθούν το Πομπείον και την Ιερά Πύλη, όπου γινόταν η συγκέντρωση των πιστών και το ξεκίνημα της πομπής. Στη συνέχεια, να ακολουθήσουν τη διαδρομή της Ιεράς Οδού, σταματώντας, όπου γίνονταν οι στάσεις της πομπής, δηλαδή, στο Δαφνί, που βρισκόταν το Ιερό του Δαφνίου Απόλλωνα, που αργότερα πάνω του χτίστηκε το βυζαντινό μοναστήρι. Στο Ιερό της Αφροδίτης, στο σημερινό οικισμό της Αφαιάς που άφηναν οι πιστοί τα αφιερώματα τους στη θεά. Στη λίμνη των Ρειτών, τη σημερινή λίμνη Κουμουνδούρου. Στην αρχαία γέφυρα του Ελευσινιακού Κηφισού όπου γίνονταν οι «γεφυρισμοί» και αντάλλαζαν πειράγματα οι κάτοικοι της Ελευσίνας με τους συμμετέχοντες στην πομπή. Και τέλος, να φθάνουν στο Ιερό της Δήμητρας στην Ελευσίνα.

9. Έκδοση εντύπου εφημερίδας, με άρθρα των παιδιών που να αναφέρονται στην επίσκεψη, στις εντυπώσεις τους από αυτήν, στις δραστηριότητες που υλοποίησαν και τέλος, στις προτάσεις τους για τον χώρο.

10. Εκδήλωση, που αφορά σχετικά με τον μύθο επαγγέλματα της σύγχρονης εποχής και σύγκριση με αντίστοιχα επαγγέλματα στην αρχαία εποχή.

Στη συγκεκριμένη εκδήλωση θα κληθούν από τα παιδιά να συμμετάσχουν γονείς, παππούδες, γιαγιάδες κ.λ.π., με σχετικά επαγγέλματα.

11. Δημιουργία από τα παιδιά φανταστικών διηγημάτων,¹ κινουμένων στο πνεύμα του αρχικού μύθου της ιστορίας της Δήμητρας και της Περσεφόνης.

12. Επίσκεψη του χώρου των ανασκαφών και μετά από συνεννόηση με την υπεύθυνη επιμελήτρια του Μουσείου, να παρακολουθήσουν τις εργασίες και ίσως αν τους επιτραπεί και είναι εφικτό, να συμμετάσχουν και αυτά με κάποιον τρόπο.

13. Υιοθέτηση από την τάξη τους του Ελευσίνιου Ιερού χώρου, και με όποιους τρόπους μπορέσουν να σκεφτούν να βοηθήσουν στην προβολή του και στην προστασία του.

Οι παραπάνω προτάσεις αποτελούν απλώς κατευθυντήριες γραμμές και μπορούν να εμπλουτισθούν με πολλές ακόμα ανάλογες δραστηριότητες που θα προκύψουν στη πορεία από τις ειδικές συνθήκες και δυνατότητες κάθε σχολείου και επισκέψιμης ομάδας, ακόμα και από το προσωπικό κέφι και μεράκι αλλά και τη συνεργασία που θα προκύψει ανάμεσα στον μουσειοπαιδαγωγό, το δάσκαλο και την ομάδα.

Σκοπός αυτών των εκδηλώσεων είναι η ενίσχυση της συνεργασίας και του ομαδικού πνεύματος στον τρόπο που εργάζονται τα παιδιά μέσα και έξω από την τάξη. Η ανάπτυξη πρωτοβουλιών από μέρους τους και συναισθημάτων αγάπης και προστασίας της πολιτιστικής μας κληρονομιάς.

¹ Σε αυτή τη δραστηριότητα προτείνεται για μελέτη, με σκοπό την αντίστοιχη ενημέρωση των παιδιών το βιβλίο.

«Μυθοπλασία μικρών ιστοριών» Δημιουργική γραφή. Τασούλα Τσιλιμένη. Βόλος 2001. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.

ΣΠΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ ΗΛΙΑΣ
Φοιτητής επί πτυχίω Μουσειοπαιδαγωγικής Εκπαίδευσης

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΕΛΕΥΣΙΝΑ

«Το Ιερό της θεάς Δήμητρας στην Ελευσίνα»

(Το Χθες, το Σήμερα, το Αύριο)

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΗ
ΑΘΗΝΑ 2004

Πρώτη γνωριμία.

Ο μουσειοπαιδαγωγός έχει σπουδάσει στο Πανεπιστήμιο ένα καινούριο επιστημονικό κλάδο, τη μουσειοπαιδαγωγική αγωγή και εκπαίδευση. Δουλειά του είναι, να βρίσκει καινούριους τρόπους παρουσίασης και προσέγγισης των μουσείων, των αρχαιολογικών τόπων και γενικά όλων των πολιτιστικών αγαθών. Δηλαδή, να **σχεδιάζει εκπαιδευτικά προγράμματα για σχολικές ομάδες παιδιών αλλά και για όλες τις κοινωνικές ομάδες, με τέτοιο τρόπο και μέθοδο, ώστε να είναι ευχάριστα, να προσελκύουν το ενδιαφέρον, αλλά συγχρόνως να μεταδίδουν και να εμπεδώνουν ουσιαστικές γνώσεις.**

Άγαλμα νεαρού μύστη (« παις μνηθείς αφ' εστίας »)

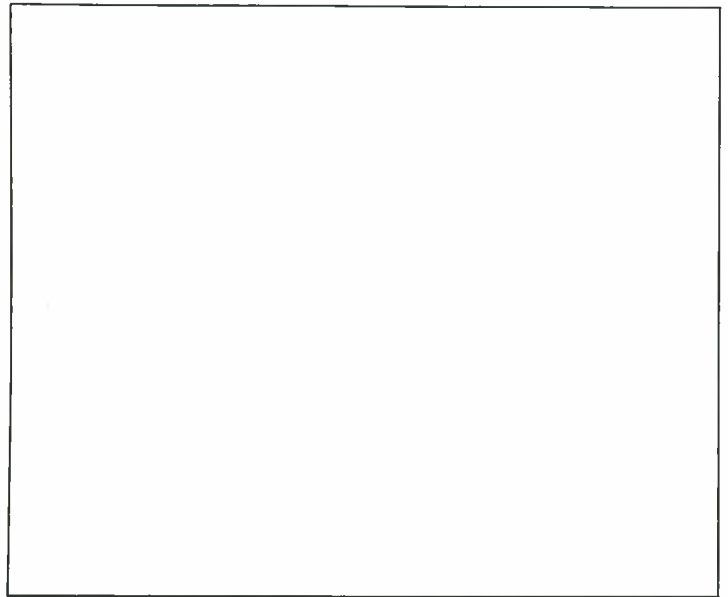
Το παιχνίδι της συντήρησης

Ο συντηρητής προσπαθεί να συναρμολογήσει, να συγκολλήσει και να τοποθετήσει στην κανονική τους θέση τα κομμάτια μιας τοιχογραφίας, ενός ανάγλυφου ή ενός αγάλματος. Αν κάποια κομμάτια π. χ. από μια τοιχογραφία λείπουν, τότε μπορεί να σχεδιάσει τα κενά τμήματα, να τα ζωγραφίσει, και έτσι να ολοκληρώσει το έργο.

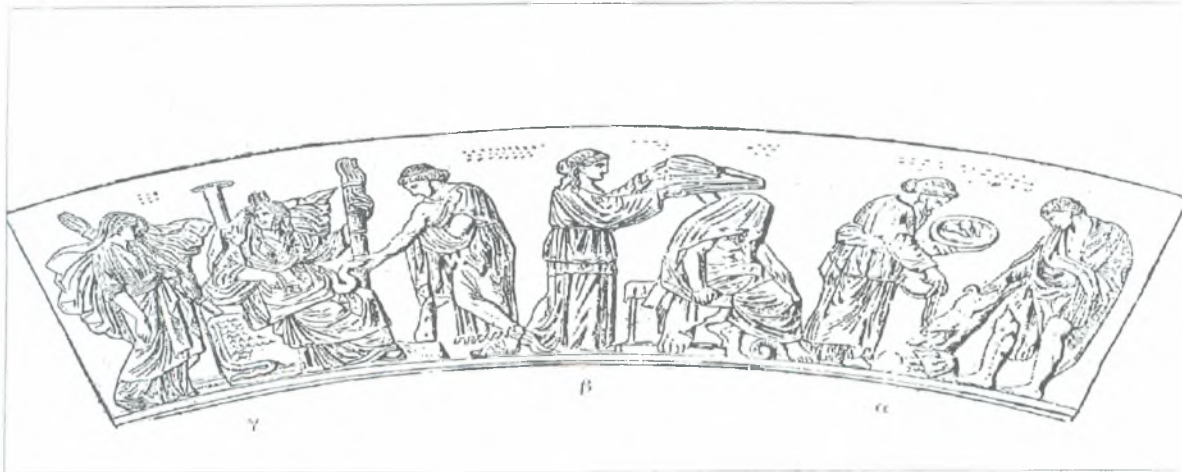

Φωτοτύπησε και μεγέθυνε τη φωτογραφία. Κόψε την φωτογραφία με το ψαλίδι κομμάτια, σε ότι μέγεθος και σχήμα θέλεις. Αφαίρεσε δύο τρία κομμάτια, γιατί συνήθως από τις ανασκαφές δεν βρίσκουμε όλα τα κομμάτια από ένα αντικείμενο. Κατόπιν προσπάθησε να συνταιριάξεις τα υπόλοιπα κομμένα κομμάτια και να τα τοποθετήσεις με κόλλα πάνω σε ένα χαρτόνι. Ύστερα, τα κομμάτια που αφαίρεσες να τα σχεδιάσεις με μολύβι εκεί που λείπουν και να τα χρωματίσεις. Έτσι η εικόνα θα πάρει την αρχική της μορφή.

Ιερό σύμβολο της θεάς

Ζωγράφισε το δικό σου σύμβολο

Η κάθαρση του Ηρακλή στα Μικρά Μυστήρια στον Άγρα, κοντά στο σημερινό Παναθηναϊκό Στάδιο.

Η φωτογραφία είναι από μία τεφροδόχο που είναι γνωστή με την ονομασία Urna Lovatelli (Ρώμη, Museo Nazionale delle Terme).

Ο Ηρακλής προσέρχεται στην οδό των καθάρσεων που θα τον οδηγήσει τελικά στη Μύηση. Αναγνωρίζεται από τη λεοντή του. Φέρνει ένα μικρό γουρουνάκι για τη θυσία. Το κρατά πάνω

από ένα χαμηλό βωμό. Στο αριστερό του χέρι κρατάει γλυκά, τους πελανούς. Ο Ιεροφάντης, ντυμένος με την μεγάλη του στολή, φαίνεται να κρατάει στο αριστερό του χέρι ένα δίσκο με τα ιερά γλυκά της θεάς και με το δεξί ραντίζει με νερό το γουρουνάκι από μία κανάτα και έτσι το ετοιμάζει για τη θυσία. Στη συνέχεια βλέπουμε τον ήρωα να κάθεται με σκεπασμένο το κεφάλι και η Ιέρεια της θεάς με ένα φουσερό να δημιουργεί αέρα πάνω από το κεφάλι του.

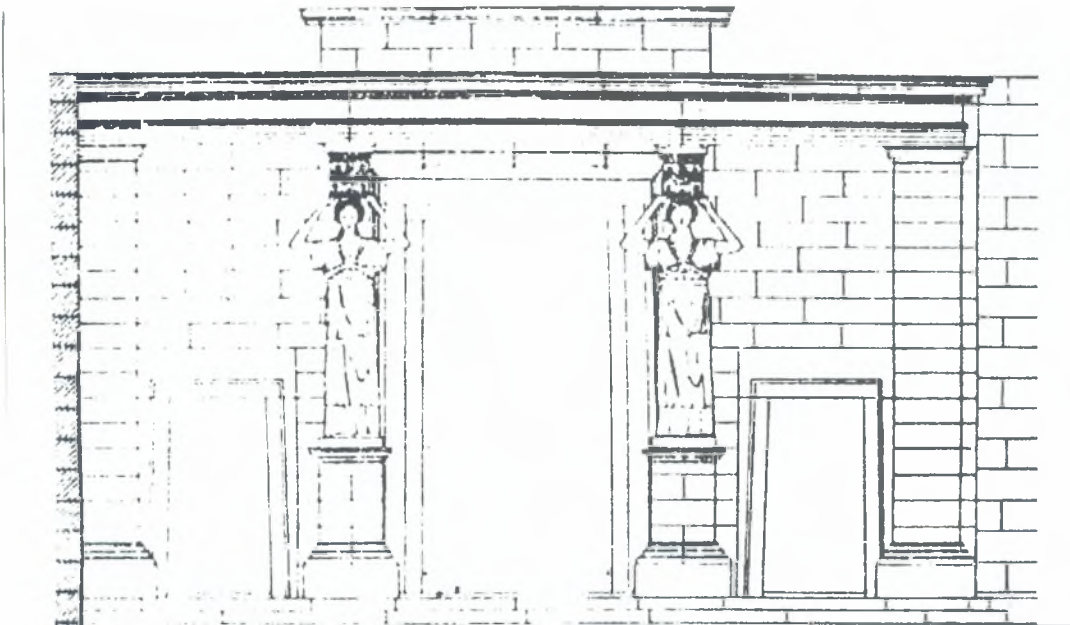
Νερό, αέρας και φωτιά, είναι τα τρία, κύρια στοιχεία της μύησης. Στην άλλη άκρη, φαίνεται ένας μύστης να δηλώνει υποταγή και σεβασμό στη θεά Δήμητρα που κάθεται και στην Περσεφόνη που στέκει όρθια.

Φωτοτύπησε την εικόνα, μεγέθυνε την, ζωγράφισε με όποια χρώματα θέλεις και ύστερα περιέγραψε και εσύ τις διάφορες φάσεις των Μικρών εν Άγραις Μυστηρίων.

**Το παιχνίδι των ερωτήσεων.
Αλήθεια ή ψέμα;**

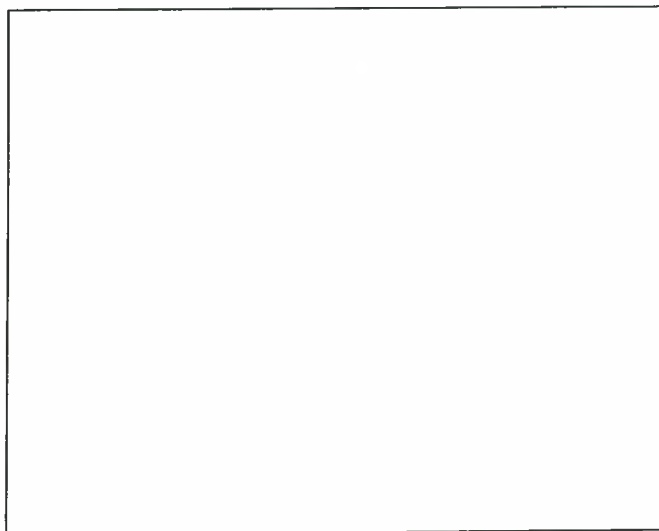
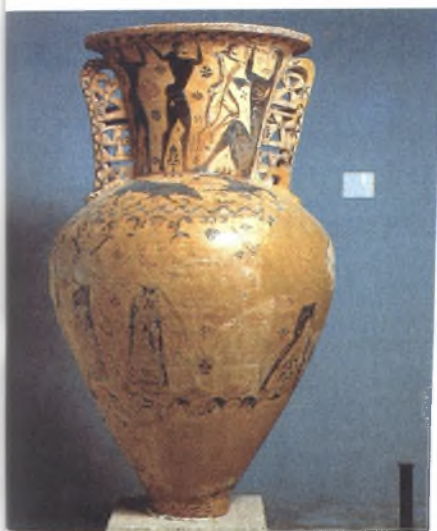
1. Το μουσείο της Ελευσίνας βρίσκεται **έξω** από τον αρχαιολογικό χώρο.
2. Μπαίνοντας στον αρχαιολογικό χώρο συναντάμε **πρώτα** την μεγάλη ρωμαϊκή αυλή.
3. **Ύστερα**, είναι τα Μικρά Προπύλαια και **κατόπιν** τα Μεγάλα.
4. Η θεά Δήμητρα έφθασε στην Ελευσίνα **αμέσως** μόλις άκουσε την κόρη της Περσεφόνη να φωνάζει με όλη της τη δύναμη, όταν την άρπαζε ο Πλούτωνας.
5. Οι κόρες του βασιλιά Κελεύου βρήκαν τη θεά να κοιμάται κουρασμένη κάτω από ένα δένδρο.
6. Τα Ελευσίνια Μυστήρια γιορτάζονταν μόνο στην Ελευσίνα από τους κατοίκους της.
7. Η θεά Δήμητρα ήταν η θεά του κυνηγιού και του δάσους.
8. Το Μουσείο έχει οκτώ αίθουσες, και στην όγδοη εκτίθενται αγάλματα.

**Πίσω όψη προς το Τελεστήριο, των Μικρών Προπυλαίων
με τις Καρυάτιδες**

**Προσπάθησε να συμπληρώσεις με μολύβι τα κενά, να
μεγεθύνεις και να χρωματίσεις το σχέδιο .**

Ο μεγάλος αμφορέας της Ελευσίνας

**Σχεδίασε το περίγραμμα του αμφορέα και ζωγράφισε επάνω,
ό,τι παράσταση θέλεις .**

Σε ποιο σπουδαίο ανάγλυφο του Μουσείου ανήκουν τα γλυπτά κομμάτια των φωτογραφιών. Τι γνωρίζετε γι' αυτό;

Απάντηση

Μαρμάρινη σαρκοφάγος της αυλής του Μουσείου

Ποιος μύθος της αρχαιότητας και ποια πρόσωπα απεικονίζονται;

Το παιχνίδι των γνώσεων

1. Πότε γράφτηκε ο Ομηρικός Ύμνος για την Δήμητρα και από ποιον;

2. Πώς ονομαζόταν η δεύτερη, τρίτη, τέταρτη, πέμπτη, έκτη και ένατη ημέρα των Μεγάλων Μυστηρίων και γιατί;

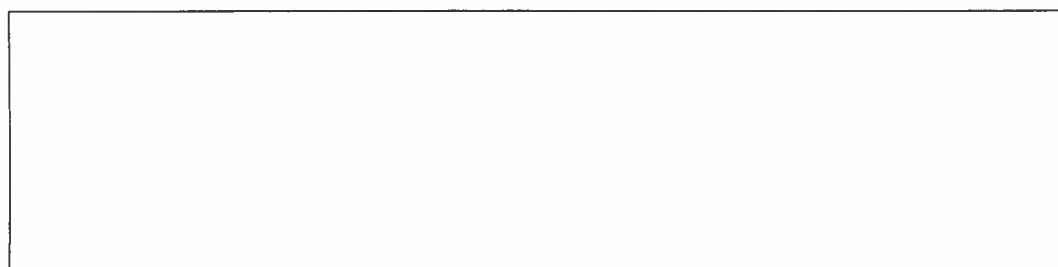
3. Τι ήταν το Ανάκτορο, που βρισκόταν και τι υπήρχε μέσα σε αυτό;

4. Τι ήταν η Ιερή Κίστη και τι μετέφεραν μέσα σε αυτή;

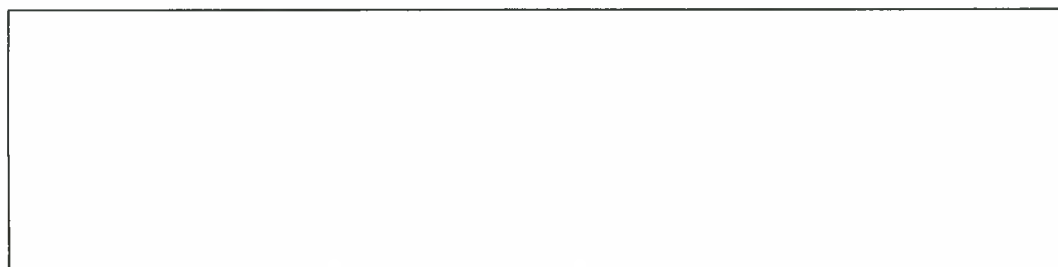
5. Τι ήταν οι γεφυρισμοί και που γίνονταν;

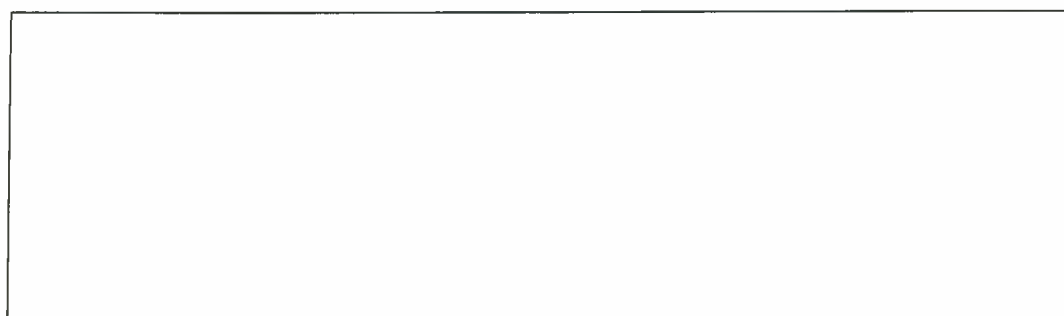
6. Τι ήταν οι κέρνοι και με τι τους γέμιζαν;

7. Που βρίσκονταν οι δυο ιερές λίμνες των Ρειτών και πως ονομάζονται σήμερα;

8. Γιατί η πέτρα που βρίσκεται στην Πομπική Οδό ονομάζεται Αγέλαστος Πέτρα;

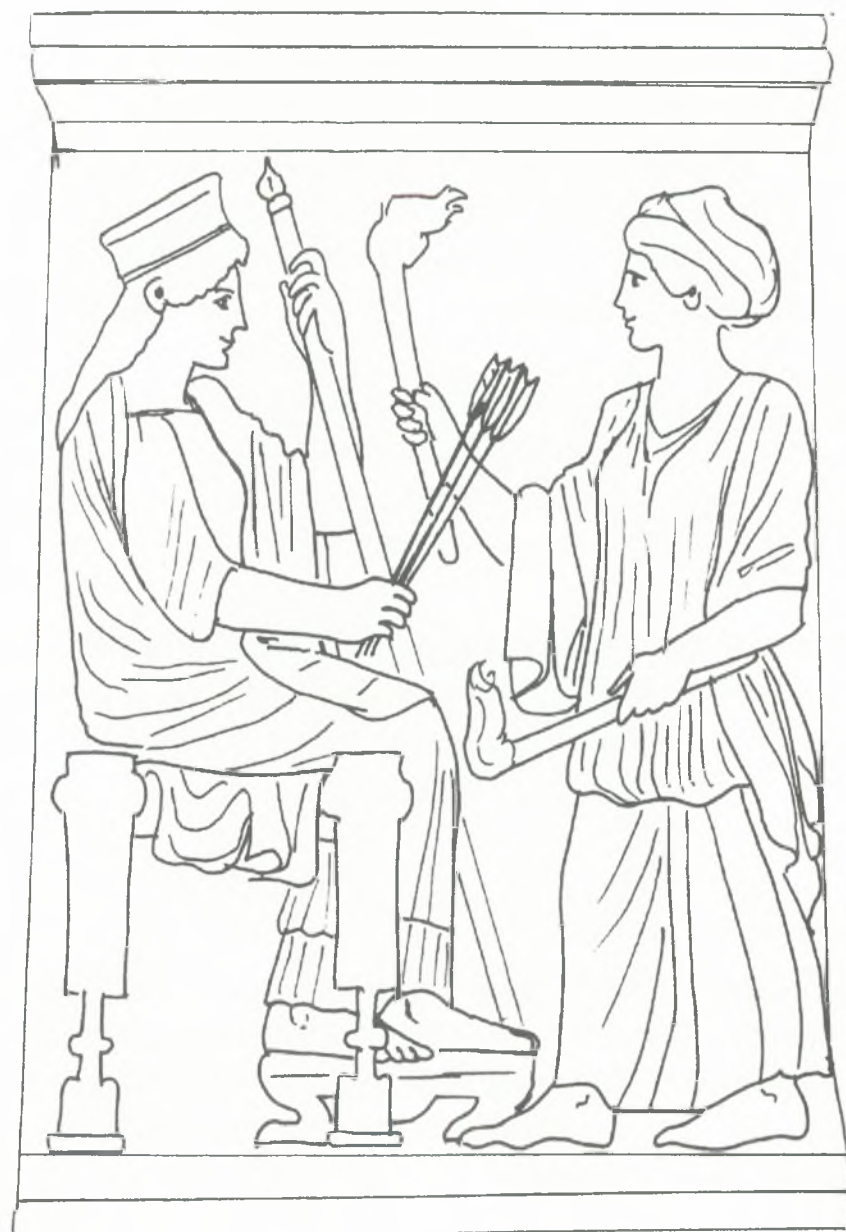

- Άραγε, τι να λέει η μια θεά στην άλλη;
Χρωμάτισε το σκίτσο. Θυμάσαι από την επίσκεψη στο
Μουσείο, ποιο γλυπτό είναι;

Δήμητρα

και

Περσεφόνη

«Ο εφιάλτης της Περσεφόνης»

Εκεί που φύτρωνε φλισκούνι κι άγρια μέντα
Κι έβγαζε η γη το πρώτο της κυκλάμινο
Τώρα χωριάτες παζαρεύουν τα τσιμέντα
Και τα πουλιά πέφτουν νεκρά στην υψικάμινο.

Εκεί που σμίγανε τα χέρια τους οι μύστες
Ευλαβικά πριν μπουν στο Τελεστήριο
Τώρα πετάνε τα' αποτσίγαρο οι τουρίστες
Και το καινούριο παν να δουν διωλιστήριο.

Εκεί που η θάλασσα γινόταν ευλογία
Κι ήταν ευχή του κάμπου τα βελάσματα
Τώρα καμιόνια κουβαλάν στα ναυπηγεία
άδεια κορμιά, σιδερικά, παιδιά κι ελάσματα.

Κοιμήσου Περσεφόνη
Στην αγκαλιά της γης
στου κόσμου το μπαλκόνι
ποτέ μην ξαναβγείς.

Ποιος μεγάλος μας ποιητής έγραψε τους στίχους του ποιήματος και ποιος το μελοποίησε;

Βρείτε και διαβάστε μέσα στην τάξη τον Ομηρικό Ύμνο στη Δήμητρα, όλα τα παιδιά από ένα κομμάτι του Ύμνου. Διαλέξτε και πείτε το κάθε παιδί μια λέξη που σας άρεσε πιο πολύ από το κομμάτι που απαγγείλατε.

Κυρίως μην ξεχνάτε το δίδαγμα των Ελευσίνιων Μυστηρίων.

«Να γινόμαστε την κάθε μέρα και καλύτεροι άνθρωποι»

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

Κάθαρση : καθαρισμός, εξαγνισμός, ο πρώτος βαθμός της μύησης στα Ελευσίνια Μυστήρια.

Μυστήριο : λατρεία μυστική κατά τη διάρκεια της οποίας οι μύστες έρχονται σε επαφή με το Θείο.

Μύστης : αυτός που έχει μνηθεί στα Μυστήρια, που διδάχθηκε ή κατηχήθηκε στο περιεχόμενο των μυστικών συμβόλων και τελετουργιών (εννοείται από μυσταγωγό).

Μύηση : η εισαγωγή στα Μυστήρια.

Τεφροδόχος : ο χώρος μέσα στον οποίο πέφτει η τέφρα. Στην αρχαιότητα, σαν τεφροδόχους χρησιμοποιούσαν πολύ μεγάλα αγγεία, μέσα στα οποία έθαβαν μικρά παιδιά.

Τέφρα : στάχτη.

Λεοντή : το δέρμα ενός λιονταριού.

Πέλανος : ειδικό ψωμί φτιαγμένο από σιτάρι και κριθάρι και διακοσμημένο με διάφορα σχήματα.

Φυσερό : ένα εργαλείο με το οποίο μπορούμε να φυσήξουμε αέρα.

Φλισκούνη – Μέντα : άγρια βότανα από τα οποία φτιάχνουμε ρόφημα.

Υψικάμινος : ένα είδος φούρνου μεγάλου ύψους που χρησιμοποιείται στη μεταλλουργία.

Διυλιστήριο : εργοστάσιο που καθαρίζει το πετρέλαιο και τα προϊόντα του.

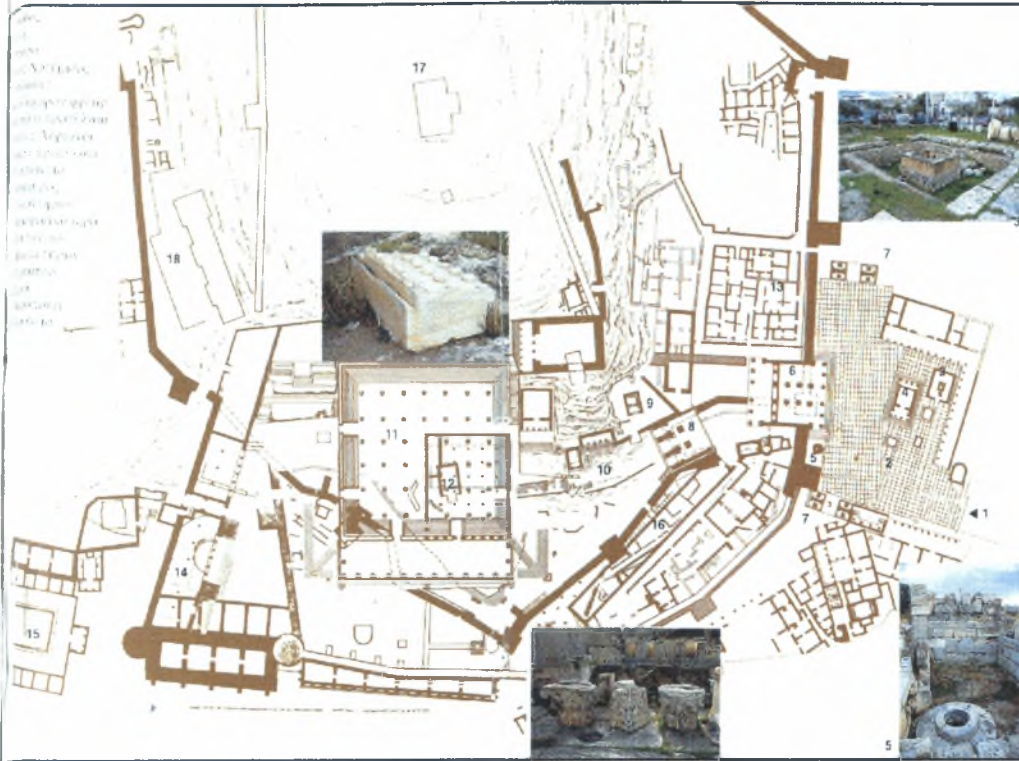
Έλασμα : λεπτή μεταλλική πλάκα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Για τους μαθητές

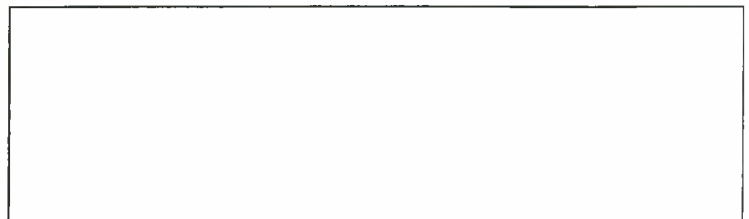
1. Σοφία Ζαραμπούκα,
Μυθολογία, Τόμος 4 (Ο Ερμής, ο Πλούτωνας, η Δήμητρα και η Περσεφόνη).
Εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1982.

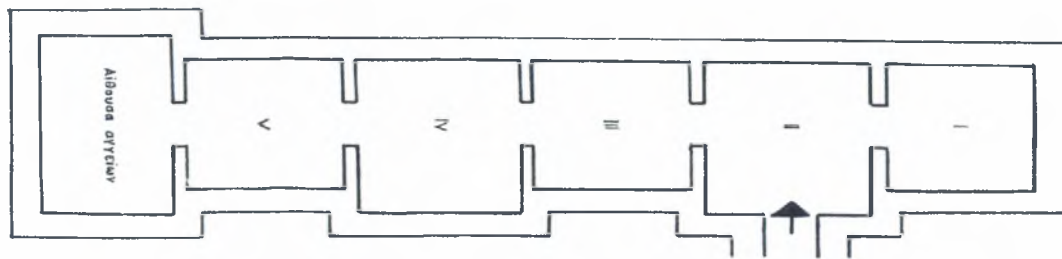
Αεροφωτογραφία του αρχαιολογικού χώρου

Ποια μέρη του χώρου δείχνουν οι τέσσερις εικόνες της αεροφωτογραφίας;

**Αναγνωρίζετε το χώρο;
Τι δεν ταιριάζει με την εικόνα;**

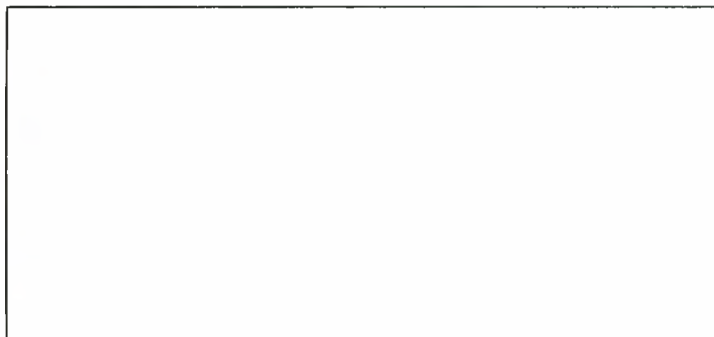
Κάτοψη αιθουσών Μουσείου

Ποια είναι τα εκθέματα; Θυμάστε σε ποια αίθουσα του μουσείου βρίσκονται; Δείξτε τα σημεία πάνω στην κάτοψη του Μουσείου με βελάκια.

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.

Τι θυμάσαι από την επίσκεψή σου στον αρχαιολογικό χώρο και το μουσείο της Ελευσίνας;

Σας άρεσε η επίσκεψη; Γιατί; Θα θέλατε να κάνετε κάτι για το χώρο και το Μουσείο;

